

Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за историју

МАСТЕР РАД
ВИЗАНТИЈА И КРАЉЕВИНА СИЦИЛИЈА, 1130-1185:
СВЕДОЧАНСТВА НАРАТИВНИХ ИЗВОРА

Ментор:
проф. др Влада Станковић

Студент:
Вук Самчевић ИС180028

Београд 2019.

Садржај

Садржај.....	2
Списак скраћеница.....	3
I Предговор.....	5
II Увод.....	7
III Византијски извори о византијско-сицилијанским односима.....	14
1. Виђење Рожеровог краљевства.....	14
2. Војна кампања Рожера II и Манојлова одбрана.....	17
3. Манојлова кампања у Италији.....	24
4. Покушај Манојлове брачне политике.....	41
5. Сицилијанско освајање Солуна.....	42
6. Ослобођење Солуна.....	56
IV Савремена историографија о Византији и Сицилији од 1130. до 1185. године	62
1. Настанак Краљевине Сицилије за време Рожера II.....	62
2. Други крсташки рат и Рожерова кампања у Византији.....	65
3. Манојлова политика према Краљевини Сицилији од 1154. до 1180. године.....	68
4. Освајање и ослобођење Солуна.....	74
V Специфичности византијско-сицилијанских односа.....	76
1. Слика другог и културолошке разлике.....	76
2. Ћутање извора о сличностима и сицилијанском <i>ромејству</i>	78
3. Сицилијански Нормани у Византији.....	81
4. Тирани Сицилије.....	83
V Закључак.....	86

Списак скраћеница

- Angold, *The Byzantine Empire* M. Angold, *The Byzantine Empire 1025-1204, A political history*, London and New York 1984
- Alexiad* Anna Comnena, *The Alexiad*, trans. E.A.S. Dawes, Blackmask Online 2001.
- Choniates* *O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates*, trans. H.J. Magoulisa, Detroit 1984.
- Eustathios* Eustathios of Thessaloniki, *The Capture of Thessaloniki, A translation with introduction and commentary by John R. Meville Jones*, Canberra 1988.
- Hunter, *Eustathian Moments* R. Hunter, *Eustathian Moments*, “Reading Eustathios”, 9-75
- Kaldellis, *Niketas Choniates* A. Kaldellis, *Niketas Choniates: Paradox, Reversal and the Meaning of History*, in *Niketas Choniates: A Historian and a Writer*, eds. A. Simpson and S. Efthymiades, Geneva 2009, 75-99
- Kinnamos* *Deeds of John and Manuel Comnenus by John Kinnamos*, trans. C.M. Brand, New York 1976.
- Loud, *Norman Sicily* G.A. Loud, *Norman Sicily in the twelfth century*, in *The New Cambridge Medieval History : Volume IV c. 1204 – c. 1198. Part II*, eds. D. Luscombe and J. Riley-Smith, Cambridge 2008, 442-474
- Magdalino, *Empire of the Komnenoi* P. Magdalino, *The Empire of the Komnenoi (1118-1204)*, in *The Cambridge History of the Byzantine Empire : c. 500-1492*, ed. J. Shepard, Cambridge 2008, 627-663
- Matthew, *Kingdom of Sicily* D. Matthew, *The Norman Kingdom of Sicily*, Cambridge 2001.
- Melville-Jones, *Eustathios as a Source* J. Melville-Jones, *Eustathios as a Source for Historical Information. Decoding Indirect Allusions in his Works*, “Reading Eustathios”, 299-308
- ODB The Oxford Dictionary of Byzantium I-III, ed. A. Kazhdan, New York and Oxford 1991.

Острогорски, *Историја
Византије*

Reading Eustathios

Станковић, *Манојло Комнин*

Urbainczyk, *Writing about
Byzantium*

Г. Острогорски, *Историја Византије*, Београд 1998.

Reading Eustathios of Thessalonike, eds. F. Pontani, V. Katsaros and V. Sarris, Berlin and Boston 2017.

Влада Станковић, *Манојло Комнин, византијски цар : (1143-1180)*, Београд 2008.

Theresa Urbainczyk, *Writing about Byzantium : The History of Niketas Choniates, Birmingham Byzantine and Ottoman Studies Volume 23*, Oxon and New York 2018.

I Предговор

Циљ овог рада је да прикаже односе између Византијског царства и Сицилијанске краљевине у периоду од 1130. до 1185. године. За почетак је узета година када је на југу Италије и на Сицилији настала нова норманска држава, крунисањем Рожера II за краља. Година 1185. представља крај тих односа јер су тада Сицилијанци освојили Солун, што је довело до краја владавине Комнина и почетка династије Анђела. У каснијем периоду на престо Сицилије су дошли Хоенштауфени из Немачке, те се може рећи да овај рад заправо прати односе између норманске Краљевине Сицилије и Византије Комнина, иако се сам крај рада бави догађајима када је на византијски престо дошао Исак II Анђео, који ставља тачку на ову тему својом победом над Норманима крајем 1185. године.

Постоји више начина на које се може приступити овој теми. Овај рад ће се наведеним односима бавити кроз анализу византијских наративних извора који се баве овом темом. Сва три извора (Јован Кинам, Никита Хонијат и Јевстатије Солунски) су цитирани на основу енглеских превода. Међутим, сва издања имају нумерацију засновану на Бонском корпусу са ког су превођени, те и овај рад цитира те изворе на исти начин. За цитате из извора која се не односе на сам текст извора, користиће се број странице. Тако да цитати извора који имају само број (нпр. *Choniates*, 301) означава нумерацију по Бонском корпусу која је присутна и у научној литератури, а за цитате који се односе на коментаре аутора тог издања испред броја ће бити истакнута скраћеница стр. а потом број стране (нпр. *Eustathios*, стр. 215). Сва остала литература у цитирању има наведен само број странице, без скраћенице за исту. Поред тога, с обзиром да је превод Јевстатијевог дела објављен у двојезичном издању, аутор је консултовао и грчки оригинал, те су цитати и нека имена из Јевстатијевог списка на грчком.

Осим извора са критичким издањима, коришћена је научна литература из историографије. Цело једно поглавље овог рада ће након детаљне анализе извора имати за циљ да употпуни слику извора и додатно их протумачи на основу гледишта савремене историографије. Нису коришћени радови ранијих историчара који су се бавили овом темом, као што је Фердинан Шаландон са почетка XX века. Као стручна литература коришћени су радови утицајних историчара у датој области. То су Георгије Острогорски, Мајкл Анголд, Пол Магдалино, Грејам А. Лауд и Влада Станковић, као и Доналд Метју, који је написао синтезу о норманској Краљевини Сицилији у виду уџбеника за студенте Кембриџа. Осим ових аутора и аутора критичких издања, коришћена је литература која се бави природом анализираних

извора, као што су Андонис Калделис, Тереза Урбаинчик итд. Од свих коришћених извора, једино о Јовану Кинаму није коришћен посебан рад јер такав ни не постоји.

Што се тиче транскрипције имена, аутор се водио следећим начелима. По правилу да се увек транскрибује у истом маниру, имена су увек транскрибована у духу српског језика са националних језика, осим грчког који је транскрибован такође у духу српског језика али са класичног језика. То значи да се у раду среће облик Рожер, али не Роцер, Руђер, Рогер, Ругеро, Ругерије и слично с обзиром да су Нормани били франкофони. Поред тога, циљ овакве транскрипције је да читаоцу пружи и више података о некој личности на основу имена, а за овај рад је то често веома важно. Додатни аргумент за овакву транскрипцију је што уједначује све различите транскрипције. Иако је правило да се устаљена транскрипција не мења иако је погрешна, аутор овог рада сматра да имена и појмови који се користе у овом раду нису део неког ширег дискурса (нити су толико чести у домаћој историографији) да треба настављати са устаљеном транскрипцијом. За то је пример име апуљског војводе Робера Гискара који се углавном наводи као Роберт Гвискард. Међутим, осим њега, нико нема устаљену транскрипцију, те срећемо Бохемунд/Боемунд, Рожер/Руђер, Виљем/Вилијам и сл. Због тога је циљ да се имена транскрибују увек исто и то са националних језика, а за Нормане је то француски, а не италијански или сицилијански. Те ће краљ Сицилије од 1154. до 1166. бити Гијом, а не Гуљелмо или Гугјерму. За разлику од Нормана, Лангобарди имају транскрипцију на основу италијанског, те ћемо сретати имена Мајоне, Гримоалдо, Ромуалдо, Серђо, итд. Немци ће бити Хајнрих а не Хенрик, Французи Луј а не Људевит/Лудвиг, Италијани Ранијери а не Ренијер и сл. Грчка имена су писана у духу српског језика као Јован а не Јоанис, Георгије а не Георгиос/Ђорђе (осим када се мисли на Св. Ђорђа), а презимена су транскрибована са грчког такође у духу српског, Комнин а не Комнинос, Дука а не Дукас, итд. Сва остала транскрипција је уобичајена.

Ауторови мотиви за писање овог рада су битност византијско-сицилијанских односа за византијски XII век, али и њихове последице. Краљевина Сицилија спада у ретке државне творевине које не спадају у област тзв. *Византијског комонвелта*, али је била под великим утицајем византијске културе. Грчки језик и православни обред хришћанске цркве били су саставни део необичне државне творевине на југу Европе. С обзиром да ова тема није веома присутна у домаћој научној јавности, аутор је сматрао да јој се треба обратити додатна пажња. Осим тога, анализом византијских извора не добија се слика само о наведеним односима, већ и јасније разумевање византијског света из угла самих Ромеја.

II Увод

Извори за историју XII века постају много бројнији и разноврснији него у ранијим столећима. Поред наративних извора почетак Развијеног средњег века доноси и већу количину документарних извора који су нам сачувани у европским и медитеранским архивима. Након крсташких ратова и веће комуникације између европскомедитеранског света извори различитог порекла почињу да допуњавају једни друге што је за историографију веома значајно ради квалитетније критике извора и проверавања истинитости њихових података.

О византијско-сицилијанским односима између 1130. и 1185. има више наративних и документарних извора који могу бити од значаја. Од документарних свакако млетачки архив представља велики извор информација, као и архиви других италијанских поморских република, Ватакана и европских дворова. Од наративних извора неовизантијског порекла ту су сицилијански наративи Алесандра од Телезеа, Фалконеа Беневентанца, Ига Фалкана, Ромуалда Салернитанског и других, док су значајне и биографија Хадријана IV, Отон Фрајзиншки, Гијом Тирски итд. Литерарни зенит византијског XI и XII века пружа велики број дела која говоре о историји Византије у овом периоду, по много чему пресудну за даљу историју хиљадугодишњег Царства. Поред бројних похвалних слова и других реторских списа, овај рад прати три наративна историјска извора који се баве византијско-сицилијанским односима у наведеном периоду. То су, хронолошким редом, дела Јована Кинама, Јевстатија Солунског и Никите Хонијата.

Најранији спис који говори о датим односима је Јован Кинам. О самом Кинаму се не зна много, а оно што знамо скоро једино долази од самог аутора. Рођен је вероватно око 1143. године, односно убрзо након доласка цара Манојла на власт. Умро је после 1185. јер знамо да је дочекао владавину династије Анђеа (написао је једну беседу Анђелима али није сачувана). О његовој породици и пореклу се не зна ништа. У XII веку презиме Кинам се среће у неколико извора на Кипру, али не можемо знати да ли је историчар Јован Кинам имао неке везе са Кипром или не. Сам Кинам је служио код цара Манојла као секретар, односно *γραματικός*. Веома млад је ушао у цареву службу и највише је био везан за војску. Присуствовао је опсади Земуна 1165. године, а могуће да је учествовао и у бици код Мириокефалона. Оно што је пак за нас значајније је чињеница да је био у Италији током војне кампање 1155/56. или је о њој био само добро обавештен, како се види из његовог дела. Није јасна његова судбина након Манојловог смрти, али изгледа да је остао без службе и да је то био разлог због ког је почео да пише, али се вероватно поново вратио за време

цара Андроника. Никита Хонијат га у свом делу спомиње када каже да су Јован Кинам и митрополит Нове Патре Јефтимије Малак (такође човек Манојлове струје) расправљали о Христовој природи у Андрониковом војном кампу у Лопациону.¹

Наслов Кинамовог дела је познат као *Ἐπιτομή τῶν κατ'ἄνωμάτων*, али је сам аутор за њега рекао да су хронике.² Дело је почео да пише након Манојлове смрти. Сматра се да га је писао док су на власти били царица Ксенија-Марија Антиохијска и протосеваст Алексије Комнин, између 1180. и 1182. По Бранду циљ Кинамове хронике је био да придобије пролатински оријентисано намесништво Алексија II како би поново добио место у државној служби, што изгледа да му је и успело али за време Андроника Комнина када су у Царству настале нове околности. Дело поркива период од смрти Алексија I Комнина до битке код Мириокефалона када се приповест нагло завршава (1118-1176). Не зна се да ли је дело остало незавршено или није сачувано у целости. Кинам је желео да опише целу владавину цара Манојла, али на основу сачуваног рукописа не може се створити јасна слика да ли је постојао крај или не. Сачуван је један препис оригинала из XIII века који је чуван у Цариграду до његовог пада 1453, а потом је завршио у Ватикану. По другом мишљењу се ради о оштећеном оригиналу. Осим хронике, Кинам је написао и дело под називом *Ἦθοποιία*, односно реторске вежбе, које су вероватно настале под утицајем Нићифора Василага.³

Кинамово дело је својеврстан панегирик цару Манојлу. О цару Јовану II је писао веома мало јер се за време његове владавине није био ни родио. Његови извори нису јасни. Знамо да није користио царске архиве тако да је вероватно писао на основу сведочанстава учесника догађаја којима није присуствовао, док од средине шесте деценије XII века постаје и сам сведок (могуће да му је извор за кампању у Италији, ако није сам учествовао, био Јован Дука). За разлику од осталих византијских извора тог доба, стил му је јасан и директан, што је по византијским мерилима била мана једног таквог наративног списка. Види се да је читао Херодота, Тукидида, Ксенофонта и Порокопија, а могуће и Плутарха, Аријана и Либанија. Књижевни узор му је Прокопије, отворено хвали Ксенофонта, а метод писама и говора у наратији које користи су рађени по угледу на Тукидида. Био је негативно настројен према Латинима, оштрији и од Хонијата. Као Манојлов панегиричар велича идеју универзалног Царства и кроз дело се прожима идеја детерминизма и идеја о Тихи (судбини). Поред тога,

¹ *Choniates*, 331; *Kinnamos*, стр. 2-5; ODB, 1130.

² *Kinnamos*, 3, 220; ODB, 1130.

³ *Kinnamos*, стр. 2, 4-5, 10-11; ODB, 1130.

значајно се интересује за војна питања, што је очигледно с озбиром да је учествовао у Манојловим војним походима.⁴

Следећи спис који нам говори о византијско-сицилијанским односима је сведочанство о паду Солуна Јевстатија Солунског. Јевстатије је рођен око 1115, а умро је 1195/96. године. Образовање је стекао у Цариграду где је био у служби патријарха Михаила III Анхијала (1170-1178). Пре него што је постао митрополит Солуна око 1178. био је ђакон и од 1166. *μαγίστρος τῶν ῥητόρων* у Цариграду. Иако се његово световно име не зна, нити ишта о његовом пореклу, Јевстатије је био један од најзначајнијих византијских интелектуалаца свога доба. Био је близак човек цара Манојла и подржавалац његове политике, иако је био спреман да се не сложи са њим, као на синоду у Скутарију 1180. године када је сукоб између Јевстатија и Манојла изгладио тек патријарх Теодосије Воредиот (1179-1183). Јевстатије је оставио јак утисак на своје савременике, пријатеље и ученике, што се види у монодијама митрополита Јефтимија Малака и Михаила Хонијата, као и у делу Никите Хонијата. Био је велики љубитељ књига и за собом је оставио велику библиотеку чија се судбина нажалост не зна.⁵

Јевстатије је својим радом дао значајан допринос византијској култури и учености, а данас је најпознатији по својим коментарима (*παρεκβολαί*) Илијаде и Одисеје, али је поред Хомера коментарисао и дела Пиндара, Аристофана, Дионисија Перигита и Јована Дамаскина. За собом је оставио велики број списа, како теолошких тако и реторских. У њима се испољавају његови ставови и гледишта, као нпр. у житију Филотеја Опскијског где су изнесени његови погледи на секуларни и духовни живот.⁶

За овај рад је најзначанији његов спис о паду Солуна 1185. године. По Мелвил-Џоунсу ниједан жанр адекватно не може описати ово дело. Оно садржи на почетку ламент за палим Солуном, затим историјски преглед догађаја од Манојлове смрти до пада Солуна и опис живота у освојеном граду, а завршава се списком грехова Солуњана и упозорењем за оне који читају. Јевстатије је ово дело написао убрзо након догађаја за одређену прилику или празник и претпоставља се да је читано јавно члановима византијског клира. Један једини сачувани рукопис није аутограф, али је препис без грешака из Јевстатијевог времена. Са још неким његовим делима нађен је у Базелу.⁷

⁴ *Kinnamos*, стр. 4-5, 7-8; ODB, 1130.

⁵ *Choniates*, 216-217, 306-307; *Hunter*, *Eustathian Moments*, 19-20; ODB, 754; Станковић, *Манојло Комнин*, 9, 157; *Reading Eustathios*, 1-2.

⁶ ODB, 754; *Hunter*, *Eustathian Moments*, 9.

⁷ *Eustathios*, 369, 509-512, стр. vii-viii, x.

Већ на самом почетку Јевстатије даје своју критику Андроника Комнина који је по њему одговоран за пад града, као и Давид Комнин кога је Андроник поставио за управника Солуна (о односу између Давида и Андроника биће више речи у следећем поглављу). Позитивно је настројен према Манојлу и са сетом се сећа цареве владавине, али главни јунак је ипак Исак II Анђео кога аутор хвали као ослободиоца. Међутим и уз све похвале Анђелима, Јевстатије говори о томе како се он пре свега позива на истину и да не пише похвалу. У предговору (προθεωρία) Јевстатије расправља о стилевима којима се пише о догађају где је писац учесник и о стилу када није. Први се бави записивањем (συγγραφόμενα) а други истраживањем (ιστορούμενα). Пошто историчар (καθιστορῶν) није присуствовао катастрофи и пошто га нису лично погодили догађаји о којима пише, може заузети теолошки угао гледања на њих, обликовањем приповести по својим способностима и убацујући различите описе и остале украсе како би задовољио читаоца. С друге стране очевидац (συγγραφόμενος) мање користи све ове елементе како би више нагласио несрећу, што ће опет зависити од њега самог у коликој мери ће то наглашавати и на који начин ће истаћи те елементе, зависно да ли је аутор духовник или лаик. Ово Јевстатијево виђење је детаљније приказано јер по Мелвил-Џоунсу оно је за аутора најважнији део целог списка уз сам опис пада града и дидактичке сврхе дела. Подела на историчаре и очевице је заправо подела на Херодота и Тукидида и Јевстатије себе јасно сврстава у ауторе попут Тукидида. Сврха оваког увода је можда више била одбрана од потенцијалне критике него прављење одређених правила за овакав жанр. Поред Тукидида, на Јевстатија утичу и неки други класични аутори које често цитира као што су Хомер, грчки трагичари, комедиографи и беседници. Ипак, уз сво класично наслеђе, најважнији извор Јевстатијевих цитата је наравно Библија.⁸

Трећи и најобимнији извор је дело Никите Хонијата. Никита је рођен у Хони у Фригији између 1155. и 1157. године. Његов старији брат је био помињани митрополит Атине Михаило Хонијат од 1182. до 1204. Иако нису били аристократског порекла, родитељи су вероватно као имућнији људи послали браћу Хонијат на школовање у Цариград, где су Михаило и Никита били под утицајем учења Јевстатија Солунског. За разлику од Михаила Никита је ушао у лаичку службу као државни чиновник, порезник и нижи царски секретар. Чиновничку каријеру је почео пре 1182. као провинцијски намесник на Црном мору. За време Андроника је напустио службу, али се поново вратио за време владавине династије Анђела, прво као јавни благајник 1188-1189, а највишу функцију је вршио од 1195. до 1204.

---

⁸ *Eustathios*, 365-368, 376, 380, 394, 401, стр. x; *Hunter*, *Eustathian Moments*, 19; *Melville-Jones*, *Eustathios as a Source*, 299-302.

када је имао звање великог логотета (λογοθέτης τῶν σερκρέτων). Након пада Цариграда са породицом је побегао прво у Селимврију па у Никеју, са краћим повратком у опустелу престоницу. У Никеји као једном од византијских упоришта након пада Цариграда где се учврстио Теодор I Ласкарис, покушао је да добије поново државну службу, али није успео да стекне било какву значајну функцију. Умро је у Никеји вероватно између 1215. и 1217. године.⁹

Хонијат је написао историју која се зове *Χρονική διήγησις* и покрива период од 1118. до 1206/07. године. Као и Кинам, Хонијат почиње своју историју са смрћу цара Алексија I Комнина. Међутим, за разлику од осталих класичних грчких аутора он као и Тацит пише историју по владавини царева. Хонијат је по Урбаинчиковој¹⁰ патриота који пише о грешкама свог народа које су довеле до катастрофе 1204. године. Целокупно ромејско друштво Бог кажњава због њихових ексцеса и корумпираности. Ипак, главни кривац за судбину Царства сноси цар Манојло. Насупрот његовог оца Јована II Комнина који је приказан као идеални владар по моделу Светонијевог Августа, Манојлова владавина је почетак и узрок будуће несреће. Најслављенији византијски цар кога су хвалили и страни и домаћи савременици, постао је најомраженији управо захваљујући Хонијатовој историји. Она је главни извор негативне слике цара Манојла. Хонијат је своје дело писао са дистанце, након пада Цариграда када је могао да сагледа догађаје из прошлости и *покуша* да објасни зашто и како је Царство уништено. Његова историја је свакако веома детаљна, богата информацијама и веома вешто и учено написана, али због тога она је и веома тенденциозна.¹¹

О Хонијатовим изворима се може више рећи него о Кинамовим. Од усмених извора знамо да је користио сведочанства људи који су присуствовали догађајима, нарочито за период владавине Јована II и почетак Манојлове владавине када се још није ни родио и када је био сувише млад. Остатак историје Хонијат је био лично очевидца догађаја о којима пише. Као високи царски службеник, добро је био обавештен о државним питањима. Што се тиче наративних извора, верује се да је скоро сигурно пред собом имао Алексијаду Ане Комнине и хронику Јована Кинама, а спис о паду Солуна Јевстатија Солунског јасно спомиње у свом делу. Доказ да је Хонијат користио Алексијаду је чињеница да је директно наставља и да прави јасне алузије у наративу. Поред тога, верује се да је сама Хонијатова историја одговор

---

⁹ *Choniates*, стр. xi; ODB, 428; Urbainczyk, *Writing about Byzantium*, 3.

¹⁰ Urbainczyk, *Writing about Byzantium*, 1.

¹¹ *Ibid*, 4, 19, 22, 82, 94; Magdalino, *Empire of the Komnenoi*, 628; ODB, 428; Станковић, *Манојло Комнин*, 11, 14, 229.

на историју Ане Комнине. Поред Алексијаде сигурно је користио и Кинамову хронику иако је не спомиње, али с обзиром на чињеницу да хроника можда није била завршена, вероватно ју је читао одређени круг људи укључујући и Хонијата. Што се тиче осталих наратива, попут дела Јована Зонаре или Михаила Глике, не спомиње их у својој историји и не зна се да ли их је користио.¹²

Хонијат је попут Ане Комнине и Јевстатија Солунског био веома образован и упознат са класичним узорима који се јасно виде у његовом делу. Хонијатова историја обилује цитатима и поређењима из класичних аутора. Као и Ана Комнина у Алексијади, он више користи хомерске епске елементе него античке историчаре и највише класицистичких цитата је управо из Хомера, иако се види да је сигурно читао ауторе попут Херодота и Плутарха. Међутим, на Хонијата много више утиче Стари завет него античка дела чија је сврха више била да обогате његов језик и уздигну његов стил како Урбаинчикова истиче: „The classical allusions decorate the work, and the vocabulary owes much to the vastness of his education, but the main text that influenced the history is the Old Testament.”¹³ У историји је дупло више библијских цитата него класицистичких, а од библијских 75% је из Старог завета и то највише из Псалама и књиге пророка Исаије. Поред ових узора, Хонијатов стил карактеришу иронија и црни хумор, као и парадокс. Наравно, све ове стилске фигуре су пружале ученим савременим читаоцима који су били Хонијатова публика одређене поруке. Калделисово мишљење је да је парадокс, као најважнија стилска фигура, имао за циљ да на крају Хонијатове историје прикаже илузију *таксиса*,¹⁴ али аутор овог рада ће на примеру византијско-сицилијанских односа и пада Солуна 1185. покушати да доведе у питање ову сврху његове историје. У осталим Хонијатовим делима стил се битно разликује, што је сигурно резултат различитости жанра с обзиром да је писао похвале за епископа Филипопоља, царева Исака II, Алексија III и Теодора I. Хонијат је написао и један теолошки спис познат под називом *Πανοπλία δογματικῆ* у коме оповргава јереси свог доба у 27 књига.¹⁵

Пошто је било речи о томе да Кинам говори о истим догађајима као и грубо говорећи прва половина Хонијатове историје, треба размотрити њихове сличности и разлике. Иако је Кинамова хроника, као што је речено, служила као извор Хонијату при писању сопствене историје, постоје значајне разлике. Период владавине Јована II се мање више подудара код ове двојице византијских писаца од којих ниједан није био сведок владавине овог цара.

---

¹² *Choniates*, 306; *Kinnamos*, стр. 10; Станковић, *Манојло Комнин*, 90; Urbainczyk, *Writing about Byzantium*, 4-5, 19-20, 22, 36.

¹³ Urbainczyk, *Writing about Byzantium*, 5.

¹⁴ Kaldellis, *Niketas Choniates*, 101.

¹⁵ ODB, 428; Urbainczyk, *Writing about Byzantium*, 3, 60, 66, 69, 81-82.

Међутим, владавину цара Манојла представљају потпуно другачије, што највише произилази из следеће две чињенице: прво, временска разлика настанка два извора; и друго, другачији мотиви за писање и лични ставови и убеђења о ономе о чему су писали. Ова два разлога су наравно повезана. Иако Кинам и Хонијат један другог допуњују, тачније Кинам балансира Хонијатов наратив од 1118. до 1176, други је попут Ане Комнине био много ученији те су старији истраживачи често због те чињенице више поверења имали у Хонијатову историју, посматрајући Кинама као штиво које служи више за разумевање Хонијата него наратив за себе.¹⁶

За слику византијско-сицилијанских односа управо су највреднији они подаци које не доноси само један извор већ више њих. Неки momenti су били већи фокус код једног аутора, а мањи код другог. Док о неким догађајима имамо једно или више сведочанстава код византијских аутора, о другима немамо ништа и о њима можемо сазнати тек ако се консултујемо са невизантијским изворима. Слика односа између Византије и Сицилије коју можемо реконструисати само из византијских наратива се налази у следећем поглављу.

---

¹⁶ *Kinnamos*, стр. 2; Magdalino, *Empire of the Komnenoi*, 628; ODB, 1130; Станковић, *Манојло Комнин*, 14.

III Византијски извори о византијско-сицилијанским односима

У периоду од 1130. године када је за време цара Јована II настала краљевина Сицилија чији је оснивач био Рожер II Отвил до 1185. године када су сицилијанске снаге заузеле Солун и извршиле покољ његових становника, византијски историчари нам пружају информације о више значајних момената између два ентитета. За време цара Јована II нема помена о дешавањима на Сицилији, већ се тек касније византијски историчари враћају на Рожеров успон и настанак сицилијанске краљевине. Први значајнији моменат су преговори између немачких и византијских царева о савезу против нове државе на југу Италије која је угрожавала оба царства. Ови преговори су доживели свој зенит током Другог крсташког рата када је после више деценија латинска војска поново прошла кроз византијске територије што је као некада сусрело Ромеје са хришћанима западне Европе. Оваква околност која је преокупирала најмоћније хришћанске владаре средине XII века је омогућила краљу Рожеру II да изврши напад на незаштићене византијске приобалне територије. Сицилијанска експедиција на Византију се завршила Манојловим ослобађањем Крфа. Након више дипломатских акција, Манојло је успео да пошаље више војних експедиција у Италију, са мање или више успеха, али ипак не довољно. Наставио је да води активну дипломатску политику са Сицилијом и осталим европским државама. Међутим, након смрти цара Манојла и све до Андронике узурпације власти немамо података о византијско-сицилијанским односима. Тек су са Андроником почеле припреме краља Гијома II да се умеша у унутрашња питања Византије и његово освајање Солуна. На крају, са доласком Исака II Ромеји су успели да потисну сицилијанску опасност и са копна и са мора.

1. Виђење Рожеровог краљевства

Византијски историчари нису посветили посебну пажњу владавини Јована II Комнина. Овај комнински цар је у сенци свог сина Манојла о коме су савременици оставили много више редова у својим историјама. Углавном хваљен, Манојло никога није оставио равнодушним. Међутим, Јован II након што је дошао на власт, учвистивши свој положај и своје царско право, приказан је вечито у покрету, ратујући на свим фронтовима против разних спољних непријатеља Царства. Унутар свог геноса није имао потпуни ауторитет ни након претензија своје старије сестре Ане, као што је случај са побунама његовог до тада верног брата, севастократора Исака, и његовог сина Јована. Прва Кинамова књига и Хонијатова

књига о цару Јовану не доносе никакве податке о томе шта се дешавало на Сицилији и јужној Италији.¹⁷

Док Хонијат не даје предисторију Рожерове државе, Кинам одмах на почетку треће књиге, након што је у претходној говорио о Другом крсташком рату, даје објашњење ко је био Рожер. За самог Рожера Кинам каже да је био домишљат, снажан и енергичан човек. На почетку је имао титулу грофа, али је уз помоћ лукавства и преваре проширио своју власт. Његов сизерен је, по Кинаму, био војвода Лонгобардије (византијски назив за Апулију) Гијом, који је требало да оде у Палестину. Ради сигурности, дао је Рожеру да брине о војводству у његовом одсуству. Када је папа чуо да је Рожер постао господар Апулије, позвао је цара Лотара да га нападне.¹⁸ Иако је немачки цар скоро поразио Рожера, он је успео да уз помоћ лукавства протера Немце са југа Италије. Пошто је Лотар након тога убрзо умро, немачки цар је постао Конрад те је папа са њим склопио савез и заједничким снагама напао Рожера (1139). Ни овај напад на Апулију није имао успеха и Рожер је, заробивши га, приморао папу да га крунише за краља. Од тада су, како каже Кинам, господари Апулије владали као краљеви.¹⁹

Занимљиво је да и други писац који је био Хонијатов извор, Јевстатије Солунски, говори о настанку Краљевине Сицилије, али сам Хонијат не. Пишући о догађајима из времена владавине Андроника Комнина, Јевстатије је осетио потребу да објасни ко су заправо били краљеви Сицилије и како су стекли ту титулу. Он не говори ни о каквим догађајима већ само укратко износи чињенице о пореклу краљеве власти. Јевстатије каже да су владари Сицилије имали византијску титулу грофа односно комите (κόμης), коју је први заменио Рожер (Ρουέριος) узевши краљевску титулу (ρῆξ). О томе како је дошао до те титуле, када и у којим околностима, Јевстатије не пружа податке, а за самог Рожера једино каже да је био, по причању људи, способан и да се о њему и дан данас приповедају приче.²⁰

Кинамова и Јевстатијева приповест нису ни у директном сукобу нити потврђују једна другу. Једино што се подудра је чињеница да је Рожер тај који је први постао краљ и да је пре тога носио титулу грофа. Разлика је у томе што Јевстатије истиче природу те титуле, односно да је то заправо византијска титула комите, чиме јасно подсећа да су југ Италије некада држали византијски цареви. Да ли је Јевстатије имао Кинамову хронику, тешко је рећи. С обзиром

¹⁷ *Choniates*, 4-47; *Kinnamos*, 3-29;

¹⁸ Овај Лотаров поход се десио 1137. године. Убудће, године које се не налазе у самом тексту али знамо када су биле на основу других извора, биће стављене у загради.

¹⁹ *Kinnamos*, 89-91.

²⁰ *Eustathios*, 417.

на то када је настала и када је Јевстатије саставио свој спис о паду Солуна мало је вероватно, али пошто каже да су људи говорили о томе какав је био Рожер и да се о њему и дан данас приповедају приче, сигурно значи да је сицилијански краљ оставио траг у сећању Ромеја и тридесетак година након своје смрти. Опет, не треба занемарити Јевстатијев узраст, и чињеницу да се сигурно и сам сећао доба сицилијанског краља Рожера и његових сукоба са Ромејима, и далеко пре него што су Сицилијанци освојили Солун 1185. године.

Пратећи даље Рожеров живот, Кинам каже да је краљ након крунисања послао изасланике цару Јовану тражећи царску принцезу за свога сина.²¹ Од ових преговора није било ништа јер је Јован убрзо умро. Сличан захтев Рожер је поново послао нешто касније младом цару Манојлу (вероватно 1143/44). Ради преговора са краљем Сицилије, Манојло је послао Василија Ксера да постигне споразум о венчању. Међутим, Рожер је успео да поткупи Ксера и он је краљу обећао далеко више од онога што је смео и рекао му да ће он и византијски цар убудуће бити једанки у величини и достојанству. На повратку у Цариград Ксер се разболео и умро, како Кинам каже, не плативши за своје грехе. Када је Манојло чуо шта је обећано краљу Сицилије схватио је све то као шалу заборавивши на Рожера. Одбијен, Рожер се веома разбеснео због Манојловог опхођења према њему те је спремио флоту, чекајући прави тренутак како би се осветио Ромејима.²²

Једино Кинам даје разлог Рожеровог напада на Византију, односно показује који су његови мотиви. Главни Рожеров покретач је наравно освета, коју изазива гордост јер је краљ био увређен што није успео да се ороди са најславнијом царском породицом.

Иако смо у претходном поглављу говорили о везама између Алексијаде и Хонијатове историје, незапажен је остао Јован Кинам као најстарији извор који се надовезао на месту где је Ана Комнина завршила своју историју. Овде би требало истаћи који су били Гискарови разлози да нападне Византију након што је млади Алексије Комнин дошао на престо 1081. године. У Алексијади и Робер Гискар је преваром дошао на власт у Италији, и он је морално лош али репрезентантиван у физичком смислу. Гискар је такође желео да се ороди са византијском породицом, са Дукама, али му то није пошло за руком јер је на власт дошао Нићифор III те је након тога тражио изговор зашто би напао Византију. Његов прави мотив по Ани Комнини је био да сам заузме ромејски престо.²³ Ови мотиви су слични и код

---

²¹ Занимљиво је да Јевстатије каже да не зна како се звао наследник Рожера II (*Ibid*). Мелвил-Цоунс сматра невероватним да Јевстатије који је био толико близак Манојлу не зна за Гијома I. Зашто би Јевстатије изоставио да спомене његово име од осталих краљева Сицилије, није јасно.

²² *Kinnamos*, 91-92.

²³ *Alexiad*, 13-16.

Кинама, али их нема код Хонијата. Кинам ће се у свом наративу враћати на Гискаров поход у својој хроници када буде говорио о Манојловој кампањи у Италији, те ће ту бити више речи о односу Гискара и сицилијанских краљева, односно о сличностима како су представљени у византијским изворима.

2. Војна кампања Рожера II и Манојлова одбрана

Сицилијанци се коначно спомињу и код Кинама и код Хонијата у тренутку Другог крсташког рата. Док је Манојло био заузет проласком немачко-чешке и француске војске кроз византијску територију, Рожер је искористио то време (1147) да нападне и опустоши Коринт, Евију и Тебу. Ромеји нису могли да се позабаве сицилијанским нападом јер су морали да пазе на крсташе, тако да су варвари несметано опљачкали наведене територије, а успут су освојили и Крф и у њему се утврдили, као да је био њихов град.²⁴ Поред овог Кинамовог извештаја, он у претходној глави своје хронике каже да су се током Конрадовог сусрета са Манојлом два владара договорили о заједничкој акцији против Рожера, тачније да Манојло може узети Италију (мисли се вероватно на југ, простор Рожерове државе) као мираз Ирине од Зулцбаха, Манојлове супруге која је била такође Немица, рођака немачког краља.²⁵

Хонијатов извештај је другачији. Као и код Кинама, Сицилијанци су напали у тренутку док су Немци и Французи пролазили кроз Царство. Вероватно у духу критике Манојлових поступака, Хонијат каже да је цар рекао војницима, министрима и члановима синклита како је *тиранин* Сицилије, истинско морско чудовиште, напао приморске провинције и луке и да хара по ромејским територијама не наилазећи на отпор. Међутим, он није одмах послао војску против њега него је утврдио Цариград, чекајући да са војском прво проведе крсташе до Азије. Пошто је Рожеров напад уследио у исто време када су Немци пролазили кроз ромејске територије (април 1147), Хонијат се пита да ли су Рожер и Конрад деловали у доуслуху против Византије.²⁶

Главне чињенице се поклапају код обојице, али док Кинам истиче склапање византијско-немачког савеза против Византије, сумњичави Хонијат претпоставља да ове две ствари нису могле да се десе случајно те да су Конрад и Рожер заправо савезници против Византије. Разлоге за разлику у наративи не треба додатно објашњавати након свега што је речено о

---

²⁴ *Kinnamos*, 92.

²⁵ *Ibid*, 36, 87.

²⁶ *Choniates*, 61-62, 72.

мотивима Кинама и Хонијата и о њиховој публици. Ако се овде може рећи да се два писца углавном и слажу, о самој Рожеровој експедицији видимо потпуно другачију слику.

За разлику од Кинама који одмах прелази на Манојлов поход против Сицилијанаца на Крфу након Другог крсташког рата, Хонијат детаљно описује сицилијанско освајање Крфа и пљачкање грчких градова. Сицилијанска флота је испловила из Бриндизија и освојила Крф на јуриш без отпора. Главни кривац за пад града на овај начин је био извесни Гимно. Гимно је био локални порезник који се понашао веома охоло према становницима Крфа који нису могли више да трпе његова пијанства и дрско понашање. Крфљани су сковали заверу против Гимна и желели су да подигну побуну. Међутим, у томе нису имали успеха па су се обратили сицилијанском капетану флоте за помоћ и с њим се договорили да у град приме хиљаду оклопљених витезова. Хонијат криви Крфљане да су били безумни како би избегли порез, али занимљиво је да ипак главног кривца види у Гимну због његовог начина опхођења према становницима Крфа.²⁷

Сицилијански капетан је утврдио град додатно ојачавши зидине. Три дана након тога, отпловио је са флотом да освоји Монемијасу верујући да ће је заузети на исти начин. То му није пошло за руком пошто је локални живаљ пружио снажан отпор. Не постигавши ништа, Сицилијанци су отпловили даље. На хомерски начин Хонијат описује како је код рта Малеа флоту одувао снажни ветар све до Истма. Ту су Сицилијанци почели да пустоше обе обале и заузимају мања утврђења. Харали су по акарнанијској и етолоској обали и упловивши у коринтски залив усидрили се код луке Кресеј. Пошто нису наилазили ни на какву препреку у виду оружаног отпора, наставили су даље у залеђе. Сицилијанска војска је дошла у *Кадмову земљу* и заузела Тебу на јуриш, окрутно се опходивши према Тебанцима. Разлог за освајање Тебе по Хонијату је била капетанова халавост јер је град био веома богат. Што се становника тиче, сви су без изузетака били поробљени и капетан је од њих тражио заклетву верности. Сам град је опљачкан, а међу пленом је било злата, сребра и златом извезених тканина. Капетан је повео и заробљенике, међу којима је било истакнутих грађана, аристократа и *жена које су биле вичне ткању*. И даље не наишавши на отпор, капетан је кренуо на богати град Коринт на Истму. Коринт је био богат јер је лежао на две луке, једној за робу из Азије, а другој из Италије, те је због свог положаја постао трговачки центар. Сам трг, односно доњи град, је по доласку Сицилијанаца био пуст јер су становници побегли са свом имовином у Акрокоринт, коринтски акропољ. Хонијат истиче масивност тврђаве где се акропољ налазио и одлично утврђене зидине тако да је

---

²⁷ *Ibid*, 72-73.

Акрокоринт деловао неосвојиво. Али код Хонијата све што изгледа немогуће постане могуће и Сицилијанци су без много труда за кратко време освојили акропољ јер саме зидине нису биле довољне да заштите град без војника који би их бранили. Коринту је цар био послато трупе на челу са Нићифором Халуфом²⁸ али оне су биле бескорисне и заједно су се са осталим становништвом повукле у акропољ. Када је сицилијански капетан крочио у Акрокоринт и видео какво је утврђење освојио, рекао је да се борио уз Божју помоћ јер само Бог може учинити да неко освоји овакво место. Након тога се ругао Ромејима који су бранили град, поготову Халуфу коме је рекао да му више пристаје да преде вуну. Као и у Теби, Сицилијанци су запленили све што су нашли у граду, како благо тако и угледне становнике и жене, а предмет који Хонијат посебно истиче је икона Св. мученика Теодора Стратилата коју су однели из истоимене цркве. Чим је наишао први повољнији ветар, Сицилијанци су отпловили на Крф (крајем 1147. или почетком 1148). Хонијат никад не губи на свом црном хумору те каже да су сицилијанске триreme више личиле на трговачке него на пиратске лађе јер је бродовље било толико оптерећено робом да је потонуло до горњег реда весала.²⁹

Овај више него детаљан опис сицилијанске кампање тражи неколико коментара. Као прво, Кинам и Хонијат се слажу да су на удару били Коринт и Теба, а да је Крф трајно освојен. Код Хонијата се не спомиње пљачкање Евије, а Кинам не спомиње покушај да се освоји Монемвасија. Кинам уопште не даје детаље ових пљачки. Могуће је да њега као Манојловог панегирича и не занима толико да детаљно описује како Сицилијанци нападају небрањене византијске територије. С друге стране, Хонијат који не даје узроке Рожеровог напада, наводи перипетије о томе како су сами Крфљани умешали спољни фактор у унутрашња питања што је имало за последицу не само пад Крфа него много далекосежније проблеме. Из неког разлога, Хонијат је осетио потребу да истакне да Сицилијанци нису успели да освоје Монемвасију. Вероватно је овај мотив био битан или њему, или некоме од његове читалачке публике да се прикаже како Монемвасија није пала када су пали други добро утврђени и тешко освојиви градови попут Крфа или Коринта. Колико можемо да видимо Хонијат ретко кад у потпуности измишља податке, он их или преобличава или прећуткије. Овде је прећутао име сицилијанског капетана, иако је он главни актер овог похода. Зашто није споменуо Евију, можемо само да нагађамо. Можда Евија није била толико значајна као економски центри Коринт и Теба, те би се њеним спомињањем ублажио тон приповести. Такође, итинерар сицилијанске војске је упитан. Што се Монемвасије тиче, могуће да Кинам у свом кратком извештају није желео да наведе свако место које се одупрло

---

²⁸ Веровано мали број или неки помоћни одред с обзиром да се каже да је главна војска била заузета са проласком крсташа. Такође, било коју већу војску би сигурно поменуо и Јован Кинам.

²⁹ *Ibid*, 73-76.

сицилијанском нападу, већ само места која су похарана. Можда Монемвасија није била једини пример. У сваком случају, јасно је да Хонијат обликује нарацију како би изазвао одређени ефекат, дакле неосвојиви градови бивају освојени, Ромеји доживљавају велику катастрофу за коју су вероватно и сами криви јер су позвали у помоћ Латине да би уклонили њиховог охолог порезника, а можда су и Латини међусобно били у договору, тачније Рожер и Конрад. Ту је и Нићифор Халуф који више лиши на жену него на мушкарца, који по речима сицилијанског капетана треба да преде вуну, што је типичан опис женске улоге. Овакви описи су веома чести у Хонијатовом делу који имају за циљ дискредитовање актера његове историје.³⁰ Наведени мотиви охолох државника, исфеминизираних ратника, тражење стране помоћи која се Ромејима обија о главу, биће сви и касније присутни у Хонијатовој историји и то много израженије.

Тек са Манојловим казним походом Кинам и Хонијат почињу да пишу о истим догађајима. Кинам каже да је цар био веома бесан због Рожеровог напада и да је одлучио да крене са војском да казни сицилијанског краља, те је опремио и велику флоту која би га пратила док би он са остатком војске кренуо копненим путем.³¹ Хонијат такође истиче Манојлов бес и да је цар био спреман да им се освети и ослободи Крф тек након што су Французи прошли кроз Малу Азију. На основу савета који су му дали војни експерти и ретори, Манојло је одлучио да крене у поход и са копна и са мора. Опис Манојлових војних припрема је грандиозан, цар је сакупио сву војску са истока и запада, опремио флоту грчком ватром и набавио плаћеничке трупе. Ова силна војска је по Хонијату бројала хиљаду бродова и десет хиљада војника. Призор је био застрашујући чак, како каже, да би се и цинови стресли пред ромејском војском. Занимљиво је да Хонијат не пропушта да заслугу за овако добру војску припише цару Јовану.³²

Манојло је кренуо копненим путем са војском на чијем челу је био велики доместик Јован Аксук. Код Филипопоља је цар по Кинаму чуо је да су Кумани прешли Дунав и да пљачкају дуж десне обале, односно како Хонијат наводи сами Кумани су харајући око области Балкана наишли на Манојлову војску (1148). У сваком случају, цар је морао да скрене са свог пута и обрачуна се са варварима. Тек након што је поразио Кумане Манојло је могао да се позабави походом и крене на Крф/Кефалонију.³³ Међутим, кумански упад је успорио царско напредовање али је он ипак стигао до Крфа пре флоте која је требало да стигне у

---

³⁰ Urbainczyk, *Writing about Byzantium*, 42.

³¹ *Kinnamos*, 92.

³² *Choniates*, 72, 76-77.

³³ По Магулијасу код Хонијата Кефалонија је само назив за Крф (*Ibid*, стр. 46). Зашто је то тако, аутор овог рада није сигуран, али из приповести се види да свуда где се спомиње Кефалонија одговара заправо Крф.

приближно исто време када и остатак војске.³⁴ По Кинаму за ово је био крив или дукс (заповедник флоте) због свог немара, или лоши ветрови нису ишли на руку ромејским бродовима. Хонијат каже да је велики дукс на челу флоте био Манојлов зет Стефан Контостефан. Осим ромејских бродова ту су били и савезнички млетачки бродови, али су они били одвојени од ромејских да не би дошло до међусобног хушкања (до чега ће ипак доћи као што ћемо видети). У сваком случају пошто је флота која је испловила на пролеће стигла тек на јесен, војна сезона је била при крају и није било погодно време да се пређе на Крф због невремена. Манојло је одлучио да презими са војском у Бери.³⁵

По Кинамовој верзији догађаја Крф је требало да ослободи дукс Контостефан али је он, иако се храбро борио, погинуо тако што му је пројектил уништио мердевине којима је покушавао да се попне на зидине (почетак 1149). Иако су Ромеји успели да заузму зидине, због општег метежа Сицилијанци су успели да одбију њихове нападе. Манојло је поставио новог дукса на Контостефаново место како би наставио опсаду, али како Кинам каже, он није ништа постигао осим што је изазвао сукоб између Ромеја и Млечана што их је спречило да освоје утврђење. Како би решио размирице, појачао притисак опсаде и измирио Ромеје и Млечане казнивши кривце на обе стране, Манојло је одлучио да сам дође под опседени Крф.³⁶

Сазнавши да је Манојло лично на Крфу, *тиранин* Сицилије је одлучио да направи диверзију тако што би њихова флота напала на другом фронту византијске територије како би Ромеји прекинули са опседањем. Манојло је послао Хурупа са делом флоте да спречи диверзију. Хуруп је пресрео диверзантску флоту и поразио је, али је око 40 непријатељских бродова успело да стигне до Цариграда, где су једино попалили област Дамалиде не постигавши ништа осим тога. Током поморске битке између Ромеја и Сицилијанаца наишао је француски краљ Луј VII, враћајући се из Палестине. Византијски ивзори то не спомињу, али на основу других сведочанстава ћемо видети зашто је овај сусрет био важан. За то време, византијска војска је наставила да опседа Крф успевајући да уђе у град, али су се непријатељи затворили на акропољу. Ту су Сицилијанци били у предности јер су са висине могли да гађају ромејске војнике у подножју. Ситуација је толико била драстична по Кинамовом извештају да је и сам Манојло из беса желео да се попне на опседани крфски акропољ.³⁷

---

³⁴ По Хонијату је Манојло кренуо тек кад је флота стигла до Крфа, али с обзиром на хронологију, изгледа да је Хонијат изоставио податак да је Манојлова војска презимила пре него што је почела опседа Крфа, то јест да су и флота и копнена војска са Манојлом кренуле на пролеће 1148. године.

³⁵ *Ibid*, 77-78; *Kinnamos*, 92-93, 96.

³⁶ *Kinnamos*, 97-98.

³⁷ *Ibid*, 87, 98-101.

Иако је Кинамов опис опсаде Крфа драматичан, Хонијат у својој историји далеко предњачи. Пре саме опсаде, Хонијат износи детаљан *ἔκφρασις* крфског акропоља као стрмоглавог утврђења где ни коза не може да крочи, говорећи о његовој висини и чрвстини зидина, које бране високе куле. Још на почетку док је флота кружила око утврђења, занимљиво да је Манојло послао изасланике који су говорили грчки да траже од Крфљана да им предају град, што су они одбили. Саму опсаду Хонијат описује као јалов посао јер су на Ромеје падали разни пројектили, док опсадне справе нису имале никаквог ефекта. Све више и више војника је умирало током опсаде не постигавши ништа. Међу њима је, као што је рекао и Кинам, погинуо и велики дукс Контостефан, те је на његово место дошао велики доместик Јован Аксук. За разлику од Кинама, Хонијат наводи ко је дошао на место погинулог заповедника флоте, заповедник целокупних копнених снага Аксук који се код Кинама током ових операција уопште не спомиње. Штавише, видели смо да Кинам не именује новог заповедника флоте и да је по њему управо тај нови заповедник крив за сукоб између Млечана и Ромеја. По Хонијатовом сведочанству ромејска војска такође није ништа постигла и Манојло је био бесан што је опсада трајала већ три месеца (од фебруара до априла 1149). Након што су Ромеји успели да поставе мердевине у облику торња под зидине, Манојло је одржао говор како би надахнуо своје војнике да се боре и ту Хонијат износи више перипетија, о храбром Папуку,³⁸ норманској браћи Петралифама и њиховом умећу и спремности да се боре за цара. У тренутку када је изгледало да је Ромејима кренуло на боље, десила се нова несрећа. Тек сада (сигурно ради јачег ефекта) Хонијат спомиње сукоб између Млечана и Ромеја. Чарке између савезника су почеле на агори, дакле у доњем граду, и мали сукоб је прерастао у велики проблем тако да је Аксук, уз још неке блиске царево рођаке, посредовао како би измирио две стране. Занимљиво да је по Кинаму Аксук био извор сукоба између Млечана и Ромеја, а по Хонијату он је помирителски фактор. То можда има везе с тим што је Аксук покушавајући да их смири, све више изазивао гнев Млечана те су они сишли са својих бродова. Јован Аксук је онда са својом стражом кренуо да присили византијске савезнике да се врате. Сукоб је толико ескалирао да су Млечани,

---

³⁸ Овај Папук је заправо грчки начин записивања његовог муслиманског имена Абу Бакр, како наводи Магулијас. Хонијат каже да је Папук/Абу Бакр био телохранитељ великог доместика Јована Аксуха и видимо из његовог наратива да је Папук био хришћанин. Он се не спомиње само на овом месту, већ га срећемо и код Кинама. Кинам га спомиње као храброг Турчина у ромејској војсци током операција код Икониона 1146. под царем Јованом Комнином. Иако је приказан као велики војник, Манојло је наредио да буде погубљен јер је на пролеће 1165. помогао Андронику Комнину да побегне из заробљеништва код Анхијала. (*Ibid.*, 48; *Choniates*, 83, 130-132) Да ли је битна чињеница да се он истакао код опсаде Крфа, који је био Аксухов телохранитељ и каснији подржавалац Андроника Комнина, на овом месту је тешко рећи. Закључак који се намеће је можда да су најхрабрији били управо Манојлови непријатељи (човек близак Аксуху и касније Андорнику), као и браћа Петралифа који су били Нормани али су се храбро борили против Крфљана, који су за разлику од Петралифа и Папука били *прави* Ромеји. У сваком случају, Хонијатове перипетије нису тема овог рада, али свакако да пружају занимљиве претпоставке о његовим скривеним порукама.

наводно бесни што су их Ромеји поразили, отишли на Астериду, хрид између Итаке и Кефалоније, где су попалили усидрене византијске бродове са Евије, заробили једну царску лађу и прерушили патуљка црне коже у цара Манојла како би га исмевали. Ова слика је кључна како би показала Манојлове разлоге за бес према Млечанима, али је цар ипак успео да се смири и послао је једног свог рођака да изглади односе како би се Млечани вратили и наставили са опседањем Крфа. Иако је спречио крвопролиће, Хонијат истиче да је цар тај бес дуго чувао у себи док га једнога дана није испољио. Овде видимо први сукоб Манојла са Млечанима, у коме је Хонијат вероватно видео (или је хтео да прикаже) узрок за будући сукоб између Византије и Венеције. Након што су се измирили, Млечани су са Ромејима заједно опсели крфско утврђење са свих страна. Опсада је ипак и даље деловала узалудно као и раније.³⁹

Као и сама приповест о опсади, и исход, иако је исти код оба писца, различитио је приказан. Кинам закључује да је уз помоћ глади и умећа опседања градова цар заузео Крф и након тога отишао. Његов поход је био завршен и планирао је да једнога дана у будућности поврати Италију и Сицилију. Ту се завршава Кинамова приповест о ослобођењу Крфа.⁴⁰ Међутим, код Хонијата видимо потпуно другачије околности које су довеле до краја похода, односно прве његове етапе. Манојло је знао да ће бити презрен ако одустане од опсаде не постигавши ништа а након што је изгубио толико људи. Поред тога, оставити Крф у сицилијанским рукама је било веома опасно. Острво тако близу балканском копну би могло бити упориште за гусарање или чак неке даље организоване војне интервенције сицилијанског краља, како примећује Хонијат. Због тога, цар је људима на акропољу понудио да му предају утврђење. Након пар дана, Сицилијанци су пристали уз дозволу да напусте Крф с оружјем и имовином. Цар није прихватио ове услове, али пошто је почела да се појављује глад а цар није доводио нова појачања, одлучили су да ипак склопе споразум. Заслуга да Сицилијанци прихвате да предају утврђење је била извесног кастелана Теодора на Крфу, који је био по Хонијатовим речима пријатељ Ромеја. Манојло је у почетку одуговлачио са преговорима како би приказао своју прибраност и претећи Сицилијанцима ако га буду преварили. Након што је договор постигнут, неки попут кастелана Теодора су остали са царем, а остатак се вратио на Сицилију. Након што је Манојло коначно ушао на акропољ Крфа (после 29. јуна 1149), у њему је оставио један немачки војни гарнизон и отишао.⁴¹

---

³⁹ *Choniates*, 78-79, 82-87.

⁴⁰ *Kinnamos*, 101.

⁴¹ *Choniates*, 87-89.

Хонијат наставља да говори о Манојловом походу, међутим због тога како је исти догађај описан и код Кинама, то је више почетак Манојлове кампање у Италији него ослобођење Крфа, које је као што смо видели остварено. Свакако, наша два извора се веома разликују иако доносе често исте податке. Не треба сметнути с ума да је Хонијат своју историју писао имајући Кинамово дело пред собом, дакле он је могао да изабере колико ће се сложити са Кинамом и преписати његове податке, а шта ће избацити или додати. Заједничко им је да је напад на Крф био велики шок за Ромеје, поготову што се десио у време када су крсташи поново пролазили преко њихове територије након више деценија. Ослобађање Крфа је био тежак подухват и видимо да су Млечани ту играли значајну улогу, али да је долазило и до озбиљних проблема између савезника. Велики дукс Стефан Контостефан је погинуо, а затим је контролу над свом војском преузео Јован Аксук као велики доместик, иако видимо и да је цар Манојло лично присуствовао операцијама. Евидентно је да Ромеји нису могли да освоје акропољ Крфа на јуриш и да је град пао вишемесечном опсадом која је изазвала глад у граду, због чега су браниоци морали да се предају (Кинам не спомиње никаквог кастелана Теодора, а иако га је Хонијат назвао заслужним за оно што се десило, његово учешће не мора бити релевантно за исход догађаја – можда је Хонијат желео тиме само да умањи Манојлов допринос ослобођењу Крфа). Све остало, поготову Хонијатове перипетије, су више стилски, жанровски, односно пропаганди додаци главним информацијама. Из Хонијатовог извештаја поход да се ослободи Крф делује више као неуспех него подухват вредан хвале. Међутим, сви ови елементи ће бити много јаснији када будемо анализирали следећу етапу Манојлове политике према Сицилији.

3. Манојлова кампања у Италији

Након приповести о Манојловим плановима да нападне Сицилијанско краљевство, Кинам одмах каже да су се, сазнавши за цареве намере, Немци, Срби и Угари удружили како би напали Ромеје са запада. Тиме се прелази на Манојлове војне походе који нису били усмерени ка Италији.⁴²

По Хонијатовом исказу Манојлови планови да нападне Италију нису уопште били у некој даљој будућности. Чим је ослободио Крф пренео је свој војни логор у Валону, где је чекао пар дана пре него што је наредио напад. На овом месту Хонијат критикује Манојла због његових идеја о неопходности рата да би се сачувао мир. Наратор показује да цар није био спреман за један такав подухват и тог лета је олуја уништила већи део његове флоте. Пошто није било изгледа да се може пловити у том тренутку, Манојло је са својом војском отишао

---

⁴² *Kinnamos*, 101.

из Валоне у Пелагонију. Ту је било више ствари које је требало решити, а главно је било обрачунати се са Србима на северу. Манојлова кампања против Срба је била више него успешна и цар је по повратку у престоницу прославио тријумф. За разлику од Кинамове приповести где је Манојлове планове за напад на Сицилију пореметила коалиција различитих европских народа, конкретно Срба и Угара који су спадали у сферу ромејског света, Хонијат приказује царев неуспех да изврши напад који је започео, а онда одлази да се обрачуна са осталим проблемима у западном делу Царства, првенствено Србима. Цео ток наратије и опис тријумфа над Србима заправо изгледа као, савременим речником, врста *спина*. Спина чији је по Хонијату творац Манојло јер је након неуспешног покушаја да нападне Рожера (ослобођење Крфа код Хонијата не делује као победа) напао Србе које је било лакше поразити (ефекат се стиче на основу тога колико је мало простора посвећено овом походу у односу на неке друге) да би се вратио у престоницу са било каквим војним успехом, ако већ није остварио своје првобитне планове.⁴³

Следећа етапа у византијско-сицилијанским односима се код два извора потпуно разилази, како у догађајима тако и у хронологији. Пошто је Кинамов исвештај много детаљнији и пошто је он старији извор, прво ће бити приказано његово виђење шесте деценије XII века, а потом ћемо се врати на Хонијата упорођујући његову приповест са Кинамовом.

Када је умро *тиранин* Сицилије Рожер (1154) на престо је дошао његов син Гијом. Пошто је нови владар био упознат са злоделима свога оца, одлучио је да пошаље изасланике цару Манојлу како би спорна питања између две државе била решена. Изасланике су чинили њихови епископи који су нудили да буду ослобођени људи и враћена имовина из Тебе, Коринта и Евије које су Сицилијанци одвели током Рожеровог похода. Поред тога, изгледа да је Гијом понудио и да буде царев вазал. Манојло је све ово одбио и припремио је флоту за напад на Италију.⁴⁴ На чело флоте је поставио свог течу Констанина Анђела, наредивши му да отплови у Лаконију и одатле чека остатак поморских снага. По Манојловим упутствима Анђео је са флотом стигао до Монемвасије где је чекао даља наређења. Међутим, пошто се у то време враћала богата Гијомова флота из Египта, Анђео је напао пре него што је стигло појачање (1154). Сицилијанска флота је била много бројнија и Ромеји

---

⁴³ *Choniates*, 89-90.

⁴⁴ Италија се подразумева у географском смислу, док се под појмом Сицилија мисли на територију сицилијанског краља, у шта спадају Сицилија и јужни део Апенинског полуострва. Ромеји у овом периоду (1130-1185) ниједном нису ратовали нити напали само острво Сицилију.

нису имали изгледа да победе. Брат Константина Анђела је успео да побегне, док је он сам био заробљен.⁴⁵

Овај први покушај је био безуспешан. Четврта Кинамова књига почиње тиме како је Фридрих Барбароса хтео савезништво са Манојлом, потврђујући договор који су пре тога били склопили Манојло и његов стриц Конрад око поделе Италије, што је додатно ставило питање Сицилије и потенцијални напад у први план (иако су се по Кинаму 1149. Немци удружили са Угарима и Србима против Ромеја). Барбароса је желео да склопи политички брак између Византије и Немачке како би појачао савезништво. Пошто преговори са Немцима нису имали успеха, цар је спремио лично своје људе како би их послао у Италију (1155). Експедицију су чинили севаст Михаило Палеолог, севаст Јован Дука и гроф Александар из Гравине.⁴⁶ Манојло им је дао доста новца и план је био да оду да потраже Барбаросу у случају да је још увек био с јужне стране Алпа. Ако га не буду нашли, Палеолог је требало да са новцем оде у Италију а Дука и Александар да пронађу Барбаросу. У случају да не пристане на споразум, право на Италију треба да положи без њега, што се на крају и десило.⁴⁷

За то време извесни Басонвил, Рожеров рођак⁴⁸ који је током његове владавине био управник Италије, се спремао на побуну против Гијома. Са сменом на престолу постао је тек други човек у држави. Сматрајући да он треба да буде први краљев човек, Басонвил/гроф Лоритело је одлучио да пошаље писмо Барбароси по изасланицима како ће ставити Италију и Сицилију под његову врховну власт ако му помогне у побуни. Сматрајући задатак претешким, Барбароса није пристао на Лорителову понуду. Док су се изасланици враћали од Барбаросе срели су грофа Александра и севаста Јована Дуку који такође нису били ништа постигли код немачког владара. Након што су Лорителови људи поразговарали са Александром сазнали су да цар Ромеја жели да покори Италију и да је

---

⁴⁵ *Kinnamos*, 118-121.

⁴⁶ Александар из Гравине, гроф од Конверсана, је био пребег у Цариграду који је напустио Краљевину Сицилију како би побегао од Рожера. Грофа Александра срећемо још у другој Кинамовој књизи где је заједно са Димитријем Макремволитом требало по Манојловом налогу да дочека крсташку војску на граници са Угарском. Ту се већ спомиње као један од оних Италијана који су побегли од *тиранина* Сицилије, након чега је постао царев поданик. (*Ibid*, 67, 135) Хонијат такође спомиње грофа Александра од Конверсана као краљевог рођака који је због сукоба са краљем прешао Ромејима. (*Choniates*, 91) Више речи о сицилијанским Норманима на византијском двору биће у петом поглављу.

⁴⁷ *Kinnamos*, 134-136.

⁴⁸ Робер II Басонвил, познат прво као гроф од Конверсана а затим и као гроф Робер III од Лоритела (данашњи Ротело у Молизеу). Он је други по реду Робер из норманске породице Басонвил, али трећи по реду Робер који је био гроф Лоритела. Иако га Кинам назива по његовом норманском презимену (у смислу породичног имена по имању у Нормандији одакле је породица дошла у Италију, као што су нормански краљеви били из Отвила) у овом раду ће се надаље увек користити термин (гроф) Лоритело за грофа Робера II/III Басоновила од Лоритела и Конверсана по угледу на савремену научну литературу.

Михаило Палеолог већ ту. Договорено је да се Лоритело и Палеолог нађу у Пескари ради склапања савеза. Међутим, пошто је Палеолог успут освојио Вијесте, Лоритело је дошао ту да би се састао са заповедником византијских снага.⁴⁹

Тако је по Кинаму почела Манојлова војна кампања 1155. године под врховним заповедништвом севаста Михаила Палеолога. Већ је било речи о томе да је вероватно сам Кинам учествовао у овим операцијама, или му је можда севаст Јован Дука био извор. Приповест је препуна перипетија, херојских подвига, обрта, сплетки и слично, али овде су размотрени само најважније чињенице о напредовању византијске војске у Апулији.

Одмах након договора између Палеолога и Лоритела, почели су заједнички напади на апуљске градове. Дука је заједно са италијанским заповедником Пунцом освојио један добро утврђени град, а након тога му се предао и Сан Флавијано (код Ђулијанове). Лоритело је поручио Ромејима да не иду даље на север јер се тамо налазе његови поседи. С друге стране Палеолог је, пошто је већ држао Вијесте, отишао даље на југ дуж апуљске обале где се налазио град Трани. Међутим, није желео да га опседа јер је био тешко приступачан, те је кренуо право на Бари. И овај град је био на веома добром стратешком положају, опасан зидинама и добро брањен. Кинам не спомиње зашто су Ромеји опседали Бари али не и Трани, мада је врло јасно да је Бари био једно од најзначајнијих упоришта у Апулији, ако не и најзначајније. Пошто Палеолог није могао да освоји град силом, понудио је Барезима да ће их цар наградити ако му се предају. Кинам описује да је то заправо била клопка, али пре било каквог озбиљнијег сукоба умешао се гроф Александар који је понудио угледним грађанима Барија злато, након чега су пристали да пусте византијску војску у град. Ипак, нису сви Барези били за овај споразум, те се остатак повукао и затворио у цитаделу. Палеолог је успео да освоји и оближњу тврђаву на превару, али цитадела је и даље остала у рукама Бареза. Колико год да су браниоци били тврдоглави по Кинамовим речима, Лоритело је дошао са својом бројном војском и цитадела се предала након седам дана. Када се цео Бари коначно предао Ромејима, Барези су наводно из мржње према *тиранину* Рожеру срушили цитаделу јер се охоло опходио према њима. Ова цитадела је вероватно била симбол Рожерове превласти над Баријем, међутим интересантно је да је Палеолог тражио од грађана да то не чине и био је спреман чак да им плати како је не би срушили.⁵⁰

---

⁴⁹ *Ibid*, 136-137.

⁵⁰ *Ibid*, 137-140.

Са освајањем Барија Палеолог је лако приморао Трани и Ђовинацо на северу да се предају. Освајање Ђовинаца је навондо увукло грофа Ришара од Андрије у сукоб са Ромејима и он је са осталим Гијомовим грофовима и његовим логотетом (канцеларом Асклитеном) кренуо да ослободи Трани сакупивши велику војску и 2000 коњаника. Ромеји који су се налазили у Транију су позвали Дуку у помоћ и он је код Барлете наишао на Асклитену војску. Дука је успео да одбије Сицилијанце и то је натерало Ришара да се врати у Андрију. Дука је кренуо за њим и са собом је повео само 600 коњаника и осталих војника који су бројали мање од Ришарове војске, који је имао 1800 витезова. Кинам даје детаљни опис битке између Сицилијанаца и Ромеја. Пошто је Ришар кренуо на Дуку Ромеји су се поделили на три дела: први ред су чинили Кумани и стрелци, у средини се налазио Лоритело са својим људима и половином коњице, док је остатак коњице и куманску компанију предводио Дука (вероватно су први Кумани били стрелци а други коњаници). Иако је Ришар пружио снажан ударац центру ромејских снага у ком је доста његових људи погинуло, Ромеји су под јаким притиском почели да се повлаче. Сам Дука је пао са коња рањен и једва се спасио. Приписујући победу Судбини, Кинам каже да су Ромеји ипак успели да поразе Сицилијанце, а Ришар је убијен. После ове победе Ромеја Андрија и цела њена област су се потчиниле царској власти. Ромејска војска се победнички вратила у Бари са ратним трофејима и пленом.⁵¹

Неко време војска је мировала у Барију а након тога су се снаге поделиле и Палеолог је остао у граду, а Дука је кренуо да пустоши околне области. Кинам каже да је био неки град који Дука није успео да освоји али не наводи његово име, само спомиње да га је бранио храбри Кастро. Пошто није могао да заузме овај град, кренуо је на Монополи. Ромејска претходница је имала један мањи сукоб са људима из Монополија те је јављено да Ромеји долазе. Монополитанци су изашли у сусрет непријатељима и имали су само 200 коњаника и 1000 пешака. Дука је дао наређење половини својих снага да пустоши околину, а он је са другом половином изненада напао Монополитанце гонећи их све до градских капија. Након ових успеха, Дука се са војском вратио у Бари.⁵²

За то време Ромејима је стигло изасланство од папе (Хадријана IV). Папа је понудио да се бори заједно са њима и већ је окупио своју војску. Због тога је папи био послат царев секретар Василастије који је са собом носио злато како би и он унајмио још војске. Пошто

---

⁵¹ *Ibid*, 141-145.

⁵² *Ibid*, 145-146.

Дука није успео да освоји Монополи првог пута, Ромеји су се спремали за рат. Град је тражио месец дана и ако му до тада не буде стигла помоћ, предаће се без борбе.⁵³

Гроф Лоритело се такође обратио Ромејима, тражећи помоћ. Сицилијанци су вршили јак притисак на његове територије, те је тражио од Ромеја да му помогну да одбије њихов напад. Међутим, Кинам каже да је договор био да се Италија стави под цареву власт, а не да се боре за Лоритела. На његово инсистирање Ромеји су ипак пристали и кренули су из Барија у Битето. Када су стигли, од Лоритела су тражили додатне заклетве верности јер су кружиле гласине како је био у доуслуху са Ришаром од Андрије против Ромеја. У исто време Манојло је послао флоту са Аланима под командом Јоаникија Критописа, Французима под грофом Александром, а врховна команда је била у рукама Јована (Дуке) Анђела. Сазнавши за све ово, као и то да су Ромеји почели да оспедају Андрију и њену околону, Гијомов заповедник војске је отишао и затворио се у сигурни град Молфету на јадранској обали. Кинам поново спомиње пустошење и опседање Андрије и њене области. Није јасно да ли је град у међувремену постао нелојалан или се заправо Кинам враћа на оно што се дешавало на другим местима док су трајале борбе са Ришаром код Андрије. Вероватно је реч о другој опцији, с обзиром да говори како је требало проверити умешаност Лоритела у заверу с Ришаром против Ромеја (а то се вероватно дешавало док Ришар још увек није био убијен). Могуће да је Кинам као сам учесник или на основу Дукиног сведочанства (или некога из његовог одреда) прво описивао искуства која су била везана за деловање Дукиних снага, а онда одлучио да да ширу слику догађаја.⁵⁴

У сличном маниру, Кинам поново прелази на детаљни опис Дукиних војних кретања. Након што су се Гијомови људи повукли у Молфету, Дука је покушао да освоји Боско⁵⁵ који је био тешко утврђен, али без успеха. Онда су Сицилијанци ипак одлучили да нападну њихов логор те су им Ромеји кренули у сусрет. Гијомову војску је предводило девет заповендика на чијем челу се налазио његов канцелар. Војници су били потпуно наоружани, на високим коњима и са дугим копљима. Видевши овај приказ бројније и тако добро опремљене војске, Ромеје је обузела паника али их је Дука охрабрио да се боре. Дуго су обе војске стајале једна наспрам друге и ниједна није била спремна да нападне. Међутим, када је битка почела војници су се борили прса у прса и до подне снаге су биле изједначене. Због бројности Гијомова војска је почела да врши јачи притисак те је Дука напао средиште непријатељске линије. То је натерало Сицилијанце у бег и Ромеји су гонећи их сасекли 300 витезова и

---

⁵³ *Ibid*, 146-147.

⁵⁴ *Ibid*, 147-148.

⁵⁵ Непозната је локација овог места.

велики број пешака, мада је већина ипак успела да побегне. Након битке, Дука је поново опсео Боско. Када је град освојен, војска се вратила у Бари. Узро су освојени и Монтепелозо⁵⁶ и Гравина (матична област грофа Александра) са околним градовима, тврђавама и селима. Занимљиво је да Кинам не пружа детаљније информације како су освојена ова места у унутрашњости Апулије, много даља од приморских и приобалних градова који су до тада били у фокусу војних операција. Могуће да је гроф Александар тражио да се поврате његове старе баштине, али о томе немамо никаквих података у византијским изворима. У сваком случају, византијска војска је бележила победе за победом, а пошто су Ромеји увек успевали да умакну Гијому, пронео се глас о ромејској непобедивости.⁵⁷

Како Кинам каже, Ромејима се Судбина променила када се севаст Михаило Палеолог разболео и након тога убрзо умро у Барију (1156). После његове смрти, врховну команду је преузео Јован Дука. Пре даљих војних операција, кренуо је ка Бриндизију како би се нашао са Лорителом. Још док је Палеолог био жив Лоритело је тражио новац, али је Палеолог био спреман само да му поклони половину тражене суме. Због тога је Дуки сада било важно да се нађе са Лорителом и да му да новац како би поново учествовао у војним операцијама на страни Ромеја. Након што је решено питање око Лорителовог учешћа, Дука је повео њега као и сву своју војску на Масафру. Поново немамо објашњење зашто је војска са јадранске обале и залеђа прешла на југ ка Тарентском заливу. Могуће да је заправо цела средња Апулија била освојена и да је план био да се југ Апулије заузме прво на тарентској обали, а онда да се пређе на јадранске градове. Када је један Гијомов човек, Фламан из Полимилиона,⁵⁸ чуо за долазак велике ромејско-италијанске војске, побегао је у Тарент. Ромеји су без отпора и потешкоћа заузели Полимилион и Мотолу похаравши њихову околину. Пре него што су освојили и Масафру, сусрео их је Фламан али је био поражен и морао је да се повуче. Масафра је освојена на јуриш, а сам град је био веома значајан за ромејску војску јер су у њему нашли пуно намирница, оружја и коња. Тарентинци су били бесни што је Фламаново кукавичко понашање довело до овакве ситуације те су га послали да се поново супротстави Ромејима, али је он пред њима поново побегао.⁵⁹

Ромеји се нису задржавали опседајући Тарент јер је град био неосвојив како каже Кинам, те су кренули на Монополи. Вероватно су заправо само желели да имају упоришта у залеђу

---

⁵⁶ Данашња Ирсина у Базиликати.

⁵⁷ *Ibid*, 148-151.

⁵⁸ Данашњи Палађано у Апулији.

⁵⁹ *Ibid*, 151-153.

Тарентског залива, а након што су набавили велики ратни плен, били су спремни да се врате на освајање јадранских градова. Ромеји су од свог упоришта у Барију тражили опсадне справе за поход против Монополија. До Монополија их није нико нападао, али су у граду чекали његови наоруђани грађани. Монополи је опседен и са копна и са мора. Кинам наводи да су вођене битке, да су Ромеји успели да направе пожар у луци и пренеси перипетију о извесном Хиканату који је својим јуначким делом скоро успео да освоји град. Монополитанци су били у тешкој ситуацији и обратили су се Фалкану за помоћ. Кинам стално описује овог норманског барона као кукавицу и он наводно, плашећи се Ромеја, није долазио да се бори иако је рекао да ће им доћи у помоћ. Седам дана се није појављивао те су Монополитанци послали изасланике Ромејима о томе да хоће да предају град. Дука је пристао под условом да Монополи прими њихов војни одред унутар зидина. Споразум је склопљен и договорен је датум извршења предаје. Међутим, неки Монополитанци нису били задовољни овим договором те су поново позвали Фламана, обавестивши га шта је договорено са Ромејима. Фламан је одмах послао претходницу од 100 витезова, а сам је требало да дође када сакупи остатак војске. Овај Фламанов одред није био ни од какве користи Монополију, а Дука је схватио да је договор био превара и да град чека појачање. Због тога их је напао са још већом жестином те су их пустили унутар зидина, а Дука је једва прихватио да опрости Монополитанцима ову врсту издаје. Када је Фалкан стигао, видевши ромејске стегове на зидинама, почео је да се повлачи, али је Дука послао за њим своје људе који су успели да побију мноштво непријатељских војника и заробе 100 витезова. Сам Фалкан је успео да побегне.⁶⁰

Са освајањем Монополија Кинам каже да је Дука био опрезан због лакоће с којом су освојили јадранске градове. О томе је одмах обавестио цара Манојла, упозоравајући га да иако су Ромеји освојили сва ова упоришта у Италији, Гијом на Сицилији спрема велику војску, а непријатељска флота је већ испловила. Због тога је Дука тражио појачање како би се сачувао ромејски положај у Италији.⁶¹

С обзиром да је у Монополију све било у реду, Дука је пошао у даља освајања. Кренуо је на југ дуж јадранске обале и са собом је повео целу војску. Након што им се предао Остун, Ромеји су уочи Васкрса стигли пред Бриндизи (15. април 1156). Пошто су дошли у такво време, Ромеји су поставили свој војни логор чекајући да прође Васкрс како би почели са опсадом. Било је више чарки, али када је завршено са прославом Васкрса Ромеји су напали

---

⁶⁰ *Ibid*, 154-158.

⁶¹ *Ibid*, 158-159.

Бриндизи. Пошто пројектилима нису гађане зидине него становништво унутар града, грађани су пустили Ромеје да уђу док су се војници повукли у цитаделу. Дука је послао половину војске да опседа цитаделу у граду, а другу је послао да пустоши околину. Вест да је пао доњи град Бриндизија је утицала да се област Халицион⁶² преда Ромејима.⁶³

Током опсаде Ромеји су сазнали да је Гијом кренуо са великом војском и флотом. Због тога су се поделили тако што су копненим трупама Италијана и плаћеника заповедали Лоритело и Јован Анђео, а Дука је предводио флоту и коњицу. Он је био са коњицом на обали, док је флота била усидрена поред, а остале снаге су се налазиле иза њих. Ромејска флота је била далеко малобројнија (имали су наводно само 14 бродова), али пошто је лука Бриндизија била у заливу, сицилијанска флота није могла цела у формацији да прође кроз теснац. Дука је наредио напад и са копна и са мора те су уз помоћ пројектила победили непријатеље. По Кинамовом извештају убијено је 2000 сицилијанских војника, четири њихова брода су заробљена, али је и погинуло доста Ромеја. Након ове победе настављена је опсада цитаделе. Изгледа да је ово био само напад са мора и да је копнена војска тек требало да стигне. За то време Манојло је послао појачање са флотом под командом великог дукса Алексија (Комнина Вријенија). Он је имао наређење да сакупи војску и крене у помоћ снагама у Италији. Међутим, како Кинам наводи, он то није урадио јер се плашио опасног пута.⁶⁴

Ово је прва у низу несрећа која је довела до неуспеха византијске кампање у Италији. Сам Кинам каже да им се Судбина почела окретати. Осим што није стигло појачање великог дукса које је послао Манојло, Ромеје је напустио и Лоритело. Отишао је под изговором да иде по још војника, а Кинам каже да је заправо чуо да Гијом долази са великом војском и да Ромеји још нису освојили цитаделу Бриндизија. Вероватно верујући да ће Ромеји бити на губитничкој страни, одлучио је да се повуче. Осим Лоритела, плаћеници из Анконе су тражили да буду двоструко плаћени, па пошто им то није услишено и они су отишли. Чим је сазнао за нови сплет околности, Гијом је одмах кренуо на Ромеје. Он је са копненим снагама кренуо из Месине, а близу Бриндизија га је чекао остатак флоте (вероватно победа коју Кинам наводи није била те природе да је сицилијанско бродовље било потпуно уништено, него се вероватно радило само о одбијању напада претходнице). Бриндизини су размишљали да предају цитаделу Ромејима, али када су чули вест о Гијомовом доласку

---

⁶² По Бранду Халицион се вероватно односио на Алецио, који се налази између Отранта и Галиполија, што значи сам југ Салента у залеђу Тарентског залива.

⁶³ *Ibid*, 159-161.

⁶⁴ *Ibid*, 162-165.

поново су били спремни да се боре, радујући се, како Кинам каже, што ће протерати непријатеље. Сами Ромеји нису били сагласни како треба дочекати Гијомов напад. Један део је сматрао да се треба бранити из Барија док је другима тај потез деловао кукавички, остављајући за собом све што су до тада освојили, те су одлучили да нападну цитаделу још ревносније. Вероватно је прва опција била за стационирање војске у Барију као најзначајнијем утврђењу које су Ромеји држали у целој Апулији, док су други веровали да би тиме биле изгубљене територије на југу. Сигурно се претпостављало да Гијомова војска није толико бројна и да ће се појавити неко од савезника или појачања, те нису желели да напусте положај јер су најверовантије били близу да освоје цитаделу, одакле су онда могли да се бране и од долазећег напада. Ипак, Ромеји нису успели да заузму цитаделу и Гијом је одлучио да нападне из два правца, са копна и са мора. Пре него што је Гијом стигао, Ромеји нису нападали њихову флоту јер су чекали појачање из Цариграда, али пошто оно није стигло, морали су да се боре у датом тренутку на обе стране. То је како Кинам каже довело до слома целокупне мисије у Италији. Претходница која је требало да прва нападне Гијомов војни логор јесте имала успеха и чак су успели да узму стег њихове војске. Међутим, Ромеји су били малобројни, без савезника, док је још њих дезертирало, као што је случај са норманским одредом који је пребегао Гијому. Кинам не зна да ли је Лоритело стварно побегао или је случајно закаснио, јер се причало да долази са војском. Било како било, користећи прилику док су малобројни, Гијом је напао Ромеје у зору (28. мај 1156). Иако су се у почетку држали, непријатељ је успео да их потисне и надјача. Многи су погинули или су били заробљени, као што је случај са Јованом Дуком. Остали су се, укључујући и Комнина (великог дукса) повукли, али су и они на крају поражени. Кинам највише критикује Дуку и Комнина за пораз. Кинамова замерка је Комнину што није довео појачања како му је Манојло заповедио (то значи да је он ипак дошао, само без војске, јер видимо у Кинамовом извештају да је учествовао у бици), а пошто нису имали довољно војника, требало је прво да униште сицилијанску флоту која је стигла пре Гијомових копнених снага, а затим да се повуку, чекајући појачање да би поново напали. Како Кинам закључује, због срамоте од повлачења Ромејима је уништена сва војска. Колико су његове критике тачне, с обзиром да Кинам пише након што зна шта је уследило, тешко је рећи. Нејасно је зашто је Алексије Комнин дошао без војске и да ли је стварно одбио да послуша Манојлово наређење? У сваком случају, исход је био да све што су Ромеји постигли за нешто више од годину дана, било је изгубљено након битке код Бриндизија.⁶⁵

---

⁶⁵ *Ibid*, 165-169.

На основу овог више него детаљног описа похода из 1155/56. године, као и епизоде из 1154. са Константином Анђелом, има више ствари на које треба обратити пажњу. Као прво, Манојло је одбио Гијомову добру вољу, који је увидео злодела свог оца, да склопе мир и да чак добије, ако не вазала, барем савезника у виду Краљевине Сицилије. Мотив за овако нешто Кинам не пружа, али могуће да се радило о Манојловом плану да заузме југ Италије, као што се већ договарао са немачким царевима. У ромејској војсци видимо поред самих Грка (у етничко-лингвистичком смислу) и Турке, Алане, Кумане па чак и Нормане, мада ту су и значајне снаге из Италије. Неки су били плаћеници, као што је наведено са одредима из Анконе или они друге које су регрутовали Палеолог, Дука и Васибекије по Италији. Ту су и савезници Ромеја, на првом месту Лоритело, али и папа. У војном смислу, хронолошким редом, најзначајнији моменти су освајање Барија, битка код Андрије, битка код Боска (вероватно све 1155. године), освајање Монополија и опсада Бриндизија (1156). Описи опсаде Барија, Монополија и Бриндизија делимично личе, јер Ромеји су увек успели да освоје доњи град, а цитадела је задавала више проблема. Међутим, пресудну улогу су играли одреди грофа Лоритела. Иако Кинам криви Дуку и Комнина, јасно је да је код Бриндизија недостајало војника који су сачињавали савезници и плаћеници. Аргумент да појачање није стигло те је зато пропала цела мисија, не може бити у потпуности оправдан. И пре Комнина је Манојло слао појачања, као што је случај са флотом под командом Јована Анђела Дуке. Међутим, плаћеници, али и савезници су увек тражили новац и можда је пре узрок пораза била несташица новчаних ресурса, а не конкретан недостатак војске. Тачније, недостатак војске је последица недостатка финансијских средстава, а у томе Дука или Комнин нису имали удела. Мада, видели смо да је Дука платио Лорителу суму коју је гроф тражио од Палеолога а овај је хтео да му поклони само половину. Тако је више пресудни моменат била смрт Михаила Палеолога него недостатак савезника, али Кинам оба ова догађаја види као кључне када је Судбина окренула леђа Ромејима. У заповедном смислу, осим што је (можда) трошио новац више од Палеолога (што ипак делује оправдано у датим околнима), Дука је у својим походима водио са собом целу војску, док је Палеолог остајао са делом војске у Барију, а остатак слао у војне акције са Дуком. Теоријски гледано, овакав потез је био сигурнији, мада у случају мањка војних снага, мање јединице можда не би имале успеха на терену. За крај, Кинамова критика Алексија Комнина нема много смисла. Све време Кинам замера што Комнин није довео појачање, али видимо да је сам Комнин дошао. Зашто? Као прво, могуће да је он само довео флоту, без копнених снага. Али ако је он дошао, он је сигурно морао знати да ли ће још појачања стићи или не. Ако је он био једино појачање а већ је био стигао, то значи да су са његовим доласком Ромеји врло добро знали на чему су, те неизвесност о којој Кинам пише нема смисла. Могуће да је Кинам само

желео да прикаже кривце за неуспех ове мисије у војсковођама које нису доносиле праве одлуке, али ипак у условима за које је био одговоран Манојло, као и његови савезници у Италији.

Манојлову кривицу најбоље можемо видети код његовог критичара Никите Хонијата. О овим догађајима Хонијат говори потпуно другачије и чак се ни хронологија не подудара са Кинамовом, нити неким другим факторима. Уместо на пролеће 1155, Хонијат смешта почетак напада на Италију у пролеће 1150. одмах након борбе против Срба. Стога, Манојло је поново био у Пелагонији те није лично могао да предводи поход на Краљевину Сицилију. Команду је поверио Михаилу Палеологу и, опремивши га са доста новца и нешто војске, послао га је у Венецију одакле је требало да набави плаћенике и копљанике. Када је сакупио велику војску, Палеолог је кренуо у Апулију где се борио са снагама сицилијанског краља и у пар наврата је успео да победи.⁶⁶ Све време током војних операција Ромејима је помагао гроф Александар. Краљ је био бесан што Палеолог новцем попут семења јача своју војску, како каже Хонијат, и Ромеји су успели да освоје и придобију већину градова у тој области (април 1156).⁶⁷

Након ових успеха Михаила Палеолога у Италији Хонијат прелази на ратовање против Срба и Угара у Срему, како 1151. тако и 1152. године.⁶⁸ То значи да он јасно смешта догађаје у Италији пре 1155. године. Битна ствар је и да Хонијат никад није споменуо смрт Рожера II јер је до 1154. још увек био жив. Он не именује сицилијанског владара што му помаже да прелази преко чињенице да ли је кампања била у време Рожера или Гијома.

Хонијат каже да је Палеолог беспотребно трошио новац откако је дошао у Калабрију (Италију), те му је цар одузео команду и на његово место довео Алексија Комнина, сина кесара Вријенија, који је постављен на место великог дукса и Јована Дуку, чију титулу не спомиње. Они су се борили против сицилијанског краља, уништавали му бродовље у поморским биткама, а на крају су опсадом скоро заузели и Бриндизи. Међутим, и код Хонијата је овде Судбина одговорна за нагли преокрет ствари. Помпезни опис ромејских успеха већ на основу Хонијатовог стила знамо да ће довести до катастрофе. Наводно, Манојло није стигао ни да се обрадује лепим вестима из Италије јер је краљ већ био окупио

---

⁶⁶ Магулијас каже да је то било августа и септембра 1155. За нас је битно да је ово заправо онај период кампање док је Палеолог био врховни командант и када су Ромеји освајали упоришта у северној и средњој Апулији.

⁶⁷ *Choniates*, 90-91.

⁶⁸ *Ibid*, 92-93.

још више војника и плаћеника, а затим кренуо у рат против ромејских снага. Ромеји су били поражени, Комнин и Дука заробљени, а све што је било с муком освојено нестало је.⁶⁹

Као прво, код Хонијата Палеолог није умро због болести, он је заправо изгубио команду у Италији јер је превише трошио новац. Већ је било речи о томе да је по Кинамовом (деталјнијем и веродостојнијем извештају) чак више новца трошио Дука него Палеолог. Ипак, мотив трошења новца игра значајну улогу у овој кампањи. Друго, период након Палеологове смрти када је врховни заповедник постао Јован Дука је пребачен у период битке код Бриндизија када су два најзначајнија заповедника била Дука и Комнин. За Комнина зна да је велики дукс, што имамо и код Кинама, али Дукину титулу не наводи. На основу тога изгледа као да је Комнин био битнији од Дуке, поготову што су војни успеси били на мору, дакле заслуга великог дукса. Једино је исход идентичан – пре него што су Ромеји освојили Бриндизи велика сицилијанска војска је уништила све што је до тада било учињено, а Комнин и Дука су заробљени. Хонијатов опис је толико сажет да се не може упоредити са Кинамовим, али опет, ако погледамо кључне сегменте видећемо да су две ствари заједничке – новац и Судбина. Судбина је мотив који је из стилских и идеолошких разлога изражен код оба аутора, али новац је много битнији код Хонијата него Кинама. Хонијат види расипање новца као мотив да се уклони Палеолог, прећуткујући заправо његову смрт. По Кинаму, Михаило Палеолог је вредан хвале, а Јован Дука и Алексије Комнин су за осуду. Код Хонијата нема конкретних криваца, осим Палеолога који троши превише новца, али он због тога бива уредно смакнут са положаја врховног заповедника. Међутим, тек у следећем делу рата против Италије биће јаснија критика потрошачке политике војног похода.

Тек сада Хонијат прелази на догађаје из 1154, могли бисмо рећи да се он заправо *враћа на тачну хронологију*. Пошто су претходне мисије биле безуспешне, Манојло је поново опремио флоту, и на њено чело ставио свог течу Константина Анђела. На основу астрологије⁷⁰ одлучено је време поласка и Манојло је због повољног знамења дубоко веровао у успешност Анђелове мисије. Почетком похода је било проблема, али Хонијат ликујући примећује да је време тако добро одређено да је Анђео одмах упао у руке непријатеља. Константин Анђео је био непажљив и успели су да га заробе сицилијански патролни бродови.⁷¹

---

⁶⁹ *Ibid*, 93-95.

⁷⁰ Хонијат често критикује Манојла због његовог веровања у астрологију, што је по аутору често имало озбиљне последице (као нпр. *Ibid*, 154).

⁷¹ *Ibid*, 96.

Кинамови и Хонијатови искази толико одударају, како по питању хронологије, тако и у погледу чија је кривица за неуспех које мисије. Док је Кинам навео да је сам Анђео код Монемвасије напао Сицилијанце на повратку из Египта противно Манојловим наређењима јер није имао целокупну флоту, Хонијатов кривац је као и обично Манојло јер је веровао у астрологију. Он је послао Анђела у погрешно време и све је било толико лоше да га је поразила патролна поморска јединица, а не ратна флота. Код Кинама су кривци појединци, а код Хонијата Манојло и људи њему слични или блиски. О походу Константина Анђела не мођемо много рећи, осим да је мисија била неуспешна и да је Анђео завршио у сицилијанском заробљеништву. Очигледно да је крив онај ко је одлучио да крене на сицилијанску флоту, Анђео или Манојло. С обзиром на пристрасност, делује сигурније веровати Кинаму, мада не мора да значи да је ни он нужно у праву, ипак је реч о великом Манојловом поборнику. Оно што можемо да закључимо је да Хонијат мења истину када му то одговара, а Станковић примећује да Хонијат критикује Манојла „неретко смештајући актере своје историје у нетачне историјске оквире и околности“.⁷² Овде видимо да Хонијат мења појединости да би пренео слику какву он жели, што не бисмо могли да утврдимо без Кинамовог сведочанства.

У даљем делу Хонијат и Кинам прате делимично сличан сплет околности, али наравно на различите начине. Оба аутора говоре како је након ова два пораза Манојло у Италију послао протостратора Алексија Аксуха, сина Јована Аксуха. Исказ се разликује у томе који је био циљ Аксухове мисије. По Кинаму, одмах након пораза Дуке и Комнина у Италији, Манојло је решио да пошаље протостратора Аксуха у Анкону. Ту је било византијско упориште у Италији и Аксух је одатле требало поново да положи царско право на Италију. У Анкони се налазио и царев новац који је иначе био код Млечана, али од инцидента на Крфу Манојло није хтео да новац чува код њих. Поред тога, све акције у Италији је било лакше покренути из Анконе. Међутим, Хонијат каже да је цар након другог пораза (за њега је то Анђелов пораз из 1154) размишљао о миру јер је схватио да су ратни походи веома скупи и да је до сада потрошио превише злата. Због тога је желео да склопи мир са краљем Сицилије. Како би обезбедио повољне услове мира, цар је послао Аксуха у Анкону како би утицао на краља и набавио италијанске плаћенике у случају нужде. Осим тога, на Манојлов двор су дошли и изасланици римског папе како би посредовали у мировним преговорима. Дакле, извори су слажу да је Аксух отишао у Анкону, али којим поводом, нису сагласни. Ипак, очигледно да је акција сигурно била и војног карактера јер је послат са новцем да набави војску. Хонијат је помало конктрадикторан када каже да је Манојло схватио како су војни походи

---

⁷² Станковић, *Манојло Комнин*, 116.

скупи, те због тога шаље Аксуха у Италију што је опет на неки начин поход, иако циљ није био да стави Италију под цареву власт као што Кинам каже, него да обезбеди што боље услове мира.⁷³

По Кинамовој верзији Аксук је са новцем отишао у Анкону (1157) и, уз помоћ плаћеника и италијанских савезника као што су Константин Отон и гроф Адре (од Руперканине), освојио велики број италијанских градова. Папа (Хадријан IV) је у овом тренутку био Гијомов савезник, иако је током мисије Михаила Палеолога био у савезу са Ромејима. У сваком случају, папа је због тога, видевши да многи италијански барони прелазе да се боре за цара, почео да говори против таквог једног савеза стављајући оне који су прешли Ромејима под интердикт.⁷⁴ Иако је ово утицало на бароне, Ромеји су силом натерали папу да повуче своју одлуку (интердикт) и ствари су поново кренуле да се развијају у њихову корист. Најзначајније упориште које су освојили био је Сан Ђермано,⁷⁵ а поред њега су заузели још 300 градова. Кинам каже да се списак свих градова налази у Влахерни, да га он није видео, али свако ко жели може. Дакле иако није лично користио царске архиве, он зна да они постоје и тиме вероватно жели да да на веродостојности свом исказу.⁷⁶

Видели смо да код Хонијата папа није непријатељ Ромеја јер Рим ради на склапању споразума између Византије и Сицилије. Хонијат каже да је Аксук дошао у Анкону и набавио велику коњицу како би изгледало као да ће напасти Калабрију (јужну Италију), да би утицао на потезе које ће донети краљ Сицилије. За то време је преговарао са сицилијанским заповедником флоте Мајонеом⁷⁷ како би дошло до склапања примирја. Током преговора о примирју, Аксук је наводно тражио да га обавештавају шта је договорено да не би направио неки погрешан корак јер је био у земљи *немачког краља* где су људи били иначе окренути против Ромеја, али их је сад он био усмерио против Сицилијанаца.⁷⁸

Док је по Хонијату мир склопљен након што је Аксук отишао из Анконе (пролећа 1158), Кинам говори о неуспеху Аксукове војне мисије у Италији. Све што је било освојено би остало у ромејским рукама, како каже Кинам, да није било Алексија Комнина и Јована Дуке као и осталих заробљених Ромеја који су поново све упропастили (1158). Наиме, они су изгледа одали неке информације Гијому што је довело до пропасти целе акције, мада

---

⁷³ *Choniates*, 96-97; *Kinnamos*, 170.

⁷⁴ Слично анатеми.

⁷⁵ Данашњи Касино у Лацију.

⁷⁶ *Kinnamos*, 170-172.

⁷⁷ О Мајонеу из Барија ће бити више речи у следећем поглављу. Оно што је занимљиво је да Хонијат спомиње његово име, а Кинам не.

⁷⁸ *Choniates*, 97-98.

Кинамов исказ није баш најјаснији. У сваком случају, то је изазвало бес код Манојла и он је био љут како на оне који су издали ромејску ствар, али и на Гијома. Кинам наводи да је Манојло био уверен да без обзира на оно што се десило, Ромеји ће једног дана вратити острво које је некад било њихово. То је био и садржај писма које је Манојло наводно послао лично Гијому. Међутим, Кинам каже да су му на то одговорили људи *око Гијома*. Сицилијанци су поручили Манојлу да их је он већ довољно казнио тиме што је освојио 300 градова који одавно нису били у ромејским рукама, чиме је стекао славу већу чак и од Јустинијана. Манојло их је више него казнио за оно што су учинили код Евије и Коринта, приказујући се инфериорни у односу на цара. Занимљиво је да су упоредили Манојлове борбе са Гијомом са ратом између Гискара и Алексија I Комнина. Сицилијанци су му рекли да је Алексије једва поразио Гискара на Балкану, а Манојло је све те успехе далеко надмашио (чињеницом да је он ратовао у Италији и освојио поменутих 300 градова). Пошто су довољно кажњени, Сицилијанци су молили Манојла да склопе мир и да ће вратити заробљенике, на шта је Манојло пристао.⁷⁹

Овај део Кинамовог дела најбоље описује његов став према Манојловој војној кампањи у Италији и генерално против Сицилијанаца. Тачније, он је коначна потврда Манојловог успеха, иако фактички није остварено оно што је замишљено. Не само то, ту су исказане како Манојлове претензије да врати Сицилију, због чега га логично *Сицилијанци*, односно сам Кинам пореди са Јустинијаном. Поред тога, Манојло је највећи од свих Комнина, па је тако већи и од свог деде Алексија који је прослављени јунак, почетак и узор свим будућим царевима. Али његову победу над Гискарком Манојло је наводно далеко надмашио поразивши Гијома. Кинам не наводи Алексијеву борбу са Буемоном (већ на почетку свог дела Ана Комнина каже да је Буеомон иста реплика свог оца и он је иста врста антихероја као и Гискар који је потребан портретисању Алексијеве владавине)⁸⁰, а занемарује чињеницу да је Рожер напао Крф и Грчку јер је Манојло њега већ био победио. Сличан је шаблон – док су у Алексијади Гискар и Буеомон заправо иста врста антихероја, и Рожер и Гијом су исти ентитет који је велики Манојло потчинио. Ових мотива нема код Хонијата, ово је својствено Кинамовом наративу. Стога ако се присетимо тврдње да је Хонијатова историја одговор на Алексијаду, шта је онда са Кинамом? Његово дело по питању византијско-сицилијанских односа много више прати шаблон Алексијаде. У смислу наратије да, али су мотиви за настанак дела и величања ликова потпуно другачији. Али можда је то и била Кинамова намера, да његово дело буде права похвала цара Манојла, чиме

---

⁷⁹ *Ibid*, 98; *Kinnamos*, 172-175.

⁸⁰ *Alexiad*, 19.

је доказано да је Манојло највећи комнински цар који се може упоредити са Јустинијаном. Алексијада је стилски на много вишем нивоу од Кинамове хронике и циљ дела је посве другачији, али Кинам је узео оно што му је било потребно, доказе и поређења за свој наратив. Овај Кинамов став ће бити контрадикторан са оним што је уследило након склапања мира.

Рат је завршен тиме што су враћени плен и заробљеници из 1147-49, а Гијом је дао заклетву чиме је постао царев савезник. Штавише, Манојло ће га након неког времена чак признати и за краља, а када је Гијом умро (1166) није хтео да подржи узурпацију његовог брата (Симона) против легитимног Гијомовог наследника (Гијома II).⁸¹ Хронолошки ови догађаји превазилазе време Манојлове кампање, али то су последњи Кинамови редови о византијско-сицилијанским односима. О даљим догађајима се обавештавамо код Хонијата и касније код Јевстатија Солунског, али оно што је значајно је чињеница како Кинам завршава сукоб између Сицилије и Византије. Манојлово признање Гијомове краљевске титуле је директно у супротности са његовим претензијама на то да ће једнога дана вратити Сицилију, како је речено пар редова раније. Све више изгледа да кампања у Италији није била Манојлов тријумф, како је Кинам то желео да представи.

То потврђује и Хонијат, који ће наравно царев неуспех описати на много евидентнији начин. За сам мир Хонијат каже да је то више био споразум од ког су највише користи имали заробљеници који су ослобођени без откупнине, како аристократе тако и обичан свет, а занимљиво је да посебно наводи да су ослобођене и жене из Коринта и Тебе, које су обрађивале свилу и од ње израђивале fine тканине. Но овај мир није био дугог века. Манојло је новцем хушкао моћне владаре у суседству Сицилије против Гијома што је изазвало нове сукобе. Краљ је наредио Мајонеу, као заповеднику сицилијанске флоте, да са 40 брзих лађа отплови до Цариграда и прогласи га пред свим Цариграђанима царем Сицилије, Апулије, Капуе и Калабрије, као и свих земаља и острва између њих. Након тога, план је био да се Мајоне врати. Сицилијанци су заобишли рт Малеу и прошли кроз Егејско море и Хелеспонт, стигавши до самог Цариграда. Мајоне је прво упловио у златни рог и испалио неколико стрела код Влахерне, а затим се вратио до Велике палате и са својом посадом ускликнуо оно што им је Гијом био заповедио. Одмах након тога Сицилијанци су кренули назад, пролазећи кроз Хелеспонт као да је реч о било каквој капији (!) и остављајући Цариграђане узрујане јер цар није био у престоници. По Хонијатовим речима овај догађај је много значио Гијому и он га је обележио као свој тријумф. Манојло је ово

---

⁸¹ *Kinnamos*, 175.

схватио као лакрдију и није обраћао пажњу на сицилијанског краља те га је пустио да се узалудно дичи овим смешним подвигом.⁸²

За разлику од Кинама, Хонијат другачије завршава период Манојлове кампање. Док су код Кинама Манојло и Гијом постали савезници, по Хонијату је непријатељство настављено због Манојлове дипломатске политике против Гијома. Епизоду о Мајонеовој експедицији налазимо и код Јевстатија,⁸³ али у сваком случају са и или без ње, крај је другачији. Кинам велича Манојла иако није успео да освоји Италију јер је ипак *казнио* сицилијанског краља и надмашио у подвизима свог деду Алексија. Он је добио епитет да је попут Јустинијана, иако није повратио Италију. Хонијат је најбоље резимирао свој став према кампањи у Италији на самом почетку своје треће књиге о Манојлу где каже да исход царевих мука на Сицилији и Калабрији (јужној Италији), где је потрошено много новца, није био ни од какве користи нити за Ромеје, нити је помогао будућим царевима. У наставку Хонијатове историје где су описане припреме за рат са Угарима, Манојла је наводно и даље мучило оно што се десило на Сицилији.⁸⁴

4. Покушај Манојлове брачне политике

Након Манојлове кампање у Италији Хонијат нам је једини византијски извор за остатак његове владавине. Односи са Сицилијом ће постати активни тек након што је друга Манојлова жена, Марија Антиохијска, коначно цару успела да подари наследника Алексија (1169). Након што се деспот Бела Алексије развео од порфирогенитне Марије, Манојлове кћерке из првог брака са Бертом Ирином од Зулцбаха, Манојло је тражио за ког нежењеног владара би је могао удати. Први избор је пао на Гијома II, краља Сицилије. Међусобно су слали изасланике један другом и на крају када је договор постигнут, Манојло је одустао од брака. По Хонијату цар је веровао да брак са сицилијанским краљем није ни од какве користи за Ромеје. Манојло је на крају кћер удао за сина маркиза Гуљелма V Монфератског, Ранијерија (1179/80).⁸⁵

Ту се завршава прича о брачној политици Манојла са краљем Гијомом II. Међутим, до краја Манојлове владавине још једном је дошло до посредног сусрета између Византије и Сицилије те ћемо обратити пажњу на тај догађај, с обзиром да се ради о битном моменту

---

⁸² *Choniates*, 98-99.

⁸³ Јевстатије каже како је један од мотива Гијома II да нападне Византију (1185) био тај што је хтео да надмаши очев покушај напада Цариграда са мора. Осим тога, Јевстатије велича Манојлову кампању у Италији, али каже да једноставно није имао среће. (*Eustathios*, 417-418)

⁸⁴ *Choniates*, 100-101.

⁸⁵ *Ibid*, 158, 171, 200.

током Манојлове владавине, а као што ћемо видети у следећем поглављу, могуће је да има везе са царевим одустајањем да ступи у политички брак са краљем Сицилије.

Већ је било речи о томе како су се односи између Ромеја и Млечана покварили током опсаде Крфа 1149. године. Хонијат је још тада рекао да је Манојло гајио свој бес у себи према Млечанима. Његова освета је коначно стигла много година касније (12. марта 1171) када је послао писма широм Царства да се Млечани због својих злодела похапсе и да им се заплени имовина. Доста њих је заробљено, а неки су успели да побегну. Након тога су уследиле борбе између Ромеја и Млечана, Млечани су успели да нападну нека византијска острва, али је на крају велики дукс успео да их порази (1171-1172). Битан моменат у овом сукобу је што су се Млечани за помоћ обратили краљу Сицилије (септембра 1175). Тражили су од Гијома II да стане у њихову заштиту у случају да их Ромеји нападну. Када је Манојло сазнао за овај сицилијанско-млетачки споразум, како се ствари не би још више погоршале, понудио је Млечанима раније привилегије како би растурио њихов савез са Гијомом II (1179). Прихватили су цареву понуду тек након што су добили такав статус у Царству као да су ромејски грађани и након што им је враћена заплењена имовина.⁸⁶

О овим догађајима овде не можемо више рећи због тога што само Хонијат од византијских наративних извора говори о њима. Тек у следећем поглављу кроз призму савремене историографије видећемо прави значај ових Манојлових потеза, али битно је да је Манојло хтео да склопи политички брак између свој кћерке и Гијома и да је одустао, јер је нашао друге, корисније савезнике због тадашње спољне политике. Друга битна чињеница је да су Млечани склопили споразум са Гијомом II како би се бранили од Манојла, али један овакав савез није никако ишао на руку Византији у том тренутку. Хонијат ове догађаје није описивао хронолошки већ тематски, тако да је и то једна од ствари која ремети да се догађаји посматрају узрочно-последично.

5. Сицилијанско освајање Солуна

До краја Манојлове владавине немамо података о интеракцији између Византије и Сицилије. Слично је и са владавином малолетног Алексија II Комнина. Тек након што је Андроник Комнин дошао на власт 1183. удавивши младог цара, имамо поново сведочанства о византијско-сицилијанским односима. Штавише, улога Сицилије ће бити кључна за крај Андроникове владавине тиме што ће довести до смене на цариградском престолу. Осим

---

⁸⁶ *Ibid*, 171-174.

Хонијата, за овај период можемо консултовати и спис Јевстатија Солунског, који је као што је речено служио Хонијату као извор.

Јевстатије види раније узроке за пад Солуна него Хонијат. Јевстатије је за почетак несреће из 1185. сматрао тренутак када је Андроник Комнин дошао на власт у Цариграду 1182. Том приликом су у Граду настрадали и Латини, али не само они са источне обале који су чували протосеваста Алексија Комнина и царицу Марију Ксенију, већ и обични грађани Латини. Међу настрадалима је био и *ἀνὴρ ἰερός ἐν Λατίνοις*, за кога Јевстатије не зна одакле је дошао, али је био сигуран да је или из Рима или са Сицилије. Он је покушао да се спаси својим светим одорама али без успеха; чињеница да је био Божји човек није спречила антилатинску масу Цариграда да га убије. Иако овај латински јерарх није именован, на основу других латинских извора знамо о коме је реч. У свом критичком издању, Мелвил-Џоунс наводи да на основу наратива Гијома Тирског и Роберта да Монтеа знамо да је овај настрадали латински клирик био заправо кардинал Јован који је као папин легат боравио још код цара Манојла. Мелвил-Џоунс се чуди како Јевстатије не зна да се радило о кардиналу с обзиром да је боравио на Манојловом двору. Међутим, не мора да значи да Јевстатије не зна његово име. Врло често византијски извори не спомињу имена неких учесника у својим делима, иако одлично знају о коме се ради. Јевстатију вероватно није било битно да напише да се радило о римском кардиналу, или би можда та чињеница скренула пажњу са Сицилије. Јер у културно-политичком смислу, за Јевстатија су Рим и Сицилија једно, и сам Јевстатије иако не зна одакле је кардинал, каже да је сигурно из Рима или са Сицилије: „[...] οὐκ οἶδ’ εἶτε ἀπὸ τῆς πρεσβυτέρας ἤκων Ῥώμης κατὰ πρεσβείαν εἶτε Σικελίαθεν, πάντως δὲ ἢ Ῥωμαῖος ὢν ἢ Σικελός.“ Дакле смрт кардинала је исто као и смрт било ког латинског бискупа са Сицилије. Осим тога, у покољу Латина у Цариграду су страдали и њихови храмови. Слична судбина ће задесити и Ромеје нешто касније, стога је Јевстатије овде један од узрока каснијих недаћа. Да је можда експлицитно рекао да се радило о кардиналу из Рима, не би било места да се овај догађај доведе у везу са падом Солуна. Овако, Јевстатије представља узрочне везе са оним што ће се десити три године касније. У Цариграду је страдао свети човек, страдали су и њихови храмови, што је случај и са ромејским светињама и јерејима. Сицилијанска освета ће заправо бити Божија казна за Ромеје за њихова злодела из прошлости.⁸⁷

Други разлог зашто је освојен Солун је сама природа краља Гијома II од Сицилије. За Гијома (Γελλίελμον) Јевстатије каже да је био амбициозан али не увек способан да оствари своје

---

⁸⁷ *Eustathios*, 394-396, стр. 179-180.

жеље, иако је с времена на време успевао да буде победник. Он је био киван на цара Манојла јер је напао његову земљу и начинио му много штете. Осим жеље за осветом, Гијом је хтео и да надмаши свог оца у ратним подвизима и да порази Ромеје.⁸⁸

Трећи разлог видимо и код Јевстатија и код Хонијата. Јевстатије каже да су на Гијомов двор стизали разни Андроникови непријатељи, а међу њима је главни био Алексије Комнин кога је Андроник прогнао и Алексије је од њега доживео разне несреће. Слично је и код Хонијата који наводи да је Андроник протерујући људе око себе⁸⁹ протерао и Манојловог пехарника (πυκέρνυς) Алексија Комнина који је прво побегао међу Кумане, а затим је уточиште нашао на Сицилији. Хонијат за Алексија каже да је Манојлов нећак, али није сигурно чији је он био син.⁹⁰ Заједно код *тиранина* Сицилије дошао је с њим и Малин из Филипопоља за кога Хонијат нема лепих речи. Уз помоћ ових Андроникових непријатеља Гијом се хвалисао како ће се обрушити као облак изнад Цариграда. Пехарник Алексије га је бодрио тиме што му је говорио како су сви Ромеји на његовој страни и како ће му се радо придружити. Заправо, сам Алексије се надао да ће постати цар када збаце Андроника, али је Гијом хтео да он освоји целу Византију и заузме Цариград. Слично Јевстатијевом опису, Хонијат каже да су Алексије и Малин из гнева према Андронику радили на штету своје отаџбине. Понижавали су се пред *тиранином* Сицилије, не како би Андроник испаштао, већ како би Гијом могао да освоји ромејске земље.⁹¹

Осим ових појединости у којима се оба наша извора слажу, Јевстатије наводи још један догађај који је утицао на Гијома II да нападне Византију. Још пре него што је пехарник Алексије стигао на сицилијански двор, у Царству се пронела гласина како цар Алексије II није убијен већ се налази негде на Сицилији где живи у свим царским достојанствима. Након тога, појавио се, како Јевстатије каже, неки чудни монах по имену Алексије Сикунтин Филадельфин. Овај необични човек који се облачио попут Латина али је имао дугу браду, је ширио гласине како је нашао правог цара Алексија. Није се радило ни о каквом цару Алексију, јер је њега Андроник утопио, већ је то било неко сељачко дете из Вагентије (епирске обале наспрам Крфа) како објашњава Јевстатије. Међутим, иако је то била лаж, Сикунтин је својим представама успео да убеди народ из тог дела Царства око

---

⁸⁸ *Ibid*, 417-418.

⁸⁹ И пре тога имамо код Хонијата покушај Андроникових непријатеља да се домогну Сицилије. Још док је био жив цар Алексије II, синови преминулог великог доместика Јована Комнина Ватаца, Манојло и Алексије, су покушали да се домогну Сицилије бежећи од Андроника. Ипак, због лошег времена су завршили на Криту, где су ухваћени и по Андрониковом наређењу ослепљени. (*Choniates*, 262-264)

⁹⁰ По Мелвил-Џоунсу пехарник Алексије је вероватно био син Андроника Комнина Ватаца, сина Манојлове рођене сестре Јевдокије Комнине и Теодора Ватаца. (*Eustathios*, стр. 234-236)

⁹¹ *Ibid*, 418; *Choniates*, 296.

Јадранског/Јонског мора да се стварно ради о Алексију II Комнину. Онда су се подигли на устанак против врховне власти јер су били одани Манојлу и његовом сину. Лажни цар Алексије је потом одведен на сицилијански двор где је представљен као прави цар кога је Андроник збацио. Пехарник Алексије је био веома ревносан да докаже да се ради о превари и испитивао је дечака, али су људи са Јадрана и даље инсистирали да је реч о правом цару. По Јевстатију, Гијом и цела Сицилија су знали да то није прави цар Алексије, али су се претварали да верују у ту причу из својих разлога. Без обзира на пехарниково противљење, народи са Јадрана су били чврсти у својој намери да лажног Алексија треба вратити на престо у Цариграду.⁹²

Коришћење лажних царева како би се оправдао напад на Византију имамо још и у ранијем периоду, где у Алексијади видимо да је Гискар нашао неког монаха за ког је тврдио да је цар Михаило VII Дука.⁹³ Овог мотива лажног цара нема код Хонијата и он је главног издајника видео у лику пехарника Алексија. Тај став је такође преузео од Јевстатија, јер иако има више догађаја који су довели до тога да Гијом II нападне Царство, пехарник Алексије је највећи, директни кривац што су Сицилијанци освојили Солун. Међутим, Јевстатије види и опозицију на сицилијанском двору.

Плану да се нападне Византија су се противили јерарси Палерма и Месине као и неки други мудри људи на Сицилији који су схватили да не може гроф Сицилије, који је некада под титулом дукса био царев поданик, освојити цариградски престо због тако ништавног разлога. Овај део текста је кључан за разумевање Јевстатијевог схватања одговорности за предстојећу несрећу. Као прво, Јевстатије поново тумачи природу власти сицилијанског владара. Он је заправо у идеолошком смислу и по наслеђу титуле био византијски поданик, али о томе ће бити више речи у петом поглављу. Овде је битно рећи да су опозицију чинили јерарси на Сицилији који су били против рата. Они разумеју да не може један дукс или гроф (али намерно не краљ) заменити цара у Цариграду. Овде је вероватно реч о Јевстатијевој апологији клира, односно чињеници да јерарси, са обе стране служе Богу и да они много више чувају природни поредак него владари или нека световна лица. Могли бисмо тај природни поредак назвати *таксис* (τάξις) у духу византијске политичко-идеолошке мисли. Дакле, јерарси и у Византији и на Сицилији желе да сачувају таксис. Али световни владари њега нарушавају, то је урадио Андроник својом узурпацијом, као и нормански владари својом узурпацијом права византијских царева на Сицилији и у Италији, а сада га

---

⁹² *Eustathios*, 412, 419-421.

⁹³ *Alexiad*, 16, 50.

нарушавају тиме што желе да узурпирају и цариградски престо. Рушиоци таксиса не поштују ни самог Бога, па тако видимо да су током Андрониковог преврата Пафлагонци напали и католичке јереје. Током освајања Солуна слично ће бити и са православним свештеницима и храмовима. Сада се намеће питање да ли су оба владара, и Гијом II и Андроник заправо узурпатори, *тирани*, а ако јесу, по чему се онда разликују? Јевстатије каже: „Τὶ γὰρ, εἴπερ ὁ τὴν Κωνσταντινούπολιν διέπων ἕξαμαρτάνοι φονεύον ἢ τυραννῶν, δίκας ἂν δίδοι τῷ παρεγγράπτῳ ῥηγί, τῷ ἐν Σικελοῖς; Εἰ μὴ ἄρα πᾶσα βασιλεία, πταίουσά τι κατὰ βίον, εὐθύνεσθαι κινδυνευτέα πρὸς τοῦ ὀρεγμένου, ὡς εἰ καὶ ἐπαιδαγωγεῖτο ἢ ἐδεσπόζετο.“ Иако нас Јевстатијево реторско питање наводи да помислимо како је цар ипак извор ауторитета иако је неправедан, или тиранин, он одмах даје одговор да Царство због његовог владара ипак може бити кажњено, али не како би било уништено, већ како би се вратило на прави пут. Аутор овог рада верује да је овај Јевстатијев став био кључан за Хонијатово служење парадоксом у свом делу, тачније да таксис и те како постоји, али је он временом нарушен. Ромеји имају изражену националну свест (ако се овај термин може употребити за период Средњег века), односно могућност да раздвоје личност цара са улогом цара, чиме заправо апологизују само Царство и Ромеје да иако се нешто страшно дешава, то је само казна која је пролазног карактера због греха неких појединаца (био то можда и сам цар), или целог народа. Јевстатије је на једном месту чак и сам рекао да је Бог хтео да их казни због њихових греха, али и да их спаси Андроникових руку, чиме видимо да он директно везује догађаје у Солуну за Андроников пад. Дакле народ и Царство увек остају на Божијој страни, јер увек има изузетака као што је сам Јевстатије који представља пример исправног моралног понашања и човека врлине.⁹⁴ Слично је и Хонијатово гледиште који је Ромеје видео као изабрани Божји народ, Израил, који ће увек бити спашен иако изгледа као да је потпуно уништен, као у случају пораза код Мириокефалона када Бог у последњем тренутку спашава Ромеје, иако је Манојло својим делима довео народ до таквог пораза, што је заправо само Божија опомена.⁹⁵ Сврха ове стилске фигуре је оптимизам – таксис можда изгледа нарушен, у одређеном тренутку он као и да не постоји, али заправо он је гаранција да се све мора вратити на природни ток ствари, а то је првенство Ромејског царства и његовог народа у васељени. Овај мотив ћемо поново пратити даље на примеру пада Солуна.

Вратимо се догађајима пред инвазију на Балкан. Хонијатов извештај није детаљан попут Јевстатијевог и он углавном уопштава Јевстатијев наратив. Јевстатије каже да је пехарник Алексије обећао Гијому II и сам Цариград те су почеле припреме за напад. Спремајући

---

⁹⁴ *Eustathios*, 421-422, 426.

⁹⁵ *Choniates*, 190.

копнену војску и флоту, обојица су веровали да су дорасли задатку. Иако је Алексије наводно радио за Гијома, имао је своје замисли како ће он сам постати цар. Мислио је да ће Ромеји одмах стати уз њега чим га буду видели. У сваком случају, велика флота с војском је испловила и Сицилијанци су на јуриш освојили Драч (24. јуна 1185). Андроник је кривицу за пад Драча приписао издаји, али је заправо он сам по Јевстатију био издајник. Наиме, пре него што је освојен Драч, Андроник је за управника овог важног града поставио свог зета⁹⁶ Романа са Дунава. Роман је био похлепан и лоше је управљао Драчем те становништво није било орно да се брани од спољног непријатеља.⁹⁷ Пад Драча је био тежак ударац за Ромеје, а међу њима је, како Јевстатије каже, био и добри стратег Јован Врана који је послат са мало војске да брани тврђаву. Међутим, због малобројности својих снага као и због страха од Андроника који се свирепо односио према људима око себе, Врана је по паду Драча заробљен.⁹⁸

У Солуну људи су били престрашени брзином којом је освојен Драч и због чињенице да је непријатељу пут до Солуна био слободан. Чак је и Андроник био потресен овом вешћу те је другачије почео да се опходи према људима око себе, губећи жељу да их мучи. Копнена војска је кренула дуж *via Egnatia* док је флота требало да се код Солуна споји са остатком војске. Чињеница да је флота закаснила пар дана у односу на копнене снаге показује Јевстатију две ствари: прво да су Сицилијанци били веома јаки и да би их освојили за један дан да су њихове копнене и поморске трупе стигле у истом тренутку и; друго, да су Ромеји били слаби и да због свог ништавног заповедника уопште нису нападали непријатељске војнике, као да су чекали да се сва њихова војска окупи.⁹⁹

Овај ништавни заповедник кога спомиње Јевстатије је дукс Давид Комнин, управник Солуна. Ако је главни кривац који је довео Сицилијанце на Балкан био пехарник Алексије, Давид је био главни кривац што је град освојен. Јевстатије још на почетку свог дела у плачу Солуна описује Давида као главног кривца и издајника који је предао град непријатељу. Критика Давида Комнина прати цео наратив те ћемо сада рећи оно што треба о његовом положају, с обзиром да у овом раду нема места за навођење сваке Јевстатијеве перипетије која приказује Давида у негативном светлу. Митрополит Солуна је био наклоњен управнику града пре него што су Сицилијанци освојили Солун. Но, након што је видео како се стратег

---

⁹⁶ Роман је био ожењен Андрониковом кћерком Маријом.

⁹⁷ Као што видимо, сличан мотив као када су Сицилијанци 1147. освојили Крф, у оба случаја је био крив управник града због свог лошег опхођења према житељима.

⁹⁸ *Eustathios*, 422-424; Хонијатов сажети опис одговара ономе што налазимо код Јевстатија. (*Choniates*, 296-297, 317)

⁹⁹ *Choniates*, 297, 313; *Eustathios*, 424-425.

понашао у доба кризе, проклињао га је због његових потеза. Већ на самом почетку опсаде Давид се показао неспособним и он је на прво место стављао личну корист уместо опште добро. Међутим, Јевстатије каже да неће причати добро ни о цару Андронику. Андроник није био наклоњен Давиду, али га је управо он поставио на положај управника Солуна. Мрзео га је због његовог угледног порекла (није баш јасно како је Давид имао угледније порекло од Андроника), а Давид се плашио да га Андроник не ослепи те је све радио у страху од Андроника. Није само Давид био угрожен Андрониковом владавином већ и његова породица, јер је цар затворио његову мајку и брата, те је Давид био у још већем страху око својих потеза у кризним тренуцима. Јевстатије пореди Давида са Епиметејем, а Андроника са Одисејем и на крају свог списка каже да судбину Солуна види као последицу личне мржње између Давида и Андроника.¹⁰⁰ Овај Јевстатијев став је преузео је и Хонијат. Он једноставно каже у свом маниру да је Давид био потпуно пасиван, женственији од жене и страшљивији од срне и ове мотиве је даље разрађивао током описа опсаде Солуна. Такође је нагласио како је Давид својевољно предао град Сицилијанцима и да је његов мотив за то био ужасавајући страх од Андроника.¹⁰¹

Како је Давид предао град Сицилијанцима? Издаја није толико евидентна колико би наши извори то желели да прикажу, ако је до ње и дошло у правом смислу те речи. Копнена војска је по Јевстатијевом сведочанству стигла 6. августа (1185). Сама опсада је почела 16. и град је пао 24. августа. Како и Мелвил-Џоунс истиче, Хонијат је погрешно протумачио Јевстатијев исказ и он смешта цео догађај за девет дана од 6. до 15. августа 6693. године, трећег индикта (1185), чиме је урачунао првих девет дана када је стигла само копнена војска пред Солун, уместо девет дана од 16. августа када је почела права опсада и са копна и са мора.¹⁰²

Пре него што је стигла сицилијанска флота Ромеји су имали нешто успеха у чаркама са непријатељима и те окршаје је Давид цару описивао као велике ратне подвиге. Солун су напустили док је то још било могуће једино Цариграђани, док су остали веровали да ће скончати у граду. Давид је крив по Јевстатију што се људи нису спасили на време. Када је стигла сицилијанска флота брзо су опколили град, од великих капија на западу па све до акропоља. Дакле опсада је почела са запада и севера.¹⁰³

---

¹⁰⁰ *Eustathios*, 375-378, 396, 427-430, 433-434, 436-438, 499.

¹⁰¹ *Choniates*, 297-298.

¹⁰² *Ibid*, 302; *Eustathios*, 425, 451, 460.

¹⁰³ *Eustathios*, 425, 427-428.

Како не би упао у неприлике, Давид је наставио да извештава Андроника да је све под контролом и није тражио никакву помоћ. Пошто никоме у граду није била позната садржина Давидових извештаја, Солуњани нису ни знали да дукс погрешно извештава цара о правом стању ствари. Андроник је ипак послао војску, али им је због Давидових лажних вести рекао да се не упуштају у борбу и не иду до самог Солуна. Ту војску су предводили велики domestik истока (Алексије) Гид, Андроник Палеолог, Манојло Камиц, (хартуларије Теодор) Хумно као и велики одред који је предводио паракимомен Нићифор.¹⁰⁴

По Хонијату, делује као да већу кривицу сноси Андроник који је Давиду слао писма, како Хонијат каже, само њему разумљивог садржаја, у којима му је поручивао да марљиво пази град и да се не плаши латинских обућара који скачу, уједају и боду. Ова писма су наводно код Солуњана изазвала подсмех. Оно што је битно је да је код Јевстатија Давид тај који ублажује озбиљност ситуације, а код Хонијата то је случај са Андроником. То се још боље види у делу са слањем војне помоћи. За разлику од Јевстатија, Хонијат критикује војнике што нису одлучно кренули на Солун, посебно Андрониковог сина. По Хонијату, војска је имала такође неколико заповедника, међу којима су били Андроников син цар Јован, који је био први по заповедништву и боравио је с војском у Филипопољу, затим иза њега по команди хартуларије Теодор Хумно, Андроник Палеолог и паракимомен Нићифор, док је посебне одреде предводио Алексије Врана. Једини ко се иоле приближио Солуну био је Хумно, али се он вратио посрамљен не постигавши ништа. По Мелвил-Џоунсу веродостојнији је Хонијатов списак заповедника него Јевстатијев. Обојица спомињу пет заповедника, али за разлику од Јевстатија који наводи Гида и Камица, Хонијат каже да су војском заповедали цар Јован и Алексије Врана. Ова двојица су вероватнији учесници ових операција с обзиром да и сам Јевстатије каже да су их Сицилијанци по освајању Солуна увредљиво називали *Калојованима*, јер су узалудно чекали да их цар Јован спаси,¹⁰⁵ док је Алексије Врана касније одиграо кључну улогу у протеривању Латина са територије Царства. За Хумна Мелвил-Џоунс каже да је био пореклом из Солуна или његове околине те је вероватно то био разлог зашто се он једини упустио у отворену борбу са Сицилијанцима.¹⁰⁶

Што се тиче опсаде, опсадне справе на западном делу града нису имале много учинка. Ту је опседала копнена сицилијанска војска све до северног дела града, укључујући и сам акропољ. Међутим, најжешће борбе су се одвијале на истоку где су се налазили војници

---

¹⁰⁴ *Ibid*, 429-431.

¹⁰⁵ *Ibid*, 484.

¹⁰⁶ *Ibid*, стр. 196-197; *Choniates*, 317-318.

који су чинили флоту. Они су имали мање катапулте за гађање људи на зидинама, али и два већа за рушење самих зидина које су Ромеји називали *земљотресовим кћеркама* (σεισμοῦ θυγάτηρ). Јужни део солунског утврђења је био посебно слаб јер је по Јевстатију Давид био крив за његово лоше стање, а пошто је било лето море није заплускивало зидине, те је ту члановима флоте било погодно направити опсаду због близине мора.¹⁰⁷

Јевстатије тврди да је Давид био репресиван према Солуњанима иако се нико није противио начину на који је водио одбрану града. Давид се уопште није побринуо за намирнице, а залихе хране је сачувао само за себе. Његова управа је довела до тога да су неки људи дезертирала из Солуна. Међутим, највећи проблем је била несташица воде. Ромеји су једва успели да оспособе запустелу цистерну близу горњег града, али пошто Давид наводно није слушао савете извесног Лава Мазиде током радова, убрзо су остали и без воде.¹⁰⁸

Дукс Солуна није дозвољавао својим људима ни да се боре против непријатеља. Многи храбри Солуњани су по Јевстатију остали у граду и хтели су да се боре за своју отаџбину. Давид није пристајао на њихове молбе да их пусти напоље како би се обрачунали са Сицилијанцима, јер је имао наређење да чува акропољ. Осим тога, веровао је да ће људи побећи ако их пусти ван града, на шта су се Солуњани згрозили. У једном наврату, Хумно је дошао до Солуна (што спомиње као што смо видели и Хонијат) и напао Латине код источне капије. Међутим, имао је мало војске и Сицилијанци су удружени кренули на њега. Солуњани који су видели овај приказ хтели су да се умешају и помогну Хумну. Давид је пристао да их пусти напоље, али чим су изашли затворио им је капију. Због тога војници више нису желели да буду храбри, како каже Јевстатије. По њему је ово била прилика да Солуњани заједно са Хумном поразе Латине, али је Давид то пропустио. Међу браниоцима Солуна истакли су се и храбри Алани, Грузини и Срби. И жене су такође узеле учешћа у одбрани града, борећи се боље и од Амазонки како истиче Јевстатије, а било је и доста јереја који су се, оставивши своје мантије, ревносоно борили те су се и због тога непријатељи према њима окротно опходили након што су освојили град.¹⁰⁹

У једном тренутку ни Давид није могао по Јевстатијевим речима да увери цара како је у Солуну све било у реду. Због тога је требало да паракимомен Нићифор одбрани град од Сицилијанаца и зароби Давида. Давид је то схватао и стога је одлучио да побегне пре него

---

¹⁰⁷ *Eustathios*, 431-432.

¹⁰⁸ *Ibid*, 434-436.

¹⁰⁹ *Ibid*, 441-443, 446-448, 451-452.

што стигне Нићифор. Заправо, он је све радио како не би упао у руке Андронику, те је по Јевстатију оно све што је уследило на некин начин последица тога.¹¹⁰

Пре него што је освојен град, Јевстатије наводи низ примера који су указивали на издају, од тога како су појединци из Солуна сарађивали са непријатељима, до очевидаца који су видели људе блиске Сицилијанцима у самом граду (што вероватно представља неку врсту шпијуна). Занимљиво је да у једној прилици грађани нису хтели такав случај да пријаве Давиду јер су га се плашили.¹¹¹

Коначни напад је почео на југоистоку града, од морске обале па све до капије Асомата.¹¹² Са друге стране, на западу, највећи притисак је био код Златне капије где је испаливана највећа количина пројектила. Циљ пројектила, али посебно стрела, је био да се ослободи пролаз до зидина, одакле би се копало како би се урушили бедеми. Ово је Сицилијанцима пошло за руком јер су у овом послу били невидљиви за Солуњане унутар града. Тек је извесни Василије Циск сазнао шта Сицилијанци раде у подножју бедема и одмах је јавио Давидовом *архипрототерапонт*.¹¹³ Давид је на то наредио да се испод зидина копа са супротне, унутрашње стране, уместо да се баца камење преко како би им се затворио пролаз.¹¹⁴ Све време током напада град је трпио тешке ударе сицилијанских пројектила, чак наводно и током ноћи. Зид је коначно срушен уз помоћ копача, као и пројектила. По Јевстатију тај зид се налазио код Хамедраконтове куле.¹¹⁵

Солуњани су се борили унутар зидина са истим жаром као што су хтели да се боре и ван града. Најљућа борба се водила на западу где су храбри браниоци држали положај до краја. Међутим, Сицилијанци нису улазили у град само код Хамедраконтове куле где је срушен бедем, већ и са истока јер им је наводно ту Давид оставио отворену капију. Неки су пали у борби а неки су се предали после жестоког отпора. Већина људи је додуше побегла ка

---

¹¹⁰ *Ibid*, 438.

¹¹¹ *Ibid*, 448-450.

¹¹² Капија Асомата се односила на капију у близини цркве Асомата, односно цркве Св. Арханђела Михаила. Ова црква је познатија као црква Св. Ђорђа или Ротонда. Што се саме капије тиче, Мелвил-Џоунс сматра да је то капија Касандриотика. (*Ibid*, стр. 204)

¹¹³ Ова особа се у Мелвил-Џоунсовом преводу увек назива високим чиновником који је био најближи сарадник дукса Давида Комнина. Он се никад не именује, а титула му није увек иста. У овом случају се користи термин ахрипрототерапонт – што би на српски могло да се prevede као *велики првослужбеник*. У сваком случају, ова битна фигура није именована, а аутор овог рада сматра да је то можда из разлога што се радило о некој особи која је остала на високој функцији у Солуну те Јевстатије није желео директно да је именује. Сасвим је сигурно да је Јевстатије знао ко је то био јер наводи толико других, углавном небитних грађана Солуна, те је невероватно да је знао за њих али не и за првог дуксовог сарадника.

¹¹⁴ По Мелвил-Џоунсу оваква делатност би само још више помогла урушавању бедема. (*Ibid*, стр. 206)

¹¹⁵ *Ibid*, 451-457; Мелвил-Џоунс сматра да је локација коју наводи Јевстатије иста где су и касније крсташи ушли у град. Ради се о тзв. Тригиониону, углу где су се спајали источни зид и акропољ. То значи да утврђење није пробијено тамо где су били најјачи притисци, Златна капија и Касандриотика, него на стратешки најслабијем месту. (*Ibid*, стр. 207-208)

акропољу. На челу те колоне је био врховни заповедник (κορυφαῖος στρατηγός, односно Давид Комнин), те по Јевстатијевим речима бег и није био толико хаотичан. Давид је бежао на својој мули чиме је дао пример људима да га следе, али као што је већ речено, било је оних који на то нису пристали. На акропољу се налазио Давид са својим катепаневонтом/архипрототерапонтом и још нешто људи. Међутим, на самом почетку свог дела где је дат плач паду Солуна Јевстатије каже да је, осим Давида који бежи на акропољ, грађане уплашио и сицилијански стег који је почео да се вијори на Хамедраконтовој кули. Људи су знали да им више нема спаса те је већина кренула на акропољ, баш као и Давид. Људи су се гурали на акропољској капији како би сви ушли, али није било места за све. Но Солуњани ни на акропољу нису били безбедни јер је Давид дозволио да утврђење буде освојено, а он сам је побегао. Јевстатије се пита зашто је дукс уопште и отишао на акропољ ако је одатле одмах хтео да побегне. У питорескном опису Јевстатије приказује Давида како се спушта низ кулу, бежећи са акропоља пред очима Солуњана који су га псовали због његовог чина, а једино што му Јевстатије иронично признаје је чињеница да се није спустио у корпи већ као мушкарац конопцем.¹¹⁶

Јевстатијев плач описује некада лепи и сјајни град који је уништен, као и његове цркве, куће, па и грађани. Сви су дочекали свој крај, а непријатељи ни према коме нису имали милости. У даљем тексту Јевстатије детаљније описује живот у окупираном Солуну. Сицилијанци су преплавили цео град, убијајући људе који нису успели да побегну, тако да су улице биле пуне лешева, мада су неки умрли и пре него што је град освојен. Многи који нису били на отвореном су се скривали у својим домовима, али ниједна кућа није била поштеђена, осим оних препуних људима које су Сицилијанци остављали да сами умру због пренасељености. Осим кућа, нападани су и храмови у којима Латини нису презали од убијања, како лаика тако и јереја. Уништавали су иконе, олтаре, сасуде, чак су насрнули и на мошти Св. Димитрија Чудотворца, али им је сицилијански евнух, који је био њихов адмирал (ἄμειρος), наредио да не дирају свечев саркофаг. Једино им је дозволио да однесу плен. Слично је било и са осталим црквама. Жене су силоване, како удате тако и девојке, па чак и монахиње по манастирима. Осим људи, убијане су и животиње. Покољ и пљачка су трајали читавог првог дана, а након тога су сицилијански грофови наредили обуставу насиља. Лешеве људи и животиња, како оних из доњег града тако и оних са акропоља, све су спалили заједно. Јевстатије каже да су Сицилијанци рекли да је убијено 5000 Солуњана,

---

¹¹⁶ *Ibid*, 371-374, 457-460, 462.

али то је само оних који су умрли на улицама града, не рачунајући оне који су скончали у својим домовима и црквама.¹¹⁷

Након тога освајачи су истерали житеље из њихових кућа и у њима почели сами да живе. Убрзо се појавила и глад, а једино место где су обезбеђиване неке основне намирнице је била црква Св. Димитрија. Осим овог вида милостиње, храну је било тешко набавити у Солуну, те су је Ромејима Сицилијанци и Јермени продавали по неразумно скупим ценама. Јевстатије каже да је срећом урод био обилан те године па су људи преживели. Јермене посебно описује као људе који су се окористили несрећом Ромеја, а наводно су почели да сарађују са освајачима још током опсаде. По његовим речима Јермени су желели зло Ромејима много више него Латини. Када је град освојен, опходили су се према њима као да су им господари. Због свих ових несрећа, углавном глади и голоотиње, појавио се неморал међу становништвом. Солуњани су почели да раде за освајаче, чак и на штету својих саплеменика. Поред тога, многи су се, па и сам Јевстатије, окренули тумачењу Божјих знамења како би разумели катастрофу која их је задесила. Појавила су се разна чуда у виду икона које плачу, визија и слично. Посебно је описано чудо са Богородичином иконом која није хтела да се врати у цркву након литије.¹¹⁸

Поред ових описа живота својих суграђана, Јевстатије је забележио и своју судбину након што је град освојен. У тренутку када су непријатељи ушли у Солун, он се налазио у својој митрополитској резиденцији, која се по Мелвил-Цоунсу вероватно налазила поред митрополитске цркве Св. Софије.¹¹⁹ Није желео да иде на акропољ јер тамо није било воде, а превелика гужва је била проблем у разним црквама где су се људи скривали. Када су га Сицилијанци нашли, заробили су га и одвели са још неким значајним људима на хиподром.¹²⁰ Одатле је пребачен у солунску луку где су за Јевстатија тражили откуп од 4000 златника с обзиром на његове приходе као митрополита. Чекајући откупнину, Јевстатије је прву ноћ провео са још неким заробљеницима на броду, а сутрадан је одведен пред пехарника Алексија и неког Гијома, Норманина који је побегао из Никеје од Андроника. Занимљиво да је тај Гијом рекао Јевстатију да све што се десило Ромејима је праведно јер су издали Бога тиме што су били верни Андронику. Након што је пар дана провео као заробљеник на броду, враћен је својој кући. Међутим, тамо је затекао пуно Латина те је осам дана провео на клупи код купатила поред своје куће. Јевстатије је својом речитошћу успео

---

¹¹⁷ *Ibid*, 370-371, 464, 469-473, 474-476.

¹¹⁸ *Ibid*, 467-469, 476-477, 480-481, 493-497.

¹¹⁹ *Ibid*, стр. 211.

¹²⁰ Хиподром се налазио код источних зидина, јужно од цркве Асомата.

да се допадне неким Сицилијанцима што је побољшало његов положај. Наводно се чак спријатељио са некима јер је био способан да са њима разговара о религији.¹²¹

Од свих сицилијанских заповедника, Јевстатије наводи једног од њих с којим је успео делимично да се спријатељи. Радило се о грофу Алдуену (Αλδοῦίνος) или Бодуену, како се његово име наводи код Хонијата. Први пут се њихов сусрет спомиње у цркви Св. Димитрија када су и Сицилијанци и Ромеји држали свако своју службу у исто време. Ромеји су се налазили око свечевог саркофага, а Сицилијанци код олтара и надглашавали су се са Ромејима што је стварало пометњу. Јевстатије се због тога обратио грофу Алдуену и он је казнио преступнике. Алдуен је већ раније помагао Солуњанима. Даривао је свете мошти златом и сребром колико је било украдено, а такође је давао грађанима намирнице и сличне неопходне ствари. Занимљиво је да Јевстатије каже како му је Алдуен дао неке књиге, али не оне које су биле украдене већ латинске, које по ауторовим речима нису биле ни од каквог значаја за разлику од украдених грчких.¹²²

Врло вероватно је Алдуен био Јевстатијев извор за неке податке. Често у његовом спису наилазимо на информације које је, како сам наводи, чуо од Латина. Од њих је сазнао да је њихова војска бројала преко 80 хиљада људи, од којих је било 5000 коњаника. Остатак су били стрелци на коњима, лако наоружани пешаци итд. Било и је и *ризика* (ρίζικος), људи који нису били плаћеници у правом смислу те речи, него им је било дозвољено да пљачкају у рату и тако се финансирају. Јевстатије каже да је могуће да је међу Латинима било и сараценских трупа. Сицилијанска флота је бројала заједно са гусарима преко 200 бродова. Алдуен је Јевстатију рекао и да је током освајања Солуна и осталих војних акција умрло 3000 војника, а још толико је умрло од болести, на шта Јевстатије додаје: „Σωρὸς οὗτος ἠδὺς ἤμῖν, εἰ καὶ μὴ ἀντεσῆκου πρὸς τὴν ἐξ ἡμῶν στοιβήν.“ Ова чињеница, као и то да је глад уз све остале недаће довела до пада морала у њиховој војсци, храбрила је Солуњане.¹²³

Целокупни приказ пада Солуна и живота под сицилијанском окупацијом налазимо и код Хонијата. Он је сажето, мање или више идентично пренео све најважније елементе из Јевстатијевог списка, као и улогу митрополита Солуна у тим тешким тренуцима, кога хвали као пример врлине, моралног узора својим суграђанима и човека који је посредовао међу латинским грофовима како би олакшао патње свом народу.¹²⁴

---

¹²¹ *Ibid*, 462-468, 505.

¹²² *Ibid*, 481-482.

¹²³ *Ibid*, 492, 504-505.

¹²⁴ *Choniates*, 299-308.

Јевстатиев спис даје објашњење и моралну поуку о томе како је и зашто пао Солун. Први узрок који је довео до пада био је Андроников долазак у Цариград када су многи Латини, поготову јереји, страдали, слично као што ће stradати и Солуњани од Латина, али уједно и цела Андроникова владавина је нешто што је проузроковало пад града. Други разлози се у даљем наративу не наводе. Лажни цар Алексије је само епизода код Јевстатија, и могуће да га зато Хонијат у својој историји ни не спомиње. Вероватно је лажни Алексије стилски био потребан, с обзиром да су постојале гласине о њему да се налази на Сицилији, као и чињеница да је још у Алексијади то био повод за нормански напад на Балкан. Међутим нико није Гијома II поредио са Гискарром, иако је он успео да уради оно што је Гискар вероватно желео али без успеха, а то је да освоји Солун. С друге стране, пехарник Алексије се спомиње и након што је град пао, а касније ћемо га видети и код Хонијата. Он је главни кривац по савременицима, јер је довео Сицилијанце на Балкан жељан власти.

Осим узрока, Јевстатие даје и живе призоре људи током опсаде, разне сплетке, али и конкретне податке. Бројке које наводи нису генерално поуздане код старих аутора, али опет за разлику од осталих извора, Јевстатие је ипак био очевидац и даје доста конкретних информација. Као митрополит Солуна Јевстатие је постао најважнији представник Ромеја у окупираном Солуну, а његову делатност као што смо видели Хонијат изразито хвали. Јевстатие је стилски гледано потпуна супротност Давида Комнина, главног антијунака Јевстатиевог списка. Давид је описан као издајник који гледа само личну корист, док је Јевстатие остао да се жртвује са својим народом, помажући му када је то било најпотребније. Давид је чак описан и као издајник који је пустио Сицилијанце у Солун тиме што је оставио источну капију отворену. Ово је више него необично, с обзиром да се то десило баш када су освајачи срушили бедеме код Хамедраконтове куле, у тренутку када је већ све било готово. Цела замерка око предаје акропоља такође не делује нелогично ако се узме у обзир да тамо није било воде, те би сваки покушај браћења у истом био немогућ. Али Давид је издајник својим поступцима, својим кукавичлуком и својим погрешним одлукама. Издајник је јер није остао у граду и што се више плашио да не падне Андронику у руке, него да цео Солун освоје Латини.

Током похвале Јевстатија Хонијат каже да су Ромеји изабрани народ, да је Солун заправо Сион, а Сицилијанци Вавилоњани.¹²⁵ Да ли је то Хонијатов одговор на део из Јевстатиевог списка где Норманин Гијом каже Јевстатију да их је Бог казнио јер су били за Андроника? Андроникови греси јесу довели до пада Солуна, али то је Божја опомена. Сам Јевстатие је

---

¹²⁵ *Ibid*, 306-307.

рекао да је тим чином Бог спасио Ромеје од Андроника. Сицилијанци не могу да виде даље Божју промисао као Јевстатије, те они мисле да су они достојни да буду на месту Ромеја. И греси других људи попут Романа са Дунава и поготову Давида Комнина су довели до катасторфе, али Ромеји су ипак изабрани народ, и таксис који је нарушен, мора бити враћен на прави ток ствари. А то ће се тек десити по ослобођењу Солуна.

6. Ослобођење Солуна

Ослобађање Солуна можемо да пратимо само кроз Хонијатову историју јер други византијски извори не говоре о овом периоду. Као и крај Манојлове владавине, то нас спречава да контролишемо Хонијатов наратив и уочавамо његове тенденције. Без обзира, овај догађај представља круну византијско-сицилијанских, или боље речено ромејско-норманских односа у XII веку, с обзиром да ће Нормане ускоро заменити Немци као нови краљеви Сицилије.

Када су Сицилијанци освојили Солун, поделили су војску на три дела: први је остао у Солуну, други је пошао да освоји Сер и похара његову област, док је трећи отишао да освоји Мосинопољ. Хонијат сицилијанску војну формацију пореди са химером јер је предњи део попут лава ишао преко Мосинопоља на Цариград, средњи је попут козе пасео у околини Амфипоља и Сера, док је последњи део пузао попут змије изнад воде мотрећи на Солун. Уз овај сликовити опис, описани су и сицилијански војни планови. Предњи део је требало након освајања Мосинопоља да крене на Цариград, што је најексплицитнији облик до тад исказивања крајњег циља сицилијанске кампање. Пут им је био отворен јер су их Ромеји чекали у брдима како се не би излагали директном окршају. Са сицилијанском војском је и даље био пехарник Алексије, али како Хонијат истиче, није имао команду ни над каквим одредима. Он га још назива и *глупим Мелитидом* који није био способан ни овце да води. Уз ове погрдне коментаре, Хонијат каже да се пехарник већ хвалисао краљу Сицилије као да је цар Ромеја, тражећи да наследи престо свог стрица Манојла и врати се у Цариград где га је народ ишчекивао. За разлику до Јевстатијевог сведочења, код Хонијата Алексије је отворено износио Гијому II своје царске претензије.¹²⁶

Док су Сицилијанци освајали Солун Андроник је утврдио Цариград и опремио флоту да стражари у случају да непријатељ дође поморским путем. Ипак, вест да је пао Солун га је потресла као и раније када је освојен Драч, те је заробио родбину Давида Комнина. И овде видимо нека неслагања са Јевстатијем. По Јевстатију Давид је током опсаде држан у шаџи

---

¹²⁶ *Ibid*, 317, 319-320.

јер је цар притворио његову породицу, а овде видимо да тај потез није учињен превентивно већ као казна за оно што се догодило. Андроник се трудио да народу прикаже како је ситуација била под контролом јер су се такве ствари дешавале и у прошлости. Међутим, када је сазнао да су редом освојени Амфипољ и Мосинопољ, цар се разбеснео и одлучио да уништи Сицилијанце једног по једног. Али Хонијат каже да је на крају он био тај који је уништен и да није био прави мушкарац да би сузбио варваре. Требало је неко ко је био храбар и мужеван да дође на цариградски престо како би спасио Ромеје од *стоглавог тифона*, а не Андроник који се уместо неких дела пуних врлине окренуо паганским обичајима и црној магији.¹²⁷

Један од разлога Андрониковог пада је, и по Јевстатију и по Хонијату, било освајање Солуна. Атмосфера која је настала у Цариграду због сицилијанске опасности, уз све остало што је Андроник урадио, омогућило је да на престо дође Исак II Анђео. По Хонијату он је тај који је био способан да спаси Ромеје да Цариград не буде освојен и једна од првих ствари коју је цар урадио било је проглашење рата против Латина у Солуну и Амфипољу. Исак је сакупио и послао војску под командом Алексија Вране, а посебно је наградио војнике који су већ имали искуства у борби са Сицилијанцима.¹²⁸

Предњи део сицилијанске војске који је ишао ка Цариграду није знао ништа о променама на престолу. Флота је стигла испред копнене војске и усидрила се на Принчевским острвима. Хонијат поново наводи троделну поделу непријатељске војске, али не више као химеру, већ као начин на који је Бог спречио Латине у свом освјачком походу. Два дела су и даље била у Солуну и Серу, али је трећи био подељен између себе на оне који су се налазили код Струме и Амфипоља, и оних који су се код Мосиноља спремали да крену на Цариград. Иако је имао проблема да натера војнике да уђу у отворену битку, Врана је успео да потстакне јуриш Ромеја на Мосинопољ, који су се борили по Хонијату попут Мирмонида. Сицилијанци су прво били потиснути до градских зидина, а затим су Ромеји поразили и оне унутар града. Након ове победе, кренули су даље на Сицилијанце код Амфипоља, улогорене на обали Струме. Хонијат све више истиче улогу Бога који кажњава Латине јер су се дрзнули на један овакав подухват. Сицилијанци су због онога што се десило у Мосинопољу били престрашени и нису желели да се упуштају у битку, али су ромејске трупе наставиле да их прате. Коначно, две војске су се сусреле код места које се звало Димитриц. Сицилијанци су молили за милост и иако су Ромеји прво хтели да прихвате

---

¹²⁷ *Ibid*, 320-321, 338-339.

¹²⁸ *Ibid*, 356-357.

понуду, претпоставили су да се можда радило о превари те су изненада насрнули на непријатеље без икаквог знака за почетак битке. На почетку Латини су се храбро одупирали Ромејима, али ипак нису могли да издрже силину њиховог напада те су се дали у бег. Гонећи их, Ромеји су многе Сицилијанце посекали, заробили или натерали у Струму. По Хонијату, ова велика победа се десила у рано послеподне 7. новембра (1185). Оба сицилијанска заповедника су била заробљена. Први је био Ришар, брат Танкредове жене,¹²⁹ а други главни заповедник гроф Бодуен (код Јевстатија Алдуен) који по Хонијатовим речима није био племић, али је тврдио да је већи војсковођа чак и од Александра Великог јер је раније побеђивао Ромеје.¹³⁰

Сицилијанске трупе код Сера су пожуриле у солунску луку како би се укрцале на бродовље, али их је потопила бура. По Хонијату то је била Божја воља да се деси на мору оно што је било на копну, мислећи на њихов пораз код Димитрица. Они који нису стигли да се укрцају, побијени су када је стигла ромејска војска у Солун на разне начине, а нарочито су окрутни били алански плаћеници, вероватно из освете за страдале саплеменике који су пали борећи се против норманских освајача. Нису се само Алани светили Сицилијанцима. Ромеји су убили сваког непријатеља ког су затекли, пунећи град лешевима. Хонијат описује чудо у Солуну како пси нису хтели да дирају лешеве Ромеја када је град био освојен, али су сада нападали умрле Латине.¹³¹

Неки Сицилијанци су се повукли назад у Драч и Гијом није желео да преда град. Ипак, пошто му није преостало много војске одлучио је да се повуче. Осим многих који су убијени, било је и заробљеника као што је био случај са двојицом поменутих сицилијанских заповедника. Међу њима се нашао и пехарник Алексије, кога Хонијат још једном отворено криви за сва наведена зла. И он је попут Ришара и Алдуена ослепљен, а потом одведен у заробљеништво. Хонијат истиче да је Бог окренуо срећу на ромејску страну, преображавајући убијане у неустрашиве ратнике који су уништили своје убице. Ови мотиви су директно везани за Јевстатијево објашњење Божје казне као опомене, али и спаса Ромеја. Хонијат слика свој народ као изабрани народ Израилља који је увек на Божјој страни, иако су неки попут Норманина Гијома мислили да им је Бог окренуо леђа. По Хонијату Божја воља се не може разумети нити доводити у питање јер само Он зна грехе људи. Иако је

---

¹²⁹ Ришарова сестра је била Сибила од Ачере. За њеног мужа, Танкреда, Хонијат каже да је био заповедник сицилијанске флоте. То би могла да буде иста особа коју Јевстатије спомиње као адмирала који је спасио мошти Св. Димитрија, мада за њега Јевстатије каже да је био евнух што нас онда наводи на закључак да се не ради о истој особи, или да једноставно није био евнух.

¹³⁰ *Ibid*, 357-360.

¹³¹ *Ibid*, 360.

милостив, он је казнио Сицилијанце још гором судбином јер су напали ромејску земљу. Дакле, Сицилијанци су само оруђе којим Бог опомиње свој народ, али иако их је Он послао, Бог их и кажњава јер су се окренули против Ромеја.¹³²

Ни сицилијанска флота није успела да се спаси. Чинило ју је 200 бродова¹³³ и налазила се на Принчевским острвима. Сицилијанци су хтели да се искрцају у Астакенском заливу (код Никомидије) али им Ромеји са обале пројектилима нису дозвољавали да приђу. По Хонијату Ромеји су имали само 100 бродова, дакле дупло мање од Сицилијанаца, али су били толико жељни да се обрачунају са непријатељем да су наводно неки Цариграђани на своју иницијативу хтели да се боре у сопственим рибарским лађама. Исак није био за упуштање у отворену битку због несразмере у снагама, те је флота чекала у приправности код Диплокиониона.¹³⁴ Сицилијанско бродовље је чекало на Принчевским острвима око 17 дана да стигне остатак копнене војске, али пошто се нико није појављивао наслутили су несрећу која је задесила њихове другове те су отпловили са свог положаја (новембра 1185). Успут су попалили острво Калоним¹³⁵ и приобаље Хелеспонта. Хонијат преноси причу да је наводно сицилијанску флоту задесила олуја током које су многи потонули, док су остали страдали од болести.¹³⁶

Током ових борби Хонијат каже да је страдало не мање од 10 хиљада људи, а у обе битке (Димитриц и Солун) заробљено је око четири хиљаде. Заробљеници су били одведени у цариградску тамницу, где су живели једино од милостиње побожних житеља Града који су им доносили основне животне намирнице. Овде Хонијат поново мења ток своје наратије. Од Ромеја који су уз Божију помоћ уништавали злотворе изабраног народа, Хонијат мења улоге главних актера своје историје и покушава да изазове самилост над Сицилијанцима. Описује нехуман начин њиховог заточеништва и кроз Гијома износи чуђење како цар може да буде без милости према заробљеницима, јер колико год да су криви што су напали Ромеје, они су и даље били хришћани које им је Бог ставио у руке! Гијом је још наводно рекао да победник поражене треба или одмах да уништи, потпуно мењајући своју природу за зверску занемарјући закон хуманости, или да покаже човечност и свом заробљенику да барем хлеб. Исак се није обазирао на ова Гијомова писма и дозволио је да Сицилијанци

---

¹³² *Ibid*, 360-362.

¹³³ Могуће да је овај број Хонијат преузео од Јевстатија који је рекао да је непријатељска флота бројала преко 200 бродова.

¹³⁴ Данашњи Бешикташ у Истанбулу.

¹³⁵ Данашње острво Имарли близу ушћа реке Риндак у Мраморно море.

¹³⁶ *Ibid*, 362-363.

умиру у заробљеништву од глади, након чега су лешеви изношени и бацани у јаме, без икаквог обреда за покој душе.¹³⁷

Хонијат увек наводи у својој историји како је Судбина променљивог карактера, да Бог јесте на страни Ромеја али никада не треба губити хришћанску емпатију, чак ни према својим непријатељима. Окрутан став Ромеја према Латинима, или Андроникова владавина уопште, довело је до тога да буду освојени Драч, Солун и остали градови у Македонији. Таксис је био нарушен али Бог је против хаоса, те је вратио ствари у своје природне стање након што је опоменуо Ромеје на њихове грехе. Сада видимо да је Исак II после победе над Сицилијанцима постао горд због чега га Хонијат експлицитно критикује, иако је био херој који је ослободио Солун и протерао варваре, нешто што Андроник по њему никада не би могао да уради.

Занимљиво је да овакву критику Исака Анђела Хонијат даје тек на крају дела о борби са Сицилијанцима. Чим је дошао на престо, Исак се наводно већ понашао као победник и није тражио мир него је оптуживао непријатељске војсковође за њихова злодела, претећи им да оду пре него што их порази, као да нису они у том тренутку држали ромејску земљу у својим рукама. Бодуен није могао да трпи ова царева писма те је одговорио Исаку како се он не разуме у војне ствари, што је натерало Исака да одложи царску дијадему и да се понаша као цар након што протера непријатеље. Алдуен и Ришар су заробљени доведени пред Исака, који је све био засенио својим изгледом, сав у злату, изазивајући страхопоштовање како код заробљених Нормана тако и код осталих који су се налазили код царевог престола. Исак је своје заробљенике испитивао зашто су се дрзнули да нападну Господовог миропомазаника, уживајући у њиховој патњи, како каже Хонијат, више него што је доличило. Затим је наредио да погубе Сицилијанце, али га је Алдуен преклињао за милост, тврдећи да су цареве речи биле истините што је и сам Бог потврдио. Увреде које је упутио цару Алдуен је правдао тиме да је то била она врсте мржње која се осећа према непријатељу и да ништа од онога што је рекао није била истина. Хонијат каже да је овим Алдуеновим аргументима цар био убеђен у погрешност своје одлуке, или је можда као жена био помућен ласкањем те је наредио да не буду погубљени, него да их врате у притвор.¹³⁸

Хонијат је представио неминовност Андрониковог пада како би се Ромеји ослободили сицилијанске опасности. Разлог што није био способан за то су његове личне особине, иако видимо да је већ он опремио флоту и поставио Алексија Врану за једног од војних

---

¹³⁷ *Ibid*, 363-364.

¹³⁸ *Ibid*, 364-366.

заповедника, који је вероватно након погубљења царевих синова у Филипопољу¹³⁹ и осталих Андорникових присталица добио врховну војну команду. Међутим, након што Исак буде представљен као херој, Хонијат у свом маниру испољава његове лоше особине, конкретно гордост која га је обузела када је дошао на престо и тек се прибрао након што је прочитао писма својих непријатеља. Хонијат своје ставове износи и кроз писма која је наводно Исаку слао Гијом II. Још један актер са посебном улогом је гроф Алдуен. Иста особа која је вероватно највише поштовала митрополита Јевстатија, даривала православне светиње у Солуну и поклањала митрополиту књиге, представљена је као ратоборни варварин који не преза ни од чега, поредећи себе са Александром Великим. Генерално у овом делу историје видимо доста Хонијатових поређења са античким мотивима (нешто више него на осталим местима) како би додатно обојио догађаје и актере посебним нијансама. На самом крају Исак није увидео своје охоло опхођење према побеђенима, већ подлеже превртљивом Алдуеновом језику због чега га Хонијат посебно критикује. То се најбоље види када каже да су побожни Цариграђани помагали заробљеним Сицилијанцима да преживе. Исти Цариграђани који су толико пута испољили антилатински сентимент и који су растргли Андроника плашећи се да ће их Латини покорити. Ако су они били у стању да опросте и да се сажале над заробљеницима, требало би и Исак да то покаже, што није био случај. Оно што је такође занимљиво је да не видимо детаљније судбину пехарника Алексија с обзиром да је он представљен као највећи кривац што су Сицилијанци напали Византију. Једино што знамо је да је заробљен по ослобођењу Солуна и да је ослепљен заједно са норманским восјковођама. Могуће да Хонијату његов лик више није био од значаја, или је још вероватније да је пехарник врло брзо по ослепљењу умро у заробљеништву.

---

¹³⁹ *Ibid*, 356.

IV Савремена историографија о Византији и Сицилији од 1130. до 1185. године

Након што смо анализирали византијске изворе који говоре о византијско-сицилијанским односима у датом периоду, сада ће бити речи о томе како савремена историографија види овај период XII века и његове најбитније моменте. Док је у прошлом поглављу фокус био на детаљима, циљ овог поглавља је да уопшти најважније догађаје и делатности најзначајнијих актера, правећи тиме ширу слику за боље разумевање истих. Историографија користи различите изворе како би реконструисала историјску истину, која ће сада бити стављена насупрот тендецијама и представама какве су хтели да створе византијски аутори XII и XIII века.

1. Настанак Краљевине Сицилије за време Рожера II

О Рожеру II се не зна много пре него што је почео са уједињавањем независних јужноиталијанских феудалних поседа. Слично као са владавином Јована II, савременици су више били заинтересовани за период претходних владара. Међутим, Рожер ће уједињењем југа Италије и Сицилије у нови политички идентитет привући пажњу разних аутора Медитерана и Европе. Лауд тумачи Рожерово краљевско крунисање као историјски догађај који је поново ујединио југ Италије први пут након цара Јустинијана, а његова државна творевина је у измењеном облику опстала све до уједињења Италије 1860. године.¹⁴⁰ Колико год овај догађај био значајан, како за савременике тако и за историју тог дела Европе, процес уједињења *Мецођорна*¹⁴¹ је био дуг и са доста препрека.

Гроф Рожер II Отвил (1105-1154) је до 1127. године био моћан владар који је имао јаку флоту и војску, са грофовијом која је обухватала целу Калабрију и Сицилију. Када је јула 1127. умро војвода Гијом II Апуљски, Рожер је као његов најближи рођак¹⁴² положио своје право на Војводство Апулију. Рожер је тек после две године успео да постане војвода Апулије јер је морао да сузбије широку опозицију. На њеном челу су били тадашњи папа Хонорије II (1124-1130) и кнез Капуе Робер II (1127-1156), али и бројни апуљски градови и племство. Рожер је успео да умири противнике и кнеза Капуе претвори у свог вазала.¹⁴³ Овде већ видимо да је Кинамов извештај о Рожеровом запоседању Апулије нетачан. Рожер

---

¹⁴⁰ Loud, *Norman Sicily*, 442.

¹⁴¹ Мецођорно (италијански *Mezzogiorno*) је колоквијални назив за јужну Италију и њена острва, најпре Сицилију. Реч *mezzogiorno* на италијанском означава подне, па самим тим и југ због положаја сунца које се у подне налази на југу.

¹⁴² Рожер II је био син грофа Рожера I (1071-1101), а Гијом II унук Рожеровог старијег брата војводе Робера Гискара (1057-1085).

¹⁴³ *Ibid.*, 446-448.

није дошао преваром на власт у Апулији, али ипак јак отпор овом чину јесте постојао. Оно што јесте тачно је да је папа био један од његових највећих противника у почетку. Ипак, Кинам не зна да је у то време било двојица папа.

Након смрти Хонорија II настала је шизма у Риму. Фебруара 1130. изабрана су два кандидата за папе – папа Иноћентије II (1130-1143) и антипапа Анаклит II (1130-1138). Током овог сукоба за столицу Св. Петра, Рожер II је признао антипапу. Ова подршка је означила савез између Рожера и Анаклита, што је првом омогућило да учврсти свој нестабилни положај краљевском круном. Наиме, како је то пренео Алесандро из Телезеа у својим *Gesta Rogeri*, већ тад је постојао мит да је Сицилија некада давно била краљевина. Рожер и Анаклит су се састали у Беневенту и антипапа је прихватио да му пошаље круну, што је и урадио септембра 1130. Рожеру су у краљевство признате Сицилија, Калабрија и Апулија које су већ биле под његовом директном влашћу, Каупа Рожеровог вазала Робера II, али и Напуљ који био независан под војводом Серђом VII (1122-1138). У пракси то је значило да би нови краљ држао под својом влашћу цео југ Италије и на северу територије све до Капуе и скоро Анконе. Након што су клир и барони у Салерну прихватили ову Рожерову одлуку, први краљ Сицилије је крунисан на Божић исте године у Палерму. Круну је примио из руку кнеза Капуе у присуству Анаклитовог легата.¹⁴⁴

Поред унутрашњих непријатеља, чин крунисања антипапином круном је Рожера директно довео у сукоб са Иноћентијем II и немачким царем Лотаром III (1125-1137), који је полагао право на целу Италију, као и његови наследници све до мира у Венецији 1177. године. Прве године Сицилијанског краљевства су биле испуњене унутрашњим немирима и Рожер II је тек 1134. успео да покори кнежевину Капуу. Исте године је коначно угушена и буна у Апулији. Вође побуне, кнез Барија Гримоалдо Алферанит (1121-1132), гроф Жофроа од Андрије и Танкред од Конверсана су заробљени и одведени на Сицилију. Неки од побуњеника, као Танкредов старији брат гроф Конверсана Александар из Гравине, успели су да се спасу тиме што су побегли у Византију. Што се тиче спољних фактора, они су били умирени тек нешто касније. Немачки цареви су имали две војне кампање на Краљевину Сицилију, прву је предводио Лотар III 1137, а другу његов зет војвода Баварске Хајнрих X Велф (1126-1139), када је Робер II поново враћен на место кнеза Капуе. Рожер II је успео да порази ову коалицију и 1139. је умро један од главних краљевих противника, гроф Ренулф II од Алифеа, а Робер II Капуански је побегао. Папа Иноћентије II, који је остао једини

---

¹⁴⁴ *Ibid*, 448; Matthew, *Kingdom of Sicily*, 33-38.

епископ Рима након што је Анаклит II умро 1138, заробљен је и Рожер га је присилио да буде признат за краља Сицилије.¹⁴⁵

Кинам је као извор добро обавештен о папско-немачком савезу против Рожера и његови наводи су углавном тачни. Занимљиво је да је по њему Краљевина Сицилија настала тек 1139. када је Рожер присилио папу Иноћетија II да га призна за краља, уместо 1130. када је церемонијално крунисан у Палерму. То вероватно значи да је у Византији тек овај догађај био протумачен као прави настанак новог политичког ентитета у Мецођорну. И Кинам и Јевстатије Солунски знају да, пре него што је имао краљевску титулу, Рожер је био гроф.

Савремена историографија се слаже да се настанком Краљевине Сицилије и Византија осећала угроженом. Из тог разлога је Јован II склопио савез против Сицилије са Лотаром III, а после његове смрти и са новим немачким царем Конрадом III (1138-1152). И Ромеји су као и Немци чин Рожеровог крунусања видели као повреду својих владарских претензија. Осим са немачким царевима, требало је остварити добре односе и са италијанским поморским републикама. Јован II је на почетку владавине имао сукобе са Млетачком републиком, али је већ 1136. потврдио Пизи раније привилегије из доба цара Алексија I Комнина. Магдалино истиче да Јован у почетку заправо није ни водио активну западну политику као његов отац, али се то мења од 1135. године када је активно почео да се интересује за питања у Кнежевини Антиохији, истичући своје царске претензије, али и како би сачувао земљу од потенцијалне претње са Сицилије.¹⁴⁶

Очигледно да је полако тридесетих година XII века расла свест у Европи о томе да нова државна творевина са седиштем у Палерму није била нешто што ће проћи. Након угушених немира у самом краљевству, активирале су се и значајне политичке силе тог доба како би реаговале на ново стање ствари у Мецођорну. Могуће да је и то разлог зашто је Кинам видео 1139. годину као почетак Рожеровог краљевства.

Папино признање није било крај Рожерових невоља. Он је наставио до краја живота да утврђује своју власт на простору југа Италије који није држао пре 1127, а овај проблем га је чак и надживео те је решен тек са његовим наследником Гијомом I (1154-1166). Ипак, након 1139. Рожер је коначно могао да ради на правој реформи унутрашње политике. Чак и пре тога, током грађанског рата, Рожер је почео да смењује непослушне бароне и на њихове поседе доводи себи одане људе. Циљ ове мере је осим лојалности био и да преуреди своју

---

¹⁴⁵ Loud, *Norman Sicily*, 448-450; Matthew, *Kingdom of Sicily*, 39-40.

¹⁴⁶ Angold, *Byzantine Empire*, 154-155, 159; Magdalino, *Empire of the Komnenoi*, 633; Острогорски, *Историја Византије*, 357.

феудалну војску у Италији ради боље одбране краљевства. Робер I Басонвил је тако 1135. постао гроф Конверсана, а његов син Робер II (1138-1182) је 1154. добио и грофовију Лоритело. Рожер је успео са Римском столицом да се споразуме у Чепрану 1150. за време понтификата Јевгенија III (1145-1153). Овим договором је потврђено оно што је било договорено још раније између Рожера II и Анаклита II, али не све одредбе већ само оне најважније. Осим унутрашњих реформи, Рожер је од четрдесетих година XII века водио и активну спољну политику, тачније освајачке походе. Проширио је границе свог краљевства на северу све до папских посета, а на југу је освојио неколико упоришта у Северној Африци. У духу такве агресивне политике је уследио и напад на Византију за време Другог крсташког рата.¹⁴⁷

2. Други крсташки рат и Рожерова кампања у Византији

Један догађај на Блиском истоку је проузроковао да се Византија и Сицилија коначно нађу супротстављени на борбеном пољу, а оно што је занимљиво је да ни Кинам ни Хонијат нису препознали овај догађај као узрок новог крсташког рата након више деценија. Атабег Алепа Зенги је 1144. освојио Едесу, место где је пре скоро пола века основана прва крсташка држава. Пад Едесе је био узрок Другог крсташког рата и Магдалино истиче да је занимљиво да византијски извори не спомињу овај догађај. По њему је то знак да Ромеји освајање Едесе нису сматрали битним, нити релевантним за почетак крсташке војне.¹⁴⁸

Главни предводници овог похода су били француски краљ Луј VII (1137-1180) и немачки цар Конрад III. Два најмоћнија владара Западне Европе су се одлучила на овакав потез 1146. године и Рожер II је одмах француском краљу понудио да превезе његову војску, или је сам Луј VII то затражио од Рожера. У сваком случају, фебруара следеће године Луј је одбио сицилијанско бродовље. Манојло је својом дипломатском активношћу осујетио потенцијални савез између Француске и Сицилије. Луј VII није желео да се замера Ромејима преко чије територије је требало да пређе и са којима је требало да се бори против Сарацена, те је пошао на поход копненим путем. Осим тога, могуће да је и папа Јевгеније III био против тога да се француски краљ удружи са Рожером.¹⁴⁹

Много већи проблем је избио због учешћа немачког цара у крсташком рату. Манојло није знао да ће његов савезник такође кренути у Свету земљу. Годину дана пре самог похода, 1146. Манојло се коначно венчао са Ирином Бертом од Зулцбаха која је боравила у

¹⁴⁷ Loud, *Norman Sicily*, 451-453; Matthew, *Kingdom of Sicily*, 60-61.

¹⁴⁸ Magdalino, *Empire of the Komnenoi*, 636-637.

¹⁴⁹ *Ibid*; Angold, *Byzantine Empire*, 164; Matthew, *Kingdom of Sicily*, 56-57; Станковић, *Манојло Комнин*, 121.

Цариграду још откако су се цареви Конрад и Јован договорили да се склопи овај брак, у време када се није ни знало да ће Манојло наследити престо. Сада се нови византијски цар одлучио на овакав потез како би направио политички савез са Немачком против краља Сицилије. Међутим, овај брак је наступио тачно пре него што је папа позвао на учешће у новом крсташком походу. Конрадов одазив је изненадио Манојла, што је скоро довело до пуцања савеза. Немачки цар му је био потребан као северна претња Сицилији, али са његовим одласком у Сирију Рожер II је добио слободна леђа. Односи између два цара у почетку нису били добри, али су децембра 1147. у Ефесу склопили споразум о даљој сарадњи. На повратку из Свете земље, на Божић 1148. Манојло је дочекао Конрада III у Солуну. Поново су се договорили да заједно треба напасти Сицилију следеће године, након чега би поделили Италију. Манојлов део Конрад је био спреман да му призна као мираз за његов брак са Бертом од Зулцбаха. Поред тога, савез је ојачан браком између Манојлове нећаке Теодоре и Конрадовог рођака маркгрофа Хајнриха II од Аустрије. Од 1148. до 1160. године Манојлова политика је била усмерена на сарадњу са Хоенштауфенима у циљу освајања Италије.¹⁵⁰

Савез са немачким царем је био још значајнији за Манојла откако је 1147. Рожер II напао Византију. Иако је Луј VII одбио његову поморску помоћ, краљ Сицилије је искористио крсташки рат и присуство западних војника у Цариградау како би освојио Крф и Кефалонију и опљачкао неколико грчких градова. Постоји више разлога за ову Рожерову кампању. Из угла шире европске политике, краљ Сицилије је искористио тренутак заузетости да нападне небрањена Византијска упоришта. Освајањем Крфа Рожер је желео да спречи потенцијални византијски напад на Апулију, с обзиром да Византија никад није одустала од Италије и њен савез с Немачком је управо био уперен на поделу исте. Сваки вид њихове сарадње је био претња за Сицилију. Осим тога, на њиховим дворовима су се налазили значајни сицилијански барони попут грофа Александра од Конверсана и кнеза Робера II Капунаског, који су били изгнаници и политички противници Рожерове власти. Међутим, не треба занемарити ни економске факторе. Крф осим што је био стратешки важан за даљи правац ка унутрашњости Балкана путем *via Egnatia*, био је и економски-стратешко упориште, што је разлог зашто су Млечани били против тога да Сицилијанци контролишу улаз у Јадран. Метју напомиње и да је Крф поморским путем, као и Триполи у Африци, био ближи Палерму него рецимо Пескара. Сицилија је свакако као економски растућа сила на Медитерану четрдесетих година XII века тражила нова трговачка упоришта. Пљачкање грчких градова је такође имало за циљ, осим можда да застраши

---

¹⁵⁰ Angold, *Byzantine Empire*, 163-164, 167; Magdalino, *Empire of the Komnenoi*, 636-638.

локално становништво и Византију уопште, набављање значајних сировина из тог дела Царства, као и жене које су обрађивале свилу у Теби које су одведене у Палермо. Иако је свила на Сицилији обрађивана и пре, постојала је потреба за византијским уметницама и свиларима.¹⁵¹

Кинамово сведочанство је много веродостојније него оно код Хонијата. Хонијат заступа заверу западних владара против Манојла док Кинам наводи преговоре између Манојла и Конрада у Солуну. Ни Хонијатов извештај да су Крфљани позвали Сицилијанце не делује много вероватно. Рожер је тражио прави тренутак када би напао и време освајања Крфа је било условљено крсташким ратом. Историографија спомиње и да је освојена Кефалонија, а као што смо видели Хонијат Кефалонију спомиње као синоним за Крф. Једино ако неки од сицилијанских извора наводи да је поред Крфа освојена и Кефалонија можемо рећи да Хонијат ипак користи ова два имена за различита острва у Јонском мору. Међутим, Хонијат греша када каже да је сицилијанска флота кренула из Бриндизија, јер је заправо испловила из Отранта.¹⁵² Сицилијански адмирал кога спомиње, али не по имену, Георгије Антиохијски (1122-1151) је послат у византијску експедицију на јесен 1147, а вратио се јуна следеће године.¹⁵³ Дакле напад није био толико синхронизован са проласком крсташа како то Хонијат истиче. Види се да је Рожер кренуо када је сазнао да су крсташи у Византији, а не јер је био у договору са њима. За разлику од Хонијата, Кинамово објашњење да је Рожер напао Византију из освете јер није остварен политички брак између Сицилије и Византије налазимо и у хроници Ромуалда Салернитанског.¹⁵⁴ Лауд даје још једно објашњење на основу византијских наративних извора: „The Byzantine chronicler John Kinnamos implied that it was the Emperor Manuel’s refusal during diplomatic negotiations in the mid-1140s to recognize Roger’s royal title that led to this attack.“¹⁵⁵ Ово објашњење је сувише поједностављено, с обзиром да је Манојло наводно одбио преговоре након што је византијски изасланик Василије Ксер за новац обећао Рожеру да ће он и цар Манојло бити исти у достојанству. Ниједан византијски цар, а поготову не Манојло у том тренутку, никада не би пристао на такав услов.

Опис Манојловог похода да ослободи Крф и протера Сицилијанце је скоро у потпуности реконструисан на основу Кинама и Хонијата. Битно је рећи да је Манојло морао прво да

---

¹⁵¹ Loud, *Norman Sicily*, 452-453; Magdalino, *Empire of the Komnenoi*, 637; Matthew, *Kingdom of Sicily*, 57-58, 127-128; Острогорски, *Историја Византије*, 360.

¹⁵² Matthew, *Kingdom of Sicily*, 57, 266.

¹⁵³ *Ibid.*, 59, 261.

¹⁵⁴ *Ibid.*, 267.

¹⁵⁵ Loud, *Norman Sicily*, 452.

склопи савез са Млечанима како би му обезбедили флоту, те им је марта 1148. обновио раније привилегије. Већ је било речи о томе да Млечани нису волели да виде да било ко држи улаз у Јадран, били то Нормани или Ромеји. Зато су сада били пристали да помогну Византији око Крфа, а уз то су искористили прилику да добију потврду ранијих привилегија. Ослобођење Крфа се тумачи као велики Манојлов успех, како нам то преноси Кинам. Међутим, план даљег деловања је вероватнији по Хонијату. Магдалино верује да је Манојло одмах хтео да крене у рат са Сицилијом, али није због непогодног времена за поморско путовање и Рожерове дипломатије која је натерала византијског цара да од 1150. до 1155. ратује на северу против српских великих жупана и угарског краља Гезе II (1141-1162).¹⁵⁶ Поред овога, Острогорски види много већи блок антивизантијске коалиције.¹⁵⁷ Он истиче Рожерове споразуме са Велфима у Немачкој и савез са Лујем VII који је био уперен против Конрада III. Сада се враћамо на податак код Кинама да је током поморске битке између Ромеја и Сицилијанаца 1149. наишао француски краљ враћајући се из Палестине. Наводно су га Ромеји заробили, али је уз помоћ сицилијанских одреда ослобођен. Тек на основу других извора видимо смисао и значај Кинамовог спомена краља Луја. Рожер II је искористио присуство француског краља у његовој краљевини да би с њим преговарао у Потенци о будућем крсташком рату против Византије, чиме је хтео да заправо направи штит савезника уперен ка Манојлу и Конраду. Иако је папа Јевгеније III био против оваквог савеза због превеликог јачања Сицилије, која се ширила на рачун његових поседа, било је и оних који су подстицали Рожера на такав један рат. Опат Клинија Пјер Пречасни је по повратку из Другог крсташког рата тражио од краља Сицилије да нападне Византију из освете за њихову издају хришћанске ствари у Светој земљи. Колико год Јевгеније III био подозрив према Рожеру, као што смо видели договор јесте постигнут 1150. у Чепрану. Распоред снага је био такав да су антивизантијску коалицију, из разних интереса, чинили Сицилија, Велфи, Француска, Угарска, Србија и Папска држава, док су савезници Византије у том тренутку били Немачка и Млетачка република.¹⁵⁸

3. Манојлова политика према Краљевини Сицилији од 1154. до 1180. године

За период до мира између Византије и Сицилије 1158. византијски извори, Кинам и Хонијат, пружају највише информација.¹⁵⁹ Поготову је значајан Кинамов опис кампање 1155/56. Ипак, и други неавизантијски извори употпуњују њихове наративе. За период након ратова

¹⁵⁶ Magdalino, *Empire of the Komnenoi*, 638.

¹⁵⁷ Острогорски, *Историја Византије*, 360.

¹⁵⁸ *Ibid*; Angold, *Byzantine Empire*, 169-171; Matthew, *Kingdom of Sicily*, 59-60, 266; Станковић, *Манојло Комнин*, 125-126;

¹⁵⁹ Angold, *Byzantine Empire*, 171; Matthew, *Kingdom of Sicily*, 268-269.

у Италији византијски извори су веома шкрти, једино Хонијат пружа неколико непотпуних података.

Након смрти Рожера II на престо је дошао његов син, млади и непопуларни Гијом I. Његову владавину су обележили како унутрашњи тако и спољни немири. Због тога је у Мецођорну запамћен као Гијом Лоши. Заправо, највећа *мана* новог краља је био његов адмирал. Наиме, првих година своје владавине Гијом је био у сенци адмирала Мајонеа из Барија (1151-1160). Кинамово сведочанство да се гроф Лоритело побунио јер није он постао најмоћнији човек у држави већ неко други је заправо истина, узимајући у обзир сицилијанске изворе. Тај Лорителов супарник је заправо Мајоне, иако га Кинам не именује, мада ће га касније Хонијат оловити као особу с којом је Аксук преговарао око склапања примирја. Гроф Лоритело је био љубоморан на Мајонеов утицај на краља и његово место најмоћнијег човека у држави. Сицилијански извори оптужују управо Мајонеа за сукоб између краља и Лоритела. Међутим, било је ту још фактора. Цела побуна из 1155/56. заправо представља нестабилност краљевства које је Рожер II оставио свом сину. Проблем није била само унутрашња опозиција, мада Мајоне јесте био у лошим односима са племством. Гијому су представљали претњу и спољни непријатељи, а од свих највише нови владар Немачке Фридрих I Барбароса (1152-1190). Барбароса је 1155. отишао у Рим како би био крунисан царском круном и то је изазвало подозрење у Краљевини Сицилији. Окидач за побуну је ипак био покушај да се зароби Лоритело у Капуи маја 1155, који је након тога дезертирао и хтео да се обрати Барбароси за помоћ. Осим њега, заробљен је и главни конетабл Апулије те се велики део племства подигао на побуну, највише барони из Капуе и Абриџија, као и апуљски градови на чијем челу се налазио Бари.¹⁶⁰

Новонастале околности је искорио цар Манојло како би остварио своје планове из 1149. године. Насупрот царских претензија, савремена историографија се слаже у мишљењу да циљ кампање није било покорвање Италије, како то тврде наши извори. За тако нешто Византија није имала ни снаге с обзиром да Барбароса није прихватио учешће у рату против Сицилије јер је то сматрао противно својим интересима у том тренутку. Манојло је хтео да искористи незадовољство сицилијанских барона како би остварио свој утицај у Апулији и заузео приморске лучке градове, најпре Бари и Бриндизи, који су имали још увек већинско грчко¹⁶¹ становништво. Тај део Италије је до 1071. био део византијске теме Лангобардије (Апулије) и био је битан у стратешком смислу јер би спречио потенцијалне нападе на

---

¹⁶⁰ Loud, *Norman Sicily*, 453-455; Matthew, *Kingdom of Sicily*, 64, 268.

¹⁶¹ Под Грцима подразумевамо хеленофоне православце.

Балкан и омогућио контролу Јадрана. Дакле, овај освајачки рат се може тумачити и као одбрамбени, слично као и сицилијанско заузимање Крфа, зависно из чијег угла се посматра. Међутим, Кинамова тврдња да је Гијом прво нудио савез Манојлу па га је цар одбио нема потврду у другим изворима.¹⁶²

Гијому је византијски напад свакако представљао озбиљан проблем јер су узели учешћа и његови барони. Поред тога, краљ је био болестан у том тренутку те није сам могао да се позабави свим недаћама, а највећа је можда била побуна која је избила на југоистоку Сицилије. Иако су Ромеји заузели доста градова у Апулији, а кнез Робер II и Андре од Рупеканине Капуу, било је и доста барона који су до краја остали верни Гијому и они су заправо чинили већину. Андреа смо срели код Кинама када говори о рату за време мисије Алексија Аксуха, али било је и оних попут грофа Ришара од Андрије који је септембра 1155. пао у борби против Јована Дуке, или Бриндизија који није хтео да се преда Ромејима. Гијом је успео да исте године нађе савезнике који ће га извући из тешке ситуације. Склопио је савез са византијским непријатељима, угарским краљем Гезом II и млетачким дуждом Домеником Морозинијем (1148-1156)¹⁶³ против Манојла и папе Хадријана IV (1154-1159). Папа је екскомуницирао Гијома након што је овај напао Беневент 1155. и склопио је споразум са Ромејима, као што смо видели код Кинама, против сицилијанског краља. Али након битке код Бриндизија 29. маја 1156. када је уништена византијска војска у Италији, Гијом је поразио и остале непријатеље. Кнез Робер II Капуански је ухваћен и ослепљен, Лоритело је побегао из краљевства, а Хадријан IV је у Беневенту склопио коначни споразум са папом, процес који је био коначно завршен након 26 година. Краљ Сицилије је добио све оно што није споразумом у Чепрану и папа га је признао за владара Сицилије, Апулије, Капуе али и Напуља, Алмафија, Марсије и осталих до тада спорних области. Од тог тренутка односи између папе и сицилијанског краља су били одлични. Став историографије је да је византијска мисија била једино успешна ако се посматра из Кинамове призме освете за 1147, о чему је већ било речи како је то представљено у његовој хроници. Вероватно је зато Кинам и представио да је пре самог рата Гијом тражио савез да не би Манојло изгледао као губитник, већ човек који се осветио а затим склопио пријатељски споразум са краљем Сицилије.¹⁶⁴

---

¹⁶² Angold, *Byzantine Empire*, 172-173; Loud, *Norman Sicily*, 455; Magdalino, *Empire of the Komnenoi*, 638-639.

¹⁶³ Млечанима су увек били против да нека сила контролише Јадран као што је већ речено, били то 1149. Нормани или 1155. Ромеји.

¹⁶⁴ Loud, *Norman Sicily*, 455-456, 466; Matthew, *Kingdom of Sicily*, 63, 65-66, 270.

Циљ следеће Манојлове кампање под Алексијем Аксухом се више тумачи на основу Хонијатовог наратива, дакле да је Аксук послат у Анкону како би извршио притисак на Гијома током склапања примирја. Већ смо рекли да је преговарао са адмиралом Мајонеом око услова мира. Кинамов извештај је тачан тамо где каже да су сицилијански барони, конкретно Андре од Рупеканине, ратовали против Гијома уз помоћ Византије. Грофу Рупеканини је помагао и Барбароса и он је из Рима 1157-58. нападао територију Капуе. Међутим, након што су му и Манојло и Барбароса ускратили помоћ, морао је да прекине с ратовањем. Занимљиво је да Ромуалдо Салернитански каже како је Манојло пристао на мир тек након што је сицилијанска флота 1157. напала Евију. Претпоставља се да је та експедиција заправо она иста коју спомиње Хонијат на челу са Мајонеом из Барија која је стигла све до Цариграда. Дакле и једна и друга страна су тумачиле рат између Сицилије и Византије после 1156. у циљу вршења притиска да би дошло до мира.¹⁶⁵

Мир је коначно склопљен на пролеће 1158. године и већ смо видели које су биле његове одредбе, мада Анголд противно византијским изворима тврди да нису враћени заробљеници из Тебе и Коринта.¹⁶⁶ Овај споразум се другачије тумачи код савремених историчара. Острогорски је први заступао теорију да је овај потез био крај византијских претензија у Италији и уједно крај сна о светској империји.¹⁶⁷ По Анголду је циљ овог одрицања био сукоб са Барбаросом и стварања новог савеза са Сицилијом против Немачке. Немачки цар је био тај који је својим снагама потиснуо Аксуха из Анконе и Равене.¹⁶⁸ Међутим, најпотпуније тумачење је дао Магдалино. И након постигнутог мировног споразума са Сицилијом, Манојло је наставио да води преговоре са Барбаросом све до 1160. Магдалинова теорија је да се Манојло није одрекао својих царских претензија, већ да их је заменио. Уместо Калабрије и Напуља положио је право на Пентапољ (Анкону и њено залеђе), који је већ користио као базу за своје војне кампање у Италији. Он претпоставља да договор о томе да Пентапољ припадне Византији датира још из 1148, када је постигнут споразум између Манојла и Конрада у Солуну. Анкона је некад била део Равенског егзархата и с обзиром да је Венеција често била у сукобу са Византијом, Анкона је била стратешки повољна за даље акције у Италији. Осим тога, држање овог града је било значајно за контролу Јадрана. Разлози који су довели до пуцања овог немачко-византијског споразума су бројни. Барбароса није био спреман да дели своје царско право у Италији. Он је сматрао да је Италија немачка, а Угарска византијска сфера утицаја и по Анголду много

---

¹⁶⁵ Angold, *Byzantine Empire*, 172-173; Matthew, *Kingdom of Sicily*, 65-66, 268-269.

¹⁶⁶ Angold, *Byzantine Empire*, 173.

¹⁶⁷ Острогорски, *Историја Византије*, 362.

¹⁶⁸ Angold, *Byzantine Empire*, 173-174.

више простора византијски писци дају Угарској него Италији.¹⁶⁹ Осим тога, папа је био за мир и по томе ближи цару Манојлу. Односи са Немачком су додатно захладили када је 1159. умрла царица Ирина Берта. Све то је утицало да се од 1160. Манојло окрене савезу са новим папом Александром III (1159-1181), који је био против Барбаросе и његовог антипапе Виктора IV (1159-1164). Од тог тренутка главни Манојлов противник је био немачки цар и Манојло је ушао у шири савез коалиције око римског папе.¹⁷⁰

Главни савезник Александра III био је Луј VII, али су за Манојла били важнији они папини савезници у Италији који су били против Манојла. То је био управо краљ Гијом I који је био у савезу са папом, па преко њега и са француским краљем. Сицилија је била под сталном претњом немачког цара и он је чак 1163. склопио савез са Пизом и Ђеновом о заједничком нападу на норманску краљевину. Ствари су се погоршале јер је маја 1166. изненада преминуо сицилијански краљ. На престо је дошао његов малолтени син Гијом II (1166-1189), те је управу над државом преузела његова мајка Маргарита од Наваре, али пошто није могла сама да обузда сицилијанско племство позвала је свог рођака Стефана од Першеа да буде канцелар Сицилије и надбискуп Палерма. Стефанов положај је личио на ранију улогу Мајонеа од Барија за време Гијома I и племство се побунило против њега тако да су Перше и његове присталице протеране 1169, а на Сицилију су се вратили ранији изгнаници попут грофа Лоритела.¹⁷¹

Одмах након смрти Гијома I Манојло је хтео да склопи брак између младог краља Сицилије и своје кћерке порфирогенитне Марије. Озбиљност овог плана није баш најјаснија с обзиром да је Марија била верена за угарског принца Белу Алексија. У сваком случају, цар је послао Журдена, сина Робера II Капуанског, у Рим 1166. како би преговарао са Александром III о унији, али и о браку између малолтеног Гијома II и Марије Комнине. Сицилијанци су у том тренутку били подозриви јер је Барбароса поново био у Риму, али се никад није спустио јужније од тога. У повратку 1167. је опсео Анкону, а Млечани су Византији због преговора са Сицилијом ставили ембарго.¹⁷² Због ових спољних притисака, а можда и због плана да кћерку ипак уда за Белу Алексија, Манојло није спровео до краја брак Марије и Гијома II.

---

¹⁶⁹ *Ibid*, 179.

¹⁷⁰ *Ibid*, 173; Loud, *Norman Sicily*, 456; Magdalino, *Empire of the Komnenoi*, 638-639; Matthew, *Kingdom of Sicily*, 270; Острогорски, *Историја Византије*, 362.

¹⁷¹ Loud, *Norman Sicily*, 454, 457-459; Magdalino, *Empire of the Komnenoi*, 639; Станковић, *Манојло Комнин*, 183.

¹⁷² Angold, *Byzantine Empire*, 182, 199; Loud, *Norman Sicily*, 458; Matthew, *Kingdom of Sicily*, 270-271.

Међутим, Манојлу су се отвориле нове могућности након што је 1169. добио сина. Тиме је отпала царева ранија намера да га наследи деспот Бела Алексије. Поново је отворено питање брака његове кћерке те су се 1170-1172. водили преговори са Гијомом II, који је сада већ био пунолетни и самостални владар Сицилије. Ови преговори су као што смо видели описани код Хонијата и он каже да је цар увидео да овај брак није ни од какве користи за Ромеје те је одустао. Магдалино сматра¹⁷³ да је сваки савез са папом или Барбарасом имао за циљ стицање положаја у Италији. Он заправо целу Манојлову политику против Немачке тумачи као притисак који је вршен како би Барбароса поново постао савезник Византије. Због тога ниједан од два покушаја да се склопи брак није успео. Манојло је био спреман да сарађује са папом или немачким царем како би остварио своје планове у Италији, што би значило да се ипак није одрекао царских претензија, само је добио реалније и скормније циљеве. Пошто византијска принцеза није стигла на Сицилију, удружене немачко-млетачке снаге су напале Анкону чиме је у дипломатском смилу Манојло остао поражен, без савезника на Западу. Осим тога, већ лоши односи између Цариграда и Венеције, коначно су нарушени 12. марта 1171. због погрома Млечана и конфисковања њихове имовине, као што смо видели код Хонијата. То је био врхунац византијско-млетачког сукоба.¹⁷⁴

Мир између Византије и Сицилије из 1158. је коначно пропао 1172. године. Пошто је и други пут остао без византијске принцезе Гијом II се окренуо северним савезима и на крају се оженио Џоаном, кћерком енглеског краља Хенрија II (1154-1189). Краљ Сицилије је попут свог деде Рожера II водио активну медитеранску политику, а за разлику од свог оца Гијома I Лошег, Гијом II је остао упамћен као Добри. Смер његове политике смо видели код Хонијата, када је Гијом II подржао 1175. Млечане у борби против Византије, те је Манојло морао да им врати старе привилегије како би их одвојио од Сицилије. Коначни крах Манојлове политике у Италији је био мир у Венецији 1177. између Барбаросе с једне и коалиције Александра III с друге стране, укључујући и Гијома II. Овим споразумом је нестала могућност да се Манојло умеша у конфликт између завађених страна у Италији како би остварио своје претензије, с обзиром да је мир био потписан на петнаест година. Пораз код Мириокефалона није ишао на руку Манојловој западној политици, а папа након тога није сматрао византијског цара својим савезником. Ипак, односи између Рима и Цариграда су остали добри, а Манојло је као што знамо на основу Хонијатове историје успео да се ороди са западним владарским породицама – Марију је удао за Ранијерија од Монферата, а сина Алексија је верио за Агнезу, кћерку Луја VII која ће у Византији добити

¹⁷³ Magdalino, *Empire of the Komnenoi*, 639-640.

¹⁷⁴ Angold, *Byzantine Empire*, 199; Matthew, *Kingdom of Sicily*, 271-272; Острогорски, *Историја Византије*, 365; Станковић, *Манојло Комнин*, 184-186.

име Ана. Циљ Манојлове брачне политике је био да се створи савез против Немачке. Таква је била Манојлова политичка заоставштина након смрти 1180. године.¹⁷⁵

4. Освајање и ослобођење Солуна

Након Манојла, следећа три цара су водила више изолационистичку политику, што је по Магдалину била последица Манојлове изразите латинофилије.¹⁷⁶ За период од 1180. до 1185. историчари се највише ослањају на Јевстатија Солунског и Никиту Хонијата и дати период је реконструисан на основу њихових списа. Ипак, и овде треба на пар места употпунити њихов наратив резултатима савремених историјских истраживања.

Што се тиче Андрониковог преузимања власти 1182. и покоља Латина, треба рећи да је то била нека врста антилатинске реакције која је кулминирала због пролатински оријентисаног намесништва протосеваста Алексија Комнина и царице Марије Ксеније, што је заправо било изражено наслеђе Манојловог времена. Том приликом су највише страдали Пизани и Ђеновљани из Цариграда. Због тога су једино Млечани били спремни да помогну Андронику у тренутку када су Сицилијанци напали Византију. Њима је одговарало уклањање Ђенове и Пизе 1182. јер су онда они могли да се прошире на њихов рачун у Цариграду и слободно заузму тржиште.¹⁷⁷

Могуће да се сицилијански напад из 1185. не би ни десио на је Андроник водио проаткивну дипломатију на западу или да је имао праве савезнике. Антилатинска реакција из 1182. је само послужила три године касније као повод Сицилији да нападне Византијско царство. Међутим, историографија препознаје још неколико разлога. Сама Манојлова смрт је била повод да се Гијом II умеша у унутрашња питања Византије. Још је Гискаров рат из 1081. створио преседан за касније потенцијалне освајаче да граде свој *casus belli* тиме што штите права *правог* цара и због тога улазе у сукоб са актуелном власти у Цариграду. Након Манојлове смрти, бројни владари попут Беле III (1172-1196), Стефана Немање (1166-1196) или Килиц Арслана II (1156-1192) су добили повод да се обрачунају са Андроником, правдајући то заштитом права младог Алексија II Комнина. Тако је исто поступио и Гијом II који је уз себе имао још и византијске пребеге. Два Алексија су била на палермитанском двору пред напад 1185. и обојица су полагала право на престо. Магдалина зато Гијомова кампања подсећа на ратове које су са Византијом водили Гискар, Буемон I (1085-1111) и

---

¹⁷⁵ Angold, *Byzantine Empire*, 199, 201-202; Loud, *Norman Sicily*, 458, 471; Magdalino, *Empire of Komnenoi*, 640; Matthew, *Kingdom of Sicily*, 271, 273, 276-277; Влада Станковић, *Манојло Комнин*, 204-205;

¹⁷⁶ Magdalino, *Empire of the Komnenoi*, 648-649.

¹⁷⁷ *Ibid*, Острогорски, *Историја Византије*, 370-371.

Рожер II.¹⁷⁸ О томе је већ било речи да Гијомови поводи личе доста на Гискарове, ако не толико на Буемонове и Рожерове, мада свакако има заједничких елеманата. Међутим, занимљиво је да на том месту у изворима скоро да ни нема поредби са Гискаром што је веома необично. За разлику од Кинама који користи мотиве из Алексијаде како би величао Манојла, Јевстатије и Хонијат се не служе неким јаснијим алузијама, што је поготову необично за Хонијата. Осим тога, не треба заборавити и снагу Сицилије тог доба. Гијомова флота је била веома активна на Медитерану и 1174. је напала Александрију, а 1182. Балеарска острва. Чак се сматра и да је поход из 1185. на Солун претеча оног из 1204. године, само што је много неозиблије спроведен. Био то случај или не, Хонијат је сигурно пад Солуна видео као пример у малом онога што ће се касније десити у Цариграду.¹⁷⁹

Што се тиче самих војних операција, византијски извори су били добро обавештени. Хонијат је тачно навео да је флоту предводио гроф Танкред оф Лечеа, а копнену војску грофови Ришар од Ачере и Алдуен, који је вероватно имао титулу сенешала. Јевстатије је такође у праву када тврди да су Сицилијанци са собом имали сараценске трупе. Нормански владари су, још пре него што су имали краљевску титулу, регрутовали и муслиманске одреде са Сицилије које су користили током целе своје историје. Још једна ствар коју спомиње Јевстатије, али која се можда често превиђа је улога епидемије у слому латинске војске.¹⁸⁰

Постоји и пар детаља који се не спомињу у изворима или који благо прелазе временски оквир овог рада, али их свакако треба споменути. Након што је освојен Драч, сицилијанска флота је на путу ка Егејском мору освојила Крф, Кефалонију и Закинтос. Иако су Драч и Крф ослобођени 1186. године, Кефалонија и Закинтос су остали трајно изгбљени. Такође, сицилијански заробљеници у Цариграду, конкретно главнокомандујући грофови, пуштени су назад на Сицилију верованто око 1187. када је постигнут споразум о примирју.¹⁸¹

---

¹⁷⁸ Magdalino, *Empire of Komnenoi*, 660.

¹⁷⁹ *Ibid*, 650, 661; Angold, *Byzantine Empire*, 268; Loud, *Norman Sicily*, 471; Matthew, *Kingdom of Sicily*, 264, 271-272, 276-277; Станковић, *Манојло Комнин*, 222-223.

¹⁸⁰ Loud, *Norman Sicily*, 449; Matthew, *Kingdom of Sicily*, 255-277; Острогорски, 377.

¹⁸¹ Matthew, *Kingdom of Sicily*, 278; Острогорски, 375, 377.

V Специфичности византијско-сицилијанских односа

За неке специфичности византијско-сицилијанских односа није било места у хронолошком приказу и анализи византијских извора. Поред тога, о неким питањима византијски извори не износе податке, или зато што не желе, или јер ни не знају за њих. Због тога у овом поглављу треба дати преглед одређених карактеристика које се провлаче или не провлаче кроз анализиране наравитиве.

1. Слика другогa и културолошке разлике

Ромеји су се током периода од 1130. до 1185. често сусретали са Сицилијанцима. Међутим, нису увек осећали потребу да их опишу, или да дефинишу себе у односу на њих. У датом периоду, највише таквих описа имамо за време окупације Солуна када су Ромеји живели заједно са Сицилијанцима, што значи да је Јевстатије највише писао о томе. Хонијат такође износи неке релевантне податке, чак и када говори о Солуну, док код Кинама имамо најмање редова посвећених овој теми.

Прва ствар која се примети код две идентитетске групе је физички изглед, а наши извори не пропуштају да спомену како су се по облачењу и шишању разликовали од Латина. Хонијат каже да заробљени Ромеји у Солуну нису имали никакве везе нити сличности са Сицилијанцима, чак ни када су говорили њихов језик. Потпуно су се разликовали и по питању одевања. Јевстатије ипак додаје да током латинске власти у Солуну, Ромеји су били скоро скроз наги јер није било одеће, а наређење је било да нико не сме ићи покривене главе. Ово је такође утицало да се Ромеји у Солуну разликују од освајача, али не само по својим изворним разликама у начину облачења, већ и с обзиром да су нови господари града увели посебни одевни код како би се сви додатно разликовали и како би тиме Ромеје ставили у потчињени положај. У ромејском свету који је био веома дефинисан класном хијерархијом, Јевстатије каже да се због ове уредбе ни Ромеји између себе нису разликовали, изгадајући сви исто. То је за Јевстатија, али и за сваког другог Ромеја XII века, представљало у најмању руку нецивизацијску тековину и директно рушење њихове традиције. Сицилијанци су им бранили да носе било какву фину одећу, а наравно и ношење оружја је било најстроже забрањено. Поред одеће, ни начин на који су ова два народа шишала браду и косу није био исти. Јевстатије каже да су Латини мрзели њихове дуге косе и браде, те су их све редом обријали и ошишали. Хонијат даје мало другачији опис где каже да су Сицилијанци

Ромејима чупали браде исмевајући их јер су биле тако дуге, приморавајући их да и њихове наликују латинским, које су биле кратко ошишане и овалног облика.¹⁸²

Друга важна разлика је било питање религије. Верска припадност у Средњем веку је било од круцијалног значаја, и с обзиром да Сицилијанци и Ромеји нису припадали истој конфесији, овај аспект се често спомиње у изворима. Већ је било речи о томе како су се Латини опходили према православним храмовима и светињама у Солуну, што вероватно најбоље показује да их нису доживљавали као своје храмове и светиње. Да јесу, не би било две истовремене службе на грчком и латинском, као што је Јевстатије описивао. Грофови који су даривали православне светиње су више изузетак него правило, барем по сведочењу византијских извора.

Разлике између Рима и Цариграда у верском смислу су до средине XII већ биле прилично велике. Код Кинама имамо податак да је наводно папа, када је ставио латинске бароне под интердикт јер су помагали Аксуху, рекао да су сви Латини, па тако и Сицилијанци против који су ратовали, били припадници исте цркве за разлику од Ромеја и да не постоји никаква сличност између Старог и Новог Рима. Занимљиво је да Кинам ове речи ни износи сам, већ каже да су тако нешто говорили Латини, конкретно папа. Јевстатије наводи више разлика у верским обичајима два народа, иако је био цењен међу Сицилијанцима јер је могао са њима да прича о теологији. Занимљиво је да су још првог дана након што су заузели Солун Сицилијанци забранили употребу клепала. По Јевстатију, Латини нису познавали коришћење овог предмета. Када се 14. септембра 1185. на дан прославе Крстовдана ипак чуло клепало, у граду је настао општи метеж. Латини су тражили од Ромеја да им објасне сврху његовог коришћења и тек након дужег објашњава Ромеји су их убедили да им дозволе употребу клепала. Јевстатије се чудио зашто је Латине више плашило клепало код цркве Св. Софије, него рецимо звона на цркви Св. Димитрија. Рекли су му да су мислили да је неко од Солуњана можда био у Цариграду када је клепало служило као тајни знак за Андроников долазак на власт. Ова прича показује колики је одјек Андрониково преузимање власти и покољ Латина у Цариграду имао на Сицилији. Последња перипетија је верованто и најконтраверзнија. Током пљачке Солуна када су убијани људи по граду, многи су у тренутку пре него што им је била одрубљена глава изговарали *κύριε ἐλέησον*. Латини су се смејали на ове њихове речи питајући се шта ли значе. Како Мелвил-Џоунс наводи, ова синтагма је као фраза преузета у римокатолички обред и постоји у обе цркве.¹⁸³ Тешко је

---

¹⁸² *Chonates*, 300-301, 304-305; *Eustathios*, 478-480; 486-487.

¹⁸³ *Eustathios*, стр. 215.

поверовати да Сицилијанци (који су, још и уз сву употребу фразе у римокатоличанству, долазили из средине са јаким православним елементом, као што ћемо видети у следећем потпоглављу) нису разумели значење ових речи и да су исмевали Ромеје због истих. Ово је вероватно више Јевстатијев опис њихове безбожности како би их представио на што негативнији начин него стварно стање ствари.¹⁸⁴

Поред ових већих, било је и мањих културолошких разлика. Јевстатије истиче да су непријатељи нападали чак и болнице. Посебно описује како су из свог незнања просипали старо вино јер им није било довољно слатко. Ромеји су га, како сам аутор каже, користили за целивање рана, а не за пиће као Латини. Ипак, он се захваљује Богу што су освајачи умирали од прекомерне конзумације младог вина, телетине, свињетине и белог лука. Код Хонијата видимо и да су Сицилијанци исмевали Ромеје због других њихових особина. Када је Исак II слао писма Сицилијанцима да одмах напусте његову земљу, занимљиво да је Алдуен наводно одговорио како се цар не разуме у војне ствари већ само у књиге, понижајући га због те чињенице и верђајући његов начин живота уопште. Али по византијским писцима Латини нису били једино згрожени њиховом културуом, већ су јој се и дивили. Јевстатије наводи како су Ромеји продавали непријатељу разне вредне предмете по веома ниским ценама како би преживели, а ови су с друге стране били фасцинирани тим фино израђеним стварима које нису познавали јер су били варвари.¹⁸⁵

По Хонијату завист је и био разлог зашто су Сицилијанци толико мрзели Ромеје. О мржњи Латина према Ромејима говори и Јевстатије, али Хонијат даје и конкретне разлоге за њихову мржњу. Он каже да је њима земља Ромеја личила на рај, те су страшно желели да се докопају свих тих благостања. Из тога разлога су мрзели Ромеје и чинили им зло. Два народа су суштински толико била различита, и по Хонијату чак и када су се Латини претварали да су им пријатељи, између њих је био *највећи залив неслагања*.¹⁸⁶

2. Ћутање извора о сличностима и сицилијанском *ромејству*

Ако је веровати византијским изворима, сличности између Ромеја и Сицилијанаца као да није ни било. То су била два потпуно другачија света, са другачијим обичајима и схватањима, другог верског обреда. Међутим, ми данас знамо да је ово становиште далеко од истине. Не само то, већ је Краљевина Сицилија тих година вероватно била најсличнија држава Византији која није била део Византије, односно *византијског комонвелта*. Метју

¹⁸⁴ *Ibid*, 470, 490-491; *Kinnamos*, 171.

¹⁸⁵ *Choniates*, 365; *Eustathios*, 501, 503-506.

¹⁸⁶ *Choniates*, 301; *Eustathios*, 482-483;

то објашњава наводећи пример Србије и Русије.¹⁸⁷ Како каже, за разлику од ових средњовековних држава, Сицилија није културно зависна од Цариграда, већ је користила византијске обрасце за своје латинске храмове. Задужбине сицилијанских краљева изгледају као православне грађевине из тог периода, иако су припадале западном обреду. Византијски извори су прећуткивали ове сличности. Сицилијанци су за њих били само још један у низу варварских народа. Чињеница да су хтели да буду као Ромеји није могла арогантној византијској елити да буде комплимент или да их натера да прихвате Сицилијанце као себи сличне. Хонијат је то најбоље објаснио када је рекао да њима варвари завиде, а слично је и са Јевстатијевим примером како су Латини фасцинирани византијском уметношћу јер нису никад видели ништа слично (што заправо није био случај). Но они су и даље хтели да истакну како су Сицилијанци били на нижем цивилизацијском степену од Ромеја из најразличитијих разлога, од којих је већина била политичке природе. Али сицилијанска канцеларија и уметност сведоче да су Нормани били фасцинирани византијским узорима и да су их често опонашали.

За разлику од осталих освајача који су долазили у контакт са византијском цивилизацијом, Нормани су се трудили више од свих других да личе на византијске царе и да се адаптирају на јужну културу Медитерана где је господарио византијски утицај. Тиме је Рожер II хтео да настави византијску традицију Римског царства на простору Мецођорна. Иако су нормански краљеви били франкофони римокатолици из северне Европе, палермитански двор и сицилијанска дворска уметност су све следиле обрасце византијске културе, и још је Рожерово краљевско крунисање 1130. било спроведено по угледу на византијски церемонијал. Ово је било веома битно за политички престиж на Медитерану и Европи тог доба, а све то је додатно увело Сицилију и Византију у међусобни сукоб. „Нормани су постали највећа и главна непосредна претња царству, управо због своје географске близине територијама Византије и преузимања византијских образаца у дипломатији и идеологији.“¹⁸⁸ Самим својим опонашањем Византије, Сицилија је хтела да стекне примат на Медитерану и замени Царство са истока новим царством чије би седиште било у Палерму.¹⁸⁹

Палермо, као и остали градови Мецођорна, је био упориште сицилијанске ктиторске делатности која се базирала на византијској архитектури XII века. Грчки уметници су декорисали норманске задужбине широм краљевства. Међу најзначајније спадају Рожерова

¹⁸⁷ Matthew, *Kingdom of Sicily*, 206.

¹⁸⁸ Станковић, *Манојло Комнин*, 222.

¹⁸⁹ *Ibid*, 121; Angold, *Byzantine Empire*, 206; Matthew, *Kingdom of Sicily*, 113, 189-190.

катедра у Чефалуу и капела Св. Петра позната као Палатина у Палерму. И катедра и Палатина имају приказ Христа Пантократора у главној куполи, који је рађен по угледу на византијског Пантократора из истоименог манастира у Цариграду, задужбини цара Јована II Комнина. На Рожеровој капели постоји чак и натпис на грчком где се наводи година 6651. (односно 1143. AD). Употреба цариградског рачунања времена *AM* није била реткост на Сицилији. И краљев адмирал Георгије Антиохијски је подигао своју задужбину у Палерму, Богородичину цркву познату као Санта Марија дел'Амираљо (Адмиралова Св. Марија) или Марторана. На свом златном новцу, који је био једини златник западноевропског владара у то време, краљ Рожер II је представљен у византијској царској одори, док на печату из 1144. има и браду. Ови описи ликовних представа сицилијанских краљева су још занимљивији када се сетимо како су Јевстатије и Хонијат описивали да Латини Ромејима шишају и чупају браде и да их исмевају због њиховог изгледа. Можда би то било разумљиво да су Рожерови наследници напустили праксу имитирања византијских царева, али на исти начин је био приказан и Гијом II, који је у политичком смислу доста личио на свог деду. Његова најзначајнија задужбина је катедра у Монреалеу код Палерма. Сврха ове катедрале је била да буде својеврстан династички маузолеј, за разлику од оне у Чефалуу Рожера II која је служила само као краљева гробница. Гијом је пренео посмртне остатке својих родитеља у Монреале, где је направио место и за свој саркофаг. Ипак, за разлику од Рожера Гијом II је идеолошки више следио обрасце Рима и Енглеске, док је стил израде мозаика и ликовних представа и даље остао византијски. На ово је вероватно утицала и чињеница да се Гијом II након неуспеха да се ожени порфирогенитном Маријом окренуо северној Европи и оженио енглеску принцезу Џоану.¹⁹⁰

Није само сицилијански двор био окренут узорима у Цариграду. На североистоку Сицилије (познатом као Вал Демоне) и у Калабрији Грци су и даље чинили већинско становништво. Били су православни по питању обреда, а језик службе је остао грчки. Временом су сви морали да признају папину врховну јурисдикцију, мада су поједине монашке заједнице одржавале контакте са Цариградом. Грци су имали своје цркве и манастире, а центар православног монаштва је био манастир Сан Салваторе (Христа Сотира/Спаситеља) у Месини, који је био дарован и од стране норманских краљева и од племства. Највећи грчки град у краљевству је био управо Месина. За разлику од Апулије која је такође имала јак етнички грчки елемент, на Сицилији и Калабрији није никада постојала та врста анимозитета под грофовима Сицилија као у Гискаровој Апулији. На Сицилији су Нормани протерали муслиманске емире, а у Апулији директну византијску власт. У сваком случају,

---

¹⁹⁰ Loud, *Norman Sicily*, 468; Matthew, *Kingdom of Sicily*, 197-205.

с обзиром да је већина Грка била учена, многи су чинили саставни део сицилијанске бирократије. Иако су многи писара на Сицилији и Калабрији били Арабљани, највећи број су били Грци. У севернијем делу краљевства као што је Тера ди лаворо¹⁹¹ канцеларија је функционисала по угледу на лангобардске кнежевске канцеларије, али су у јужном делу преовлађивали Грци, а с обзиром да су грофови Сицилије ујединили Мецођорно, и њихова делатност се проширила на цело краљевство. Најбољи пример за то су сицилијански адмирални. Ова титула која је оригинално гласила емир емира или на грчком архонт архоната, постала је у латинском адмирал адмирала. Адмирал је био заповедник сицилијанске флоте, али и нека врста првог министра за време Рожера II. Ови најмоћнији људи у држави су током његове владавине све до 1151. били Грци, Христул и Георгије Антиохијски, а те године је на чело флоте дошао поново један ненорманин, Лангобард¹⁹² Мајоне из Барија. Латинизација краљевске бирократије је почела полако још од 1127. године, али латински преовлађује тек за време адмирала Мајонеа након смрти Рожера II. Ипак, документи на грчком никад нису у потпуности изашли из употребе за време норманских краљева, а осим тога, сви арапски документни са Сицилије су заправо преписи из норманског периода које су углавном направили Грци.¹⁹³

Грци су били активни и у осталим доменима културног и привредног живота. При изради флоте биле су ангажоване грчке занатлије. Византијска књижевност је такође била значајна, те су многи преводи класичних дела непознатих на Западу настали на Сицилији. Ту је и пример чувене Сицилијанске хронике, преписа хронике Јована Скилице, која је настала на Сицилији у XII веку. То је једина византијска хроника са илуминацијама и претпоставља се да је рађена по подлошку из Цариграда, али није сигурно да ли је и подложак садржао илуминације. Овај вредан рукопис је управо настао у норманској краљевини и на њему су радили локални Грци са Сицилије и данас се чува у Народној библиотеци Шпаније у Мадриду.¹⁹⁴

3. Сицилијански Нормани у Визанији

Односи између Сицилије и Византије у овом периоду су подразумевали не само да је било Грка на палермитанском двору и сицилијанској војсци, већ и да је било сицилијанских

---

¹⁹¹ Тера ди лаворо је историјски назив који почиње да се користи од овог периода и означавао је простор кнежевине Капуе, северно од Калабрије и Апулије. Ова област се данас налази на територији данашњих италијанских регија Кампаније, Лација и Молизеа.

¹⁹² Лангобардима извори називају оно што бисмо из данашње перспективе назвали етничким Италијанима у Мецођорну који су били римокатолици и говорили романским језиком. Извори тог доба их разликују од Ломбарда који су били са севера Италије.

¹⁹³ Loud, *Norman Sicily*, 460, 464; Matthew, *Kingdom of Sicily*, 86, 191, 211-212.

¹⁹⁴ Matthew, *Kingdom of Sicily*, 119, 260.

Нормана на византијском двору и византијској војсци. Док су Грци у Мецођорну били староседеоци (барем већина, али било је и изузетака као што је био случај са Георгијем Антиохијским који је дошао у Палермо из Антиохије преко Египта), Нормани су одлазили у Византију тражећи војну службу или уточиште као политички противници сицилијански владара. Све ово се дешавало и у ранијем периоду још од XI века.

И током година којима се бави овај рад у византијској војсци је било норманских војника. Хонијат их сомиње још за време војне кампање Јована II на истоку 1138. током опсаде Ларисе¹⁹⁵ на Оронту.¹⁹⁶ У другом поглављу овог рада сретали смо норманске војнике при ослобођењу Крфа 1149, браћу Петралифа, као и нормански одред који је дезертирао пред битку код Бриндизија маја 1156. године.

Браћа Петралифа (Πετραλίφας) су заправо пример друге групе Нормана у Византији. То су асимиловани Нормани који су пребегли у Византију, а временом су они или њихови потомци постали део византијске аристократије. Петралифе вуку порекло од извесног Пјера из Алифеа који је након смрти Робера Гискара пребеглао на двор Алексија I Комнина, код кога је нашао службу. Његови потомци су и браћа Петралифа из 1149. године. Ова породица норманског порекла из Дидимотике је остала посведочена и у каснијој византијској историји.¹⁹⁷

Сличан пример као браћа Петралифа је кесар Јован Рогерије (Рожер) Даласин. Кесар Рожер је по оцу био норманског порекла, а по мајци изданак чувене византијске породице Даласин. Титулу кесара је стекао оженивши се Маријом Комнином, најстаријом кћерком цара Јована. Након тастове смрти, Рожер је желео да заузме византијски престо док Манојло још није осигурао своју власт. Рожер се окружио људима који су му били лојални, а међу њима Кинам посебно истиче кнеза Капуе Робера II. Капуански кнез је као и гроф Александар од Конверсана био један од барона који су побегли на византијски двор јер је био протеран за време владавине краља Рожера II и већ је било речи о њиховој улози у сукобима између Византије и Сицилије. Што се кесара Рожера тиче, његов покушај узурпације престола није успео јер није имао одговарајућу подршку у Цариграду. Занимљиво да је његова жена Марија, Манојлова старија сестра, била та која је по Кинаму спречила кесара у завери против младога цара, сачувавши престо свом брату тако што је убедила Цариграђане да уклоне Рожера. Након тога кесар је провео неко време удаљен од престонице да би касније

---

¹⁹⁵ Данашњи Шаизар у Сирији.

¹⁹⁶ *Choniates*, 30.

¹⁹⁷ ODB, 1643.

поново добио службу. Последњи задатак који је имао био је да са Андроником Комнином 1152. оде у Антиохију. Требало је да склопи политички брак са антиохијском удовицом Констансом (1130-1163) након смрти кнеза Рејмона (1136-1149). Због Рожерових година, кнегиња није прихватила његову понуду и кесар се вратио у Цариград не постигавши ништа, након чега се замонашио.¹⁹⁸ Можда је Рожер био послат на ову мисију с обзиром да је био полунорманин, а Констанса је по оцу Буемону II Антиохијском (1111-1130) била Отвил, као и сицилијански краљеви, дакле и она је била Норманка.

Кесар Рожер и Марија нису били једини пример брака између Нормана и Комнина. За жену Манојловог старијег брата Андорника, севастократорису Ирину се претпоставља да је највероватније и она била норманског порекла. То је сигурно био разлог зашто ју је Манојло за време проласка латинске војске кроз византијске територије током Другог крсташког рата затворио у манастиру Христа Пантократора, увек плашећи се потенцијалне претње од своје снахе. Њени синови су били протосеваст Јован и протосеваст Алексије. Први је био верни Манојлов сарадник који је погинуо у бици код Мириокефалона 1176, а други фактички владар Византије од 1180. до 1182. када је завео Манојлову удовицу Марију Ксенију (која је као антиохијска принцеза такође имала норманске крви).¹⁹⁹

Присуство Нормана у Византији у овом периоду није било ништа страно. Они су чинили најобичније војнике, али су били и чланови највише аристократије која је успела да се ороди са царском породицом Комнина.

4. Тирани Сицилије

За крај овог поглавља треба скренути пажњу и на посебан начин како се у византијским изворима назива владар Сицилије. Поред речи краљ (ῥῆξ), много чешће се користи вредносно обојени термин тиранин (τύραννος). Из тог разлога је реч тиранин у овом раду увек написана курзивом како би се истакло када су извори користили овај термин да ослове сицилијанског монарха.

Термин *тиранин* се појављује на више места код сва три аутора чија су дела анализирана у овом раду. Нико посебно не објашњава зашто користи овај термин осим Јевстатија Солунског. Он каже да су владари Сицилије тирани *ὡς οἱ Διονύσιοι καθ' ἰστορίαν βεβαιωῦνται οἱ Φαλάριδες, καὶ ὅσοις δὲ ἄλλοις τὸ ἐκεῖ ἄρχειν τυραννεῖν καὶ ἦν καὶ ἐλέγετο.*²⁰⁰ Разлози су дакле

¹⁹⁸ *Ibid*, 1802-1803; *Kinnamos*, 36-38; 122-123; Magdalino, *Empire of the Komnenoi*, 636; Станковић, *Манојло Комнин*, 95.

¹⁹⁹ Станковић, *Манојло Комнин*, 68-70.

²⁰⁰ *Eustathios*, 417.

како начин њихове владавине, тако и то што су узурпирали царска права на Сицилији. О овоме је већ било нешто речи у трећем поглављу. Дакле гроф Сицилије је узео краљевску титулу. Гроф није ништа друго него варварски облик грчке речи комит. Али пре грофа на простору целог Мецођорна се налазио дукс под врховном влашћу византијског цара. Дакле, крунисањем за краља сицилијански владари су постали тирани, узурпатори на територији која припада цару Ромеја. Учени Јевстатије показује да су тирани Сицилије и раније постојали, јер савремене тираније Сицилије упоређује са чувеним античким тиранима Дионисијем и Фаларидом, наводећи њихова имена у множини како би тиме означио све тираније а не само њих двојицу, који су били најпознатији. Он цитира Аристотела који је говорио да су тираније успешне две генерације, а за време треће пропадају. Међутим, Јевстатије каже да је Гијом II изузетак од правила јер је он трећи тиранин Сицилије, а тиранида и даље постоји и тиранину је одлично ишло у сукобу са Ромејима.²⁰¹

Да ли је ово тумачење и виђење ствари било специфично само за Византију, односно да ли је Јевстатијево објашњење оригинално? Кинамово дело, које је настало пре Јевстатијевог, такође назива краљеве Сицилије тиранима. Међутим, византијски извори нису били једини који су користили овај термин. Лауд наводи да су разни извори, чак и сицилијански (конкретно Иг Фалкан) називали краља Рожера II тиранином. Он то повезује са приликама у којима је извршено крунисање 1130. године. Пошто је Рожера крунисао антипапа Анаклит II током шизме у Риму, његова краљевска власт је била нелегитимна. Осим тога, Лауд каже да су и немачки аутори називали краља Сицилије тиранином због немачких претензија на Италију током XII века.²⁰²

Значи да су савременици како са Сицилије и из Византије, тако и шире, називали краљеве Сицилије тиранима. Ако узмемо у обзир да је коришћење овог термина дошло у Византију, уместо да су сами византијски писци почели да га користе, можемо размотрити зашто се и задржало, односно зашто су га Ромеји прихватили. Нелегитимни начин крунисања за византијски свет није био битан. Да је папа Иноћетније II крунисао Рожера 1130, Ромеји би исто доживели овај догађај. Разлог зашто Кинам наводи крунисање из 1139. а не из 1130. није због легитимитета да је круну признао једини права папа, већ чињеница да је католички свет тада признао Сицилију за краљевство. Рожеров положај се као што смо видели није много променио са стицањем круне 1130. године и морао је и даље да се бори са широком опозицијом, чак и већом него раније. Овај сукоб ће трајати све до споразума у Чепрану,

---

²⁰¹ *Ibid.*, 417, 421.

²⁰² Loud, *Norman Sicily*, 459.

односно у Беневенту када су папе и сицилијански краљеви постали поново савезници након више деценија.

Други разлог има много више смисла. Исто као што су и Немци видели повреду својих царских права Рожеровим крунисањем, видели су и Ромеји. Та права су остала трајно нарушена, док је питање легитимета због антипапине круне било од мањег значаја. Још су Јован II и Лотар III почели да ступају у јаче дипломатске односе, јер су оба цара видела претњу у новој краљевини у Мецођорну. Врло је могуће да је ова дипломатска интеракција утицала и на то да ромејски свет прихвати карактерисање сицилијанског краља као тиранина. Не треба занемарити ни сицилијанске бароне који су бежали на немачки и византијски двор, ширећи вероватно неку врсту пропаганде против њиховог краља. Све то је сигурно утицало да византијски писци прихвате синтагму тирана Сицилије, као што је близак Манојлов сарадник Јован Комнин који је доста простора у свом раду посветио односима између Манојла и немачких царева. С друге стране, велики византијски интелектуалац као Јевстатије Солунски, који је писао коментаре на бројне античке класике, у литерарном маниру је нашао и корене сицилијанског *тиранства* управо у античким тиранима на Сицилији. Учени Ромеји су волели да повезују феномене и људе из далеке прошлости са савременим појавама, те је сигурно тако и Јевстатије искористио прилику у свом делу да покаже како су владари Сицилије одувек били тирани, а то су били и у његово време. Поред тога, он додаје и јасан разлог због ког су сада тирани, а то је узурпација византијских права на Мецођорно. Тирански начин владавине се уклапа у целокупну слику о узурпаторима и непријатељима Ромеја.

VI Закључак

Византијски наративни извори су најбитнији за разумевање византијско-сицилијанских односа од 1130. до 1185. године. Они су веома тенденциозни и пристрасни, али управо зато се овај рад и посветио њиховој анализи. Сва три извора која нам говоре о тим догађајима су написана на другачији начин, те нам дају различите перспективе. Иако се Кинамово и Хонијатово дело посматрају често заједно, у овом раду је Кинамов спис стављан насупрот Хонијату, који се често слаже, или само допуњује Јевстатија. Иако су и Кинам и Јевстатије Солунски били људи блиски Манојлу, због другачије сврхе њихових историјских дела, Хонијат следи Јевстатијево сведочанство, али је углавном у сукобу са Кинамовим. Јевстатије и Хонијат су посматрани као пример византијске интелектуалне елите, баш као и Ана Комнина. Хроника Јована Кинама ту остаје по страни, иако се по заступљености војних тема и опису византијско-норманских односа доста наслања на Анину историју. Могуће да је Кинамово дело остало незавршено, а не несачувано. Ако претпоставимо да је незавршено, то значи да Кинам можда није ни стигао да до краја обликује свој наратив, у маниру како је требало да изгледа по византијским мерилима. Хонијат с друге стране не прави довољно алузија којих има у Алексијади. Војни карактер Алексијаде је сличнији Кинамовој хроници него Хонијатовој историји. Осим тога, сам начин описивања догађаја је сличнији код Кинама и Ане, него код Хонијата и Ане. Док је у Алексијади главни јунак Алексије (ако занемаримо сврху дела да се величају Дуке и сама Ана), то је исто за Кинама Манојло. Разлика је што Кинам нема исте мотиве за писање као и Ана. Хонијат не прати једну личност. Он прати историју Ромеја по владавини царева. Манојлу јесте посвећен највећи број књига и он је корен каснијих проблема, али далеко да је он једини антихерој. Свакако не треба заборавити Андроника. Стога Хонијатов спис више личи на Пселову Хронографију, која је била узор и Ани Комнини. Све наведено значи да нека тумачења савремене историографије везана за византијске изворе нису увек потпуна, а византијско-сицилијански односи показују на који начин. Дело Јована Кинама заслужује већу пажњу модерне византологије. Слично је и са Јевстатијем који се више посматра кроз своје коментаре Хомера и осталих аутора класичне епохе, него као историчар.

Настанак Краљевине Сицилије је изазвао пажњу како Византије тако и Немачке. Уједињењем Мецођорна поново су оживели стари сукоби између Нормана и Ромеја, као за време Гискара и Буемона I. Византија је поново била присиљена да води активну западну политику и да остварује присније односе са италијанским поморским републикама, папом и Немачком. Већина битних политичких потеза које је Византија правила у XII веку били су инспирисани односима са Сицилијом. Царске претензије на Италију нису заборављене,

a један од разлога је тај што је нова краљевина представљала самим својим постојањем сталну претњу за Царство Ромеја. Нормани су се трудили да буду попут Византије по питању владарске симболике, они су користили византијску културу како би створили лични легитимитет, који им је био толико потребан, како ради сузбијања опозиције у сопственој држави, тако и против утицаја Рима и Немачке.

Директан сукоб се десио у тренутку када је Византија била најрањивија. *Хладни рат* између Византије и новонастале Краљевине Сицилије је ескалирао тиме што је Рожер II напао Византију како би сачувао свој положај растуће силе на Медитерану. То је увукло две државе у даље сукобе, нарочито након смрти првог сицилијанског краља. Како оружјем, рат се водио и дипломатским путем и Византија је често мењала савезнике, зависно од датих политичких прилика. Млечани и Немци су од византијских савезника, постали њени највећи непријатељи. С обзиром да су и Намачка и Византија полагале право на Италију, већи период сарадње је био тешко изводљив кад су се на два престола нашли људи попут Барбаросе и Манојла.

Покушај да се склопи политички брак између Византије и Сицилије је био само оруђе у учвршћивању положаја у Италији. Његова сврха, по мишљењу историографије, није било прављење трајног савеза између две државе. Могуће да је циљ био да се Сицилија увуче у византијску сферу утицаја, слично као и Угарска. Након што није успео силом, Манојло је покушао да кроз брачну политику контролише и обузда тиране са Сицилије. Међутим, Гијом II се окренуо против Византије, слично као Бела III и након Манојлове смрти искористиће преседан Робера Гискара да се умеша у византијска унутрашња питања, под изговором да брани интересе легитимног цара.

Режим цара Андроника, који је заменио пролатинску антилатинском политиком, довео је до услова да Гијом II пође стопама својих норманских предака. Освајање Драча, јонских острва и Солуна је било тежак ударац за Византију, што је довело до смене на престолу. Још од времена Робера Гискара Византији није претила тако велика опасност са запада као 1185. Стога је интересантно да Хонијат нема директних алузија на катастрофу из 1081. са оном из 1185. Али догађај из 1204. је спречио Хонијата да се враћа толико у прошлост. Јер Солун није посматран у XIII веку као поновни упад Нормана на Балкан, већ као увертира за оно што ће учинити крсташи двадесетак година касније. Зато је Хонијату битније да је код Гијома на двор дошао пехарник Алексије, него лажни Алексије II Комнин.

Слично је и са ослобођењем Солуна. Солун је био други највећи град Царства, центар култа Св. Димитрија. Након свих греха византијских царева и Ромеја као народа, стигла је Божја опомена у виду пада Солуна, који је освојен од стране Сицилијанаца на најстрашнији могући начин. Али и он бива спасен, нови цар Исак II успева да у потпуности уништи непријатеља. Међутим, ни он се није понео како треба према заробљеницима и превише је био охол у својој победи. То све најављује будући пад Цариграда, првог града Царства и центар васељене, нови Јерусалим.

Аутор овог рада сматра да је Солун Хонијатов пример за оно шта ће се десити са Цариградом. Град је уништен, јер Бог поново кажњава свој народ због његових греха. Али Божји народ на крају увек побеђује, па ће тако победити и Ромеји. Таксис је нарушен, али он постоји. Судбина је променљивог карактера и то значи да ће се Ромеји поново вратити у стару престоницу. Онда ни не чуди зашто је највише цитата из Старог завета. Ромеји ће се попут Јевреја вратити у Јерусалим, односно Цариград. Пад Солуна је по Хонијатовом и Јевстатијевом тумачењу донео и пропаст Андронику, што је омогућило да Исак дође на власт и ослободи Солуњане, али и Ромеје од Андроникове власти. Тако ће бити и са Цариградом, али управо ова тумачења догађаја су разлог зашто код Хонијата нема места да се позива на Гискара и остале Нормане који су нападали Византију током XI и XII века.

Поред целокупне слике, ту су културолошке разлике између два народа, али и многе сличности које извори прећуткују. Грци, како они локални тако и они из Византије, били су саставни део сицилијанског политичког, културног, привредног и верског живота. Византијска култура је утицала на изглед уједињеног Мецођорна и она је послужила као основа за традицију Сицилијанској краљевини, која је у Средњем веку била у политичко-идеолошком смислу веома битна. Исто тако, бројни Нормани су узели учешћа у византијској војсци и дипломатији, али исто тако, неки су временом постали Ромеји, успевајући чак и да постану део царског геноса.